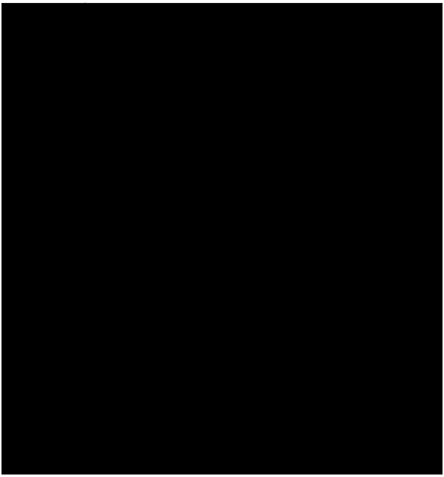

M. TULLII

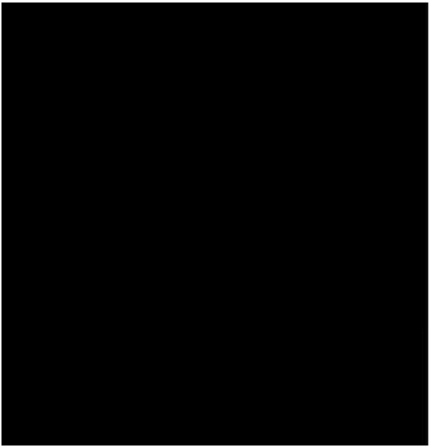
CICERONIS

OPERUM OMNIUM

VOL. III.

RHETORICORUM

VOL. III.

VOL. III.

DE INVENTIONE RHETORICA

LIBRI DUO.

SUPPOSITA, viz.

RHETORICORUM AD C. HERENNIUM

LIBRI IV.

Q. CICERO DE PETITIONE CONSULATUS.

M. T.

CICERO

DE

INVENTIO

RHETORI

LIBRI DUO.

EX EDITIONE J. OLIVETI

GLASGUAE,
IN AEDIBUS ACADEMICIS
EXCUDEBANT ROB. ET AND. FOU
MDCCXLVIII.

LIBRI PRIMI ARGUMENTUM.

Differit Tullius de eloquentiae utilitate, principio, progressu, abusu, studio, et arte quae certis continetur praeceptis. de ejusdem officio, fine, materia, et partibus. de inventione, quae praecipua pars est; et qualis esse debeat in omni caussarum constitutione, tum conjecturali, tum definitiva, tum generali. de exordio, narratione, partitione, confirmatione, refutatione, conclusione, earumque omnium orationis partium variis generibus, partibus, virtutibus, ac vitiis. PRUSTEUS.

LIBRI SECUNDI ARGUMENTUM.

TULLIUS *ab eleganti narratiuncula exorsus, deinceps differit de judiciali genere, et constitutione conjecturali, hujusque tractandae locis tum ab actore, tum a reo. de constitutione definitiva. de translativa constitutione. de generali constitutione, cujus duae partes, negotialis et juridicialis explicantur. de scripti controversiis. de genere deliberativo, deque honesto et utili. de genere demonstrativo.* PRUSTEUS.

M. TULLII CICERONIS DE INVENTIONE RHETORICA LIBER PRIMUS.

SAEPE et multum hoc mecum cogitavi, bonine, an mali plus attulerit hominibus et civitatibus copia dicendi, ac ſummum eloquentiae ſtudium. nam cum et noſtrae reipublicae detrimenta conſidero, et maximarum civitatum veteres animo calamitates colligo, non minimam video per diſertiſſimos homines invectam eſſe partem incommodorum. cum autem res ab noſtra memoria, propter vetuſtatem, remotas ex literarum monumentis repetere inſtituo: multas urbes conſtitutas, plurima bella reſtincta, firmiſſimas ſocietates, ſanctiſſimas amicitias intelligo tum animi ratione, tum facilius

iunquam. quare si quis, omissis rec-
s atque honestissimis studiis ratio-
officii, consumit omnem operam in
tatione dicendi, is inutilis sibi, per-
ius patriae civis alitur : qui vero ita
mat eloquentia, ut non oppugnare
oda patriae, sed pro his pugnare
, is mihi vir et suis, et publicis rati-
s utilissimus, atque amicissimus ci-
re videtur. ac si volumus hujus rei,
vocatur eloquentia, sive artis, sive
, sive exercitationis cujusdam, sive
atis a natura profectae considerare
ipium ; reperiemus id ex honestissi-

nis, non humani officii ratio cole-
ur: nemo nuptias viderat legitimas:
n certos quisquam inspexerat liberos:
non, jus aequabile quid utilitatis haberet,
acceperat. Ita propter errorem, atque in-
scitiam, caeca ac temeraria dominatrix
animi cupiditas, ad se explendam viribus
corporis abutebatur, perniciosissimis sa-
tellitibus. quo tempore quidam, magnus
videlicet vir et sapiens, cognovit, quae
materia esset, et quanta ad maximas res
opportunitas animis inesset hominum, si
quis eam posset elicere, et praecipiendo
meliorem reddere: qui dispersos homines
in agris, et in tectis silvestribus abditos,
ratione quadam compulit unum in lo-
cum, et congregavit, et eos in unamquam-
que rem inducens utilem atque hone-
stam, primo propter insolentiam recla-
mantes, deinde propter rationem, atque
orationem studiosius audientes, ex feris
et immanibus, mites reddidit et mansue-
tos. ac mihi quidem videtur hoc nec ta-
cita, nec inops dicendi sapientia perficere
potuisse, ut homines a consuetudine sub-
ito converteret, et ad diversas vitae ra-
tiones traduceret. age vero, urbibus con-

rent: quî tandem fieri potuit, nisi hom
nes ea, quae ratione invenissent, eloque
tia persuadere potuissent? profecto nem
nisi gravi ac suavi commotus oration
cum viribus plurimum posset, ad jus v
luisset sine vi descendere: ut inter qu
posset excellere, cum iis se pateretur a
quari, et sua voluntate a jucundissin
consuetudine recederet, quae praeserti
jam naturae vim obtineret propter vetu
tatem. ac primo quidem sic et nata
progressa longius eloquentia videtur;
tem postea maximis in rebus pacis et be
i cum summis hominum utilitatibus e

quodam tempore neque in publicis rebus infantes et inſipientes homines ſolitos eſſe verſari, nec vero ad privatas cauſas magnos ac diſertos homines accedere: ſed cum a ſummis viris maximae res adminiſtrarentur, arbitror alios fuiſſe non incallidos homines, qui ad parvas controverſias privatorum accederent. quibus in controverſiis cum ſaepe a mendacio contra verum homines ſtare conſueſcerent, dicendi aſſiduitas aluit audaciam, ut neceſſario ſuperiores illi propter injurias civium reſiſtere audacibus, et opitulari ſuis quiſque neceſſariis cogerentur. itaque cum in dicendo ſaepe par, nonnunquam etiam ſuperior viſus eſſet is, qui, omiſſo ſtudio ſapientiae, nihil ſibi praeter eloquentiam comparaſſet, fiebat, ut et multitudinis et ſuo judicio dignus, qui rempublicam gereret, videretur. hinc nimirum non injuria, cum ad gubernacula reipublicae temerarii atque audaces homines acceſſerant, maxima ac miſerrima naufragia fiebant. quibus rebus tantum odii atque invidiae ſuſcepit eloquentia, ut *homines* ingenioſiſſimi, quaſi ex *aliqua turbida* tempeſtate in portum, ſic

ex seditiosa et tumultuosa vita se in studium aliquod traderent quietum. quare mihi videntur postea caetera studia recta atque honesta, per otium concelebrata ab optimis, enituisse: hoc vero a plerisque eorum desertum obsolevisse eo tempore, quo multo vehementius erat retinendum, et studiosius adaugendum. nam quo indignius rem honestissimam et rectissimam violabat stultorum et improborum

[redacted]

studia hoc unum sit, quod ad omnes res et privatas, et publicas maxime pertineat; hac tuta, hac honesta, hac illustris, hac eadem vita jucunda fiat. nam hinc ad rempublicam plurima commoda veniunt, si moderatrix omnium rerum praesto est sapientia: hinc ad ipsos, qui eam adepti sunt, laus, honor, dignitas confluit: hinc amicis quoque eorum certissimum ac tutissimum praesidium comparatur. ac mihi quidem videntur homines, cum multis rebus humiliores et infirmiores sint, hac re maxime bestiis praestare, quod loqui possunt. quare praeclarum mihi quiddam videtur adeptus is, qui, qua re homines bestiis praestent, ea in re hominibus ipsis antecellit. hoc si forte non natura modo, neque excercitatione conficitur, verum etiam artificio quodam comparatur; non alienum est videre, quae dicant ii, qui quaedam ejus rei praecepta nobis reliquerunt. sed antequam de praeceptis oratoriis dicamus, videtur dicendum de genere ipsius artis, de officio, de fine, de materia, de partibus. nam his rebus cognitis, facilius et expeditius uniuscujusque animus ipsam rationem, ac viam ar-

cum iis ſentimus, qui civilem ſc
eloquentia non putant indigere; e
qui eam putant omnem Rhetoris
tificio contineri, magnopere diſſe
quare hanc oratoriam facultate
genere ponemus, ut eam civilis ſ
partem eſſe dicamus. officium aut
facultatis videtur eſſe, dicere app
perſuaſionem: finis, perſuadere di
inter officium autem et finem ho
eſt, quod in officio, quid fieri; i
quid officio conveniat, conſidera
medici officium dicimus eſſe, cu
ſanandum appoſite; finem, ſanar

quod in his omnibus medicina verſetur: ſi-
tam, quibus in rebus verſatur ars, et faculta-
tas oratoria, eas res materiam artis rheto-
ricae nominamus. has autem res, alii plu-
res, alii pauciores exiſtimaverunt. nam
Gorgias Leontinus, antiquiſſimus ferè
rhetor, omnibus de rebus oratorem opti-
me poſſe dicere exiſtimavit. hic infinitam,
et immenſam huic artificio materiam ſub-
jicere videtur. *Ariſtoteles* autem, qui huic
arti plurima adjumenta atque ornamenta
ſubminiſtravit, tribus in generibus rerum
verſari rhetoris officium putavit, demon-
ſtrativo, deliberativo, judiciali. demon-
ſtrativum eſt, quod tribuitur in alicujus
certae perſonae laudem, aut vituperatio-
nem. deliberativum eſt, quod poſitum in
diſceptatione, et conſultatione civili, ha-
bet in ſe ſententiae dictionem. judiciale
eſt, quod poſitum in judicio, habet in ſe
accuſationem et defenſionem, aut petiti-
onem et recuſationem. et, quemadmo-
dum noſtra quidem fert opinio, oratoris
ars, et facultas in hac materia tripartita
6 verſari exiſtimanda eſt. Nam Herma-
goras quidem, nec quid dicat, attendere,
nec quid polliceatur, intelligere videtur.

ori dicimus esse attributam. nam ei
partes, quas ante diximus, supponi-
, judicialem, deliberativam, demon-
ivam. quaestionem autem eam appel-
quae habeat in se controversiam in
ndo positam, sine certarum persona-
. interpositione, ad hunc modum: ec-
l sit bonum praeter honestatem. Ve-
sint sensus. quae sit mundi forma.
e sit solis magnitudo. quas quaestio-
procul ab oratoris officio remotas, fa-
omnes intelligere existimamus. nam,
ius in rebus summa ingenia philoso-
rum plurimo cum labore consumpta

in homine, ut ei multo rhetoricam citius
quis ademerit, quam philosophiam con-
cesserit. neque eo dico, quod ejus ars
quam edidit, mihi mendosissime scripta
videatur: (nam satis in ea videtur ex an-
tiquis artibus ingeniose et diligenter elec-
tas res collocasse; et nonnihil ipse quo-
que novi protulisse) verum oratori mini-
mum est de arte loqui, quod hic facit:
multo maximum ex arte dicere, quod e-
um minime potuisse omnes videmus. qua-
re materia quidem nobis rhetoricae vide-
tur ea, quam Aristoteli visam esse dixi-
7 mus. Partes autem hae sunt, quas ple-
rique dixerunt, inventio, dispositio, elo-
cutio, memoria, pronuntiatio. inventio
est excogitatio rerum verarum, aut veri-
similium, quae causam probabilem red-
dant. dispositio est rerum inventarum in
ordinem distributio. elocutio est idoneo-
rum verborum, et sententiarum ad in-
ventionem accommodatio. memoria est
firma animi rerum ac verborum ad inven-
tionem perceptio. pronuntiatio est ex re-
rum et verborum dignitate, vocis et cor-
poris moderatio. nunc his rebus breviter
constitutis, eas rationes, quibus ostende-

m, qui artem rhetoricam ſcribat, de du-
ous reliquis rebus, de materia artis, ac
ırtibus ſcribere oportere exiſtimamus.
: mihi quidem videtur conjunctè agen-
um de materia ac partibus. quare inven-
o, quae princeps eſt omnium partium,
otiſſimum in omni cauſarum genere,
ıalis debeat eſſe, conſideretur. Om-
s res, quae habet in ſe poſitam in dicti-
ıe aut diſceptatione aliquam contro-
rſiam, aut facti, aut nominis, aut gene-
s, aut actionis continet quaeſtionem.
m igitur quaeſtionem, ex qua cauſa naſ-
tur, conſtitutionem appellamus. con-

vero, qualis sit res, quaeritur, quia et de vi, et de genere negotii controversia est, constitutio generalis vocatur. at cum causa ex eo pendet, quòd non aut is agere videtur, quem oportet, aut non cum eo, quicum oportet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua poena oportet, translativa dicitur constitutio: quia actio translationis et commutationis indigere videtur. atque harum aliquam in omne causae genus incidere necesse est. nam in quam non inciderit, in ea nihil esse poterit controversiae. quare eam ne causam quidem convenit putari. ac facti quidem controversia, in omnia tempora potest distribui. nam quid factum sit, potest quaeri, hoc modo: Occideritne Ajacem Ulysses. et quid fiat, hoc modo: bonone animo sint erga populum Romanum Fregellani. et quid futurum sit, hoc modo: Si Carthaginem reliquerimus incolumem, num quid sit incommodi ad rempublicam perventurum. nominis controversia est, cum de facto convenit, et quaeritur, id quod factum est, quo nomine appelletur. quo i *genere necesse est* ideò nominis esse co

troverſiam, non quod de re ipſa non con-
veniat, non quod de facto non conſtet,
ſed quod id, quod factum ſit, aliud alii vi-
deatur eſſe, et idcirco alius alio nomine
id appellet. quare in hujuſmodi generi-
bus definienda res erit verbis, et breviter
deſcribenda: ut, ſi quis ſacrum ex priva-
to ſurripuerit, utrum fur, an ſacrilegus
ſit judicandus. nam id cum quaeritur,
neceſſe erit definire utrumque, quid ſit
fur, quid ſacrilegus, et ſua deſcriptione
oſtendere alio nomine illam rem, de qua
agitur, appellari oportere, atque adver-
ſarii dicunt. Generis eſt controverſia, 9
cum et quid factum ſit, convenit, et quo
id factum nomine appellari oporteat, con-
ſtat: et tamen, quantum, et cujuſmodi,
et omnino quale ſit, quaeritur; hoc mo-
do: juſtum, an injuſtum: utile, an inu-
tile; et omnia, in quibus, quale ſit id quod
factum eſt, quaeritur, ſine ulla nominis
controverſia. huic generi Hermagoras
partes quatuor ſuppoſuit, deliberativam,
demonſtrativam, juridicialem, negotia-
lem. quod ejus, ut nos putamus, non
mediocre peccatum reprehendendum vi-
detur: verum brevi, ne, aut ſi taciti prae-

reticuerimus, sine causa non secuti eum putemur; aut si diutius in hoc constiterimus, moram atque impedimentum reliquis praeceptis intulisse videamur. si deliberatio et demonstratio genera sunt causarum, non possunt recte partes alicujus generis causae putari. eadem enim res alii genus esse, alii pars potest: eidem genus esse et pars non potest. deliberatio autem et demonstratio genera sunt causarum. nam aut nullum causae genus est, aut judiciale solum, aut et judiciale, et demonstrativum, et deliberativum. nullum dicere causae esse genus, cum causas esse multas dicat, et in eas praecepta det, amentia est. unum autem judiciale solum esse qui potest, cum deliberatio et demonstratio, neque ipsae similes inter se sint, et ab judiciali genere plurimum dissideant, et suum quaeque finem habeat, quo referri debeat? relinquitur ergo, ut omnia tria genera sint causarum. deliberatio igitur et demonstratio non possunt recte partes alicujus generis causae putari: male igitur eas generalis constitutionis partes esse dixit.
10 Quod si generis causae partes non possunt recte putari,

o,
nis
s e-
io, et
aeque
m ipsi,
eat igi-
uem, nec
oc eoder
l, primi
onem di
deprec
ia incor

[redacted]

da sequentur. deinde conjecturalis causa non potest simul ex eadem parte, eodem in genere et conjecturalis esse, et definitiva. rursus nec definitiva causa potest simul ex eadem parte, eodem in genere et definitiva esse, et translativa. et omnino nulla constitutio, nec pars constitutionis potest simul et suam habere, et alterius in se vim continere: ideò quod unaquaeque ex se, et ex sua natura simpliciter consideratur: altera assumpta, numerus constitutionum duplicatur, non vis constitutionis augetur. at deliberativa causa simul ex eadem parte, eodem in genere et conjecturalem, et generalem, et definitivam, et translativam solet habere constitutionem, et unam aliquam, et plures nonnunquam. ergo ipsa neque constitutio est, nec pars constitutionis. idem in demonstratione solet usu evenire. genera igitur, ut ante diximus, haec causarum putanda sunt, non partes alicujus constitutionis.

11 Haec ergo constitutio, quam generalem nominamus, partes nobis videtur duas habere, juridicialem, et negotialem. *juridicialis* est, in qua aequi et iniqui natura, aut praemii, aut poenae r[illegible]

tio quaeritur. negotialis est, in qua, quid juris ex civili more, et aequitate sit, consideratur: cui diligentiae praeesse apud nos jurisconsulti existimantur. ac juridicialis quidem ipsa in duas distribuitur partes, absolutam, et assumptivam. absoluta est, quae ipsa in se continet juris et injuriae quaestionem. assumptiva est, quae ipsa ex se nihil firmi dat ad recusationem; foris autem aliquid defensionis assumit. ejus partes sunt quatuor, concessio, remotio criminis, relatio criminis, comparatio. concessio, cum reus non id, quod factum est, defendit, sed ut ignoscatur, postulat. haec in duas partes dividitur, purgationem, et deprecationem. purgatio est, cum factum conceditur, culpa removetur. haec partes habet tres, imprudentiam, casum, necessitatem. deprecatio est, cum et peccasse, et consulto peccasse reus se confitetur, et tamen, ut ignoscatur, postulat: quod genus perrarò potest accidere. remotio criminis est, cum id crimen, quod infertur, ab se, et a sua culpa, vi, et potestate in alium reus removere conatur. id dupliciter fieri poterit, si aut causa, aut factum in alium transfere-

tur. causa transfertur, cum aliena dicitur vi et potestate factum. factum autem, cum alius aut debuisse, aut potuisse facere dicitur. relatio criminis est, cum ideo jure factum dicitur, quod alius ante injuria lacessierit. comparatio est, cum aliud aliquod factum rectum, aut utile contenditur, quod ut fieret, illud, quod arguitur, dicitur esse commissum. in quarta constitutione, quam translativam nominamus, ejus constitutionis est controversia, cum aut quem, aut quicum, aut quomodo, aut apud quos, aut quo jure, aut quo tempore agere oporteat, quaeritur, aut omnino aliquid de commutatione, aut infirmatione actionis agitur. hujus constitutionis Hermagoras inventor esse existimatur, non quia non usi sint eâ veteres oratores saepe multi, sed quia non animadverterint artis scriptores eam superiores, nec retulerint in numerum constitutionum. post autem ab hoc inventam multi reprehenderunt, quos non tam imprudentia falli putamus, (res enim perspicua est) quam invidia atque obtrectatione quadam impediri. Et constitutiones quidem, et earum partes exposuimus:

exempla autem cujusque generis tunc commodius expositari videmur, cum in unumquodque eorum argumentorum copiam dabimus. nam argumentandi ratio dilucidior erit, cum et ad genus, et ad exemplum causae statim poterit accommodari. constitutione causae reperta, statim placet considerare, utrum causa sit simplex, an conjuncta; et si conjuncta erit, utrum sit ex pluribus quaestionibus juncta, an ex aliqua comparatione. simplex est, quae absolutam in se continet unam quaestionem, hoc modo: Corinthiis bellum indicamus, an non? conjuncta ex pluribus quaestionibus, in qua plura quaeruntur, hoc pacto: utrum Carthago diruatur, an Carthaginensibus reddatur, an eo colonia deducatur. ex comparatione, in qua per contentionem, utrum potius, aut quid potissimum sit, quaeritur, ad hunc modum: utrum exercitus in Macedoniam contra Philippum mittatur, qui sociis sit auxilio; an teneatur in Italia, ut quam maximae contra Annibalem copiae sint. Deinde *de considerandum* est, an in ratione, an *in scripto sit* controversia. nam scripti

controverſia eſt ea, quae ex ſcriptionis genere naſcitur. ejus autem genera, quae ſunt ſeparata a conſtitutionibus, quinque ſunt. nam tum verba ipſa videntur cum ſententia ſcriptoris diſſidere, tum inter ſe duae leges, aut plures diſcrepare, tum id, quod ſcriptum eſt, duas aut plures res ſignificare: tum ex eo, quod ſcriptum eſt, aliud quoque, quod non ſcriptum eſt, inveniri: tum vis verbi quaſi in definitiva conſtitutione, in quo poſita ſit, quaeri. quare primum genus, de ſcripto et ſententia; ſecundum, ex contrariis legibus; tertium, ambiguum; quartum, ratiocinativum; quintum, definitivum nominamus. ratio autem eſt, cum omnis quaeſtio non in ſcriptione, ſed in aliqua argumentatione conſiſtit, ac tum conſiderato genere cauſae, et cognita conſtitutione, cum, ſimplexne, an conjuncta ſit, intellexeris, et ſcripti, an rationis habeat controverſiam, videris; deinceps erit videndum, quae quaeſtio, quae ratio, quae judicatio, quod firmamentum cauſae ſit: quae omnia a conſtitutione proficiſcantur oportet. quaeſtio eſt, quae ex conflictione cauſarum gignitur controverſia:

, quae continet causam, quae si sub-
a sit, nihil in causa controversiae re-
quetur, hoc modo, ut docendi causa
facili, et pervulgato exemplo consis-
nus: Orestes si accusetur matricidii,
si hoc dicat, jure feci; illa enim pa-
em meum occiderat: non habet defen-
nem. qua sublata, omnis quoque con-
verſia sublata sit. ergo ejus causae ra-
est, quod illa Agamemnonem occide-
. judicatio est, quae ex infirmatione et
nfirmatione rationis nascitur contro-
rsia. nam sit ea nobis exposita ratio,
am paulo ante exposuimus. illa enim,

occidiſſet. firmamentum, eſt firmiſſima argumentatio defenſoris, et aptiſſima ad judicationem: ut ſi velit Oreſtes dicere, ejuſmodi animum matris ſuae fuiſſe in patrem ſuum, in ſe ipſum, in ſorores, in regnum, in famam generis et familiae, ut ab ea poenas liberi ſui potiſſimum petere debuerint. et in caeteris quidem conſtitutionibus ad hunc modum judicationes reperiuntur: in conjecturali autem conſtitutione, quia ratio non eſt (factum enim non conceditur) non poteſt ex deductione rationis naſci judicatio. quare neceſſe eſt eandem eſſe quaeſtionem, et judicationem: ut factum eſt, factum non eſt; factumne ſit. quot autem in cauſa conſtitutiones, aut earum partes erunt, totidem neceſſe erit quaeſtiones, rationes, judicationes, firmamenta reperiri. his omnibus in cauſa repertis, tum denique ſingulae partes totius cauſae conſiderandae ſunt. nam non ut quidque dicendum primum, ita primum animadvertendum videtur: ideo quod illa, quae prima dicuntur, ſi vehementer velis congruere, et cohaerere cum cauſa, ex eis ducas oportet, quae poſt dicenda ſunt. quare cum

ad reliquam dictionem: quod eveniet, si eum benevolum, attentum, docilem fecerit. quare, qui bene exordiri causam volet, eum necesse est genus suae causae diligenter ante cognoscere. genera causarum quinque sunt, honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. honestum genus est, cui statim sine oratione nostra auditoris favet animus. admirabile, a quo alienatus est animus eorum, qui audituri sunt. humile, quod negligitur ab auditore, et non magnopere attendendum videtur. anceps, in quo aut judicatio dubia est; aut causa, et honestatis, et turpitudinis particeps; ut et benev

... unoquoque genere
...ue est. igitur exordium in duas partes dividitur, in principium, et insinuationem. principium, est oratio perspicue et protinus perficiens auditorem benevolum, aut docilem, aut attentum. insinuatio, est oratio quadam dissimulatione, t circuitione obscure subiens auditoris nimum. in admirabili genere causae, si on omnino infesti auditores erunt, prinpio benevolentiam comparare licebit. erunt vehementer abalienati, confuge-
ecesse erit ad insinuationem. nam ab is si perspicue pax, et benevolentia
tur: non modo ea ...

ſi uti principio placebit, benevolentiae tibus utendum eſt, ut id, quod eſt, autur. In obſcuro cauſae genere, per ıcipium dociles auditores efficere opebit. nunc, quoniam, quas res exio conficere oporteat, dictum eſt; reıum eſt, ut oſtendatur, quibus quaeres rationibus confici poſſit. bene-entia quatuor ex locis comparatur: ıoſtra, ab adverſariorum, ab judicum ſona, ab ipſa cauſa. ab noſtra, ſi de tris factis, et officiis ſine arrogantia mus: ſi crimina illata, et aliquas mihoneſtas ſuſpiciones injectas dilue-

ducentur, si quid eorum spurce, superbe, crudeliter, malitiose factum proferetur: in invidiam, si vis eorum, potentia, divitiae, cognatio, pecuniae proferentur; atque eorum usus arrogans, et intolerabilis, ut his rebus magis videantur, quam causae suae confidere. in contemptionem adducentur, si eorum inertia, negligentia, ignavia, desidiosum studium, et luxuriosum otium proferetur. ab auditorum persona benevolentia captabitur, si res ab his fortiter, sapienter, mansuete gestae proferentur, ut ne qua assentatio nimia significetur: et si de his, quam honesta existimatio, quantaque eorum judicii, et auctoritatis exspectatio sit, ostendetur. ab rebus ipsis, si causam nostram laudando extollemus, adversariorum causam per contemptionem deprimemus. attentos autem faciemus, si demonstrabimus, ea, quae dicturi erimus, magna, nova, incredibilia esse, aut ad omnes, aut ad eos, qui audiunt, aut ad aliquos illustres homines, aut ad deos immortales, aut ad summam reipublicae pertinere: et si pollicebimur, *nos brevi* nostram causam *demonstraturos*, atque exponemus judica-

:tentum facias oportet. nam is maxim
ocilis eſt, qui attentiſſime eſt paratus au
ire. Nunc inſinuationes quemadmc
um tractari conveniat, deinceps dicen
um videtur. inſinuatione igitur utendur
:t, cum admirabile genus cauſae eſt, ho
:t, ut ante diximus, cum animus audito
:s infeſtus eſt. id autem tribus ex cauſi
t maxime: ſi aut ineſt in ipſa cauſa quae
am turpitudo; aut ſi ab iis, qui ante dix
:runt, jam quiddam auditori perſuaſur
idetur; aut eo tempore locus dicenc
atur, cum jam illi, quos audire oportet
:feſſi ſunt audiendo. nam ex hac quo

homine rem, ut ab eo, quod odit, ad id, quod diligit, auditoris animus traducatur: et dissimulare id te defensurum, quod existimeris defensurus. deinde, cum jam mitior factus erit auditor, ingredi pedetentim in defensionem, et dicere, ea, quae indignantur adversarii, tibi quoque indigna videri. deinde, cum lenieris eum, qui audiet, demonstrare, nihil eorum ad te pertinere, et negare te quidquam de adversariis esse dicturum, neque hoc, neque illud: ut neque aperte laedas eos, qui diliguntur, et tamen id obscure faciens, quoad possis, alienes ab eis auditorum voluntatem: et aliquorum judicium simili de re, aut auctoritatem proferre imitatione dignam. deinde aut eandem, aut consimilem, aut majorem, aut minorem agi rem in praesentia demonstrare. sin oratio adversariorum fidem videbitur auditoribus fecisse, id quod ei, qui intelligit, quibus rebus fides fiat, facile erit cognitu; oportet aut de eo, quod adversarii sibi firmissimum putarint, et maxime ii qui audierint, probarint, primum te dicturum polliceri, aut ab adversarii dicto exordiri, et ab eo potissimum, quod ille

issimo contra dicere paratum, ple-
ique se potius temere assensisse, quam
n sine causa confidere arbitratur. sin
itoris studium defatigatio abalienavit
usa, te brevius, quam paratus fueris,
dicturum, commodum est polliceri;
imitaturum adversarium. sin res da-
non inutile est ab aliqua re nova, aut
cula incipere: aut ex tempore quae
a sit; quod genus, strepitu, acclama-
ie: aut jam parata, quae vel apolo-
ı, vel fabulam, vel aliquam contineat
ionem: aut, si rei dignitas adimet jo-
di facultatem, aliquid triste, novum,

lam breviter, et communiter de u-
ue praecipiendum videtur. exordi-
sententiarum et gravitatis plurimum
et habere, et omnino omnia, quae
tinent ad dignitatem, continere in se,
pterea quod id optime faciendum est,
od oratorem auditori maxime com-
ndat: splendoris, et festivitatis, et con-
nitudinis minimum, propterea quod
his suspicio quaedam apparationis at-
ue artificiosae diligentiae nascitur: quae
maxime orationi fidem, oratori adimit
uctoritatem. vitia vero haec sunt cer-
tissima exordiorum, quae summopere vi-
tare oportebit; vulgare, commune, com-
mutabile, longum, separatum, transla-
tum, contra praecepta. vulgare est, quod
in plures caussas potest accommodari, ut
convenire videatur. commune est, quod
nihilominus in hanc, quam in contrari-
am partem caussae potest convenire. com-
mutabile, quod ab adversario potest, le-
viter mutatum, ex contraria parte dici.
longum est, quod pluribus verbis, aut sen-
tentiis, ultra quam satis est, producitur.
separatum, quod non ex ipsa caussa duc-
tum est, nec, sicut aliquod membrum,

annexum orationi. translatum est, quod aliud conficit, quam causae genus postulat: ut si quis docilem faciat auditorem, cum benevolentiam causa desideret: aut, si principio utatur, cum insinuationem res postulat. contra praecepta est, quod nihil eorum efficit, quorum causa de exordiis praecepta traduntur: hoc est, quod eum, qui audit, neque benevolum, ne-

[redacted]

[redacted]

sitione posita est, tres habet partes, fabulam, historiam, argumentum. fabula est, in qua nec verae, nec verisimiles res continentur. cujusmodi est:

Angues ingentes alites, juncti jugo.

historia, est gesta res, ab aetatis nostrae memoria remota. quod genus, Appius indixit Carthaginensibus bellum. argumentum, est ficta res, quae tamen fieri potuit. hujusmodi apud Terentium:

Nam is postquam excessit ex ephebis, Sosia.

illa autem narratio, quae versatur in personis, ejusmodi est, ut in ea simul cum rebus ipsis personarum sermones, et animi perspici possint, hoc modo:

Venit ad me saepe, clamitans: quid agis, Micio?
Cur perdis adolescentem nobis? cur amat?
Cur potat? cur tu his rebus sumptum suggeris?
Vestitu nimio indulges: nimium ineptus es.
Nimium ipse durus est, praeter aequum et bonum.

hoc in genere narrationis multa inesse

debet festivitas, confecta ex rerum varietate, animorum dissimilitudine, gravitate, lenitate, spe, metu, suspicione, desiderio, dissimulatione, errore, misericordia, fortunae commutatione, insperato incommodo, subita laetitia, jucundo exitu rerum. verum haec ex iis, quae postea de elocutione praecipientur, ornamenta sumuntur. nunc de narratione ea, quae causae continet expositionem, di-

[redacted]

quo proxime deſitum erit, deinceps incipietur. ac multos imitatio decipit brevitatis, ut, cùm ſe breves putent eſſe, longiſſimi ſint: cum dent operam, ut res multas breviter dicant, non ut omnino paucas res dicant, et non plures, quam neceſſe ſit. nam pleriſque breviter dicere videtur, qui ita dicit: ACceſſi ad aedes, puerum evocavi: reſpondit: quaeſivi dominum: domi negavit eſſe. hic, tametſi tot res brevius non potuit dicere, tamen, quia ſatis fuit dixiſſe, DOmi negavit eſſe, ſit rerum multitudine longus. quare hoc quoque in genere vitanda eſt brevitatis imitatio, et non minus rerum non neceſſariarum, quam verborum multitudine ſuperſedendum eſt. aperta autem narratio poterit eſſe, ſi, ut quidque primum geſtum erit, ita primum exponetur, et rerum ac temporum ordo ſervabitur, ut ita narrentur, ut geſtae res erunt, aut ut potuiſſe geri videbuntur. hic erit conſiderandum, ne quid perturbate, ne quid contorte dicatur, ne quam in aliam rem transſeatur, ne ab ultimo repetatur, ne ad extremum prodeatur, ne quid, quod ad rem pertineat, praetereatur: et omnino, quae

. . .. dicendum est: quo
ıere dicendum eſt in praeceptis elo-
.is. Probabilis erit narratio, ſi 21
videbuntur ineſſe ea, quae ſolent
re in veritate: ſi perſonarum dig-
ſervabuntur; ſi cauſae factorum
ınt; ſi fuiſſe facultates faciundi vi-
ur; ſi tempus idoneum; ſi ſpatii
ſi locus opportunus ad eandem
a de re narrabitur, fuiſſe oſtende-
es et ad eorum, qui agunt, natu-
ad vulgi rumorem, et ad eorum,
ıunt, opinionem accommodabi-
veri quidem ſimilis ex his ratio-
e poterit. illud ......

ſtò medicamentum ſit, et odium ſtatim defenſio mitiget. nihil prodeſt narratio tunc, cum, ab adverſariis re expoſita, noſtra nihil intereſt iterum, aut alio modo narrare: aut cum ab iis, qui audiunt, ita tenetur negotium, ut noſtra nihil interſit eos alio pacto docere. quod cum acciderit, omnino narratione ſuperſedendum eſt. non loco dicitur, cum non in ea parte orationis collocatur, in qua res poſtulat: quo de genere agemus tum, cum de diſpoſitione dicemus; nam hoc ad diſpoſitionem pertinet. non quemadmodum cauſa poſtulat, narratur, cum aut id, quod adverſario prodeſt, dilucide et ornate exponitur, aut id quod ſeipſum adjuvat,

nes. Recte habita in causa partitio
strem et perspicuam totam efficit ora-
nem. partes ejus duae sunt, quarum
raque magnopere ad aperiendam cau-
m, et constituendam pertinet contro-
ersiam. una pars est, quae, quid cum
adversariis conveniat, et quid in contro-
versia relinquatur, ostendit: ex qua cer-
num quiddam designatur auditori, in quo
animum debeat habere occupatum. alte-
ra est, in qua rerum earum, de quibus eri-
mus dicturi, breviter expositio ponitur
distributa: ex qua conficitur, ut certas
animo res teneat auditor, quibus dictis
intelligat fore peroratum. nunc utroque
genere partitionis quemadmodum con-
veniat uti, breviter dicendum videtur.
quae partitio, quid conveniat, aut quid
non conveniat, ostendit; haec debet il-
lud, quod convenit, inclinare ad suae cau-
sae commodum, hoc modo: Interfecta
matrem esse a filio, convenit mihi cu
adversariis. item contrà: Interfectum
se a Clytemnestra Agamemnonem, c
venit. nam hîc uterque et id posuit, c
conveniebat, et tamen suae causae
modo consuluit. deinde, quid contr

...um inveni-

... auctum est. quae autem par-
titio rerum distributam continet exposi-
tionem, haec habere debet brevitatem,
absolutionem, paucitatem. brevitas est,
cum, nisi necessarium, nullum assumitur
verbum. haec in hoc genere idcirco uti-
lis est, quod rebus ipsis, et partibus cau-
sae, non verbis, neque extraneis orna-
mentis animus auditoris tenendus est. ab-
solutio est, per quam omnia, quae inci-
dunt in causam, genera, de quibus dicen-
dum est, amplectimur. in qua partitione
videndum est, ne aut aliquod genus utile
relinquatur, aut sero extra partitionem,
quod vitiosissimum ac turpissimum est,
feratur. paucitas in partitione ...

ommoda ad ...

ıon intellexit, in partitione, expoſito ıere, partem ſe generis admiſcuiſſe. m genus eſt omnium nimirum libidiım cupiditas: ejus autem generis ſine bio pars eſt avaritia. hoc igitur vitanım eſt, ne, cujus genus poſueris, ejus cum aliquam, ſicuti diverſam ac diſſimim partem ponas in eadem partitione. uòd ſi quod in genus plures incident artes, id cum in prima partitione cauſae rit ſimpliciter expoſitum, diſtribuetur o tempore commodiſſime, cum ad ipſum ventum erit explicandum in cauſae dictin partitionem. atque illud quoque

rò poteſt accidere. ac ſunt alia quoq praecepta partitionum, quae ad hunc ſum oratorium non tantopere pertiner quae verſantur in Philoſophia, ex quib haec ipſa tranſtulimus, quae conveni videbantur: quorum nihil in caeteris tibus inveniebamus. atque his de pa tione praeceptis, in omni dictione mer niſſe oportebit, ut et prima quaeque p ut expoſita eſt in partitione, ſic ord tranſigatur: et omnibus *explicatis*, p oratum ſit, hoc modo, ut ne quid poſ rius praeter concluſionem inferatur. p titur apud Terentium breviter et co mode ſenex in Andria, quae cognoſc libertum velit:

> Eo pacto, et gnati vitam, et conſili
> meum
> Cognoſces, et, quid facere in hac re
> velim.

itaque quemadmodum in partitione p poſuit, ita narrat, primum gnati vita

> Nam is poſtquam exceſſit ex ephel
> Soſia,
> Liberius vivendi fuit poteſtas.

deinde ſuum conſilium: ‘ et nunc id ‘ *‘ram do.’* deinde quid Soſiam velit

re, id quod postremum posuit in partitione, postremum dicit:

Nunc tuum est officium.

quemadmodum igitur hic et ad primam quamque partem primum accessit, et omnibus absolutis, finem dicendi fecit, sic nobis placet, et ad singulas partes accedere, et omnibus absolutis, perorare. nunc de confirmatione deinceps, ita ut ordo ipse postulat, praecipiendum videtur. Confirmatio est, per quam argu- 24
mentando, nostrae causae fidem, et auctoritatem, et firmamentum adjungit oratio. hujus partis certa sunt praecepta, quae in singula causarum genera dividentur. verumtamen non incommodum videtur, quandam silvam, atque materiam universam ante permistam, et confusam exponere omnium argumentationum: post autem tradere, quemadmodum unumquodque genus causae, omnibus hinc argumentandi rationibus tractis, confirmari oporteat. omnes res argumentando confirmantur, aut ex eo, quod personis, aut ex eo, quod negotiis est attributum. ac personis has res attributas putamus, nomen, naturam, victum, fortunam, ha-

[redacted]

bitum, affectionem, studia, con
ta, casus, orationes. nomen
unicuique personae datur, quo
que proprio et certo vocabulo
tur. naturam ipsam definire di
partes autem ejus enumerare
rum indigemus ad hanc praec
facilius est. hae autem partim d
tim mortali in genere versantu
lium autem pars in hominum,
stiarum genere numeratur. at
num genus et in sexu considera
le, an muliebre sit: et in nation
cognatione, aetate. natione, G
Barbarus; patria, Atheniensis,
daemonius; cognatione, quib
bus, quibus consanguineis: aet
an adolescens, natu grandior,
praeterea commoda, et incomm
siderantur ab natura data an
corpori, hoc modo: Valens, an
lus; longus, an brevis; formos
formis; velox, an tardus sit; a
hebetior; memor, an obliviosu
officiosus, pudens, patiens, a
et *omnino* quae a natura dat
corpori considerabuntur, in

ſideranda ſunt. nam quae induſtriâ comparantur, ad habitum pertinent, de quo poſterius dicendum eſt. In victu conſiderare oportet, apud quem, et quo more, et cujus arbitratu ſit educatus, quos habuerit artium liberalium magiſtros, quos vivendi praeceptores, quibus amicis utatur, quo in negotio, quaeſtu, artificio ſit occupatus: quo modo rem fami- [redacted]

genere in eodem reperiuntur. studium autem, est animi assidua, et vehemens ad aliquam rem applicata magna cum voluntate occupatio, ut philosophiae, poëtices, geometriae, literarum. consilium, est aliquid faciendi, aut non faciendi vere excogitata ratio. facta autem, et casus, et orationes tribus ex temporibus considerabuntur: quid fecerit, aut quid ipsi acciderit, aut quid dixerit; aut quid faciat, quid ipsi accidat, quid dicat: aut quid facturus sit, quid ipsi casurum sit, qua sit usurus oratione. ac personis qui-
26 dem haec videntur esse attributa. Negotiis autem quae sunt attributa, partim sunt continentia cum ipso negotio, partim in gestione negotii considerantur, partim adjuncta negotio sunt, partim gestum negotium consequuntur. continentia cum ipso negotio sunt ea, quae semper affixa esse videntur ad rem, neque ab ea possunt separari. ex his prima est brevis complexio totius negotii, quae summam continet facti, hoc modo: parentis occisio, patriae proditio. deinde causa ejus summae, per quam, et quamobrem, et *cujus rei* causa factum sit, quaeritur.

deinde ante rem gestam quae facta sunt, continenter usque ad ipsum negotium. deinde in ipso gerendo negotio quid actum sit. deinde, quid postea factum sit. in gestione autem negotii, qui locus secundus erat de iis, quae negotiis attributa sunt, quaeretur locus, tempus, modus, occasio, facultas. locus consideratur, in quo res gesta sit, ex opportunitate, quam videatur habuisse ad negotium

tur: et quae jam diu geſta, et a memoria noſtra remota, tamen faciant fidem, vere tradita eſſe, quod eorum monumenta certa in literis exſtent: et quae nuper geſta ſint, quae ſcire plerique poſſint: et item quae inſtent in praeſentia, et quae maxime fiant, et quae conſequantur. in quibus poteſt conſiderari, quid ocyus, et quid ſerius futurum ſit. et item communiter in tempore perſpiciendo longinquitas ejus eſt conſideranda. nam ſaepe oportet commetiri cum tempore negotium, et videre, potueritne aut magnitudo negotii, aut multitudo rerum in eo tranſigi tempore. conſideratur autem tempus et anni, et menſis, et diei, et noꝯtis, et vigiliae, et horae, et in aliqua parte alicujus horum. Occaſio autem eſt pars temporis, habens in ſe alicujus rei idoneam faciendi, aut non faciendi opporınitatem. quare cum tempore hoc difrt. nam genere quidem utrumque idem 'e intelligitur: verum in tempore ſpam quodammodo declaratur, quod in ıis, aut in anno, aut in aliqua anni te ſpeꝯtatur: in occaſione, ad ſpatium *oris*, faciendi quaedam opportuni-

as universa aliqua ...
ut ludi, dies festus, bellum. commu
quod accidit omnibus eodem fere
pore, ut messis, vindemia, calor, fri
. singulare autem est, quod aliqua de
sa privatim solet alicui accidere, u
otiae, sacrificium, funus, convivium
mus. modus autem est, in quo, quem
nodum, et quo animo factum sit, quae
ur. ejus partes sunt, prudentia et im
udentia. prudentiae autem ratio quae
ur ex iis, quae clam, palam, vi, pe
asione fecerit. imprudentia autem
rgationem confertur, cujus partes su
... necessitas: et in affe

[illegible] quod
[illegible]
[illegible] atque iniquum, ex
rei, [illegible], et ex figura negotii, sicut ex statura corporis, consideratur: simile autem ex specie comparabili: comparabile autem ex conferenda, atque assimilanda natura judicatur. contrarium est, quod positum in genere diverso, ab eodem, cui contrarium esse dicitur, plurimum distat, ut frigus calori, vitae mors: disparatum autem est id, quod ab aliqua re per oppositionem negationis separatur, hoc modo: sapere, et non sapere. genus est, quod partes aliquas amplectitur, ut cupiditas. pars est, quae subest generi, ut amor, avaritia. eventus, est alicuius

negotii in quo [illegible]

tio. in hac eae res quaeruntur, quae geſtum negotium conſequuntur. primum, quod factum eſt, quo id nomine appellari conveniat. deinde, ejus facti qui ſint principes et inventores, qui denique auctoritatis ejus, et inventionis comprobatores, atque aemuli. deinde ecquae ea de re, aut ejus rei ſit lex, conſuetudo, actio, judicium, ſcientia, artificium. deinde natura ejus evenire vulgo ſoleat, an inſolen-

[redacted]

tur probabiliter ostendens, aut necessarie demonstrans. necessarie demonstrantur ea, quae aliter ac dicuntur, nec fieri, nec probari possunt, hoc modo: si peperit, cum viro concubuit. hoc genus argumentandi, quod in necessaria demonstratione versatur, maxime tractatur in dicendo, aut per complexionem, aut per enumerationem, aut per simplicem conclusionem. complexio est, in qua, utrum concesseris, reprehendetur, ad hunc modum: si improbus est, cur uteris? si probus, cur accusas? enumeratio est, in qua, pluribus rebus expositis, et caeteris infirmatis, una reliqua necessario confirmatur, hoc pacto: Necesse est aut inimicitiarum causa ab hoc esse occisum, aut metu, aut spe, aut alicujus amici gratiâ; aut si horum nihil est, ab hoc non esse occisum. nam sine causa maleficium susceptum esse non potest. sed neque inimicitiae fuerunt, nec metus ullus, nec spes ex morte illius, alicujus commodi, neque ad amicum hujus aliquem mors illius pertinebat. relinquitur igitur, ut ab hoc non sit occisus. *simplex* autem conclusio ex *necessaria consecutione* conficitur, hoc

modo: si vos me iſtud eo tempore feciſſe dicitis, ego autem eo ipſo tempore trans mare fui: relinquitur, ut id, quod dicitis, non modo non fecerim, ſed ne potuerim quidem facere. atque hoc diligenter videre oportebit, ne quo pacto genus hoc refelli poſſit, et ne confirmatio modum in ſe argumentationis ſolum habeat, et quandam ſimilitudinem neceſſariae conclusionis, verum ipſa argumentatio ex

[redacted]

convenit, iis, qui neceſſario profuerunt, haberi gratiam non oportet. ex pari, ſic: Nam ut locus ſine portu, navibus eſſe non poteſt tutus; ſic animus ſine fide, ſtabilis amicis non poteſt eſſe. in iis rebus, quae ſub eandem rationem cadunt, hoc modo probabile conſideratur: nam ſi Rhodiis turpe non eſt portorium locare, ne Hermacreonti quidem turpe eſt conducere. haec tum vera ſunt, hoc pacto: quoniam cicatrix eſt, fuit vulnus; tum veriſimilia, hoc modo: si multus erat in calceis pulvis, ex itinere eum venire oportebat. omne autem; (ut certas quaſdam in partes diſtribuamus,) probabile, quod ſumitur ad argumentationem, aut ſignum eſt, aut credibile, aut judicatum, aut comparabile. ſignum eſt, quod ſub ſenſum aliquem cadit, et quiddam ſignificat, quod ex ipſo profectum videtur, quod aut ante fuerit, aut in ipſo negotio, aut poſt ſit conſecutum, et tamen indiget teſtimonii, et gravioris confirmationis; ut cruor, fuga, pallor, pulvis, et quae his ſunt ſimilia: credibile eſt, quod ſine ullo teſte, auditoris *opinione* firmatur, hoc modo: *Nemo eſt, qui non* liberos ſuos incolumes

et beatos eſſe cupiat. judicatum, eſt res aſſenſione aut auctoritate, aut judicio alicujus, aut aliquorum comprobata. id tribus in generibus ſpectatur, religioſo, communi, approbato. religioſum eſt, quod jurati legibus judicarunt. commune eſt, quod omnes vulgo probarunt, et ſecuti ſunt, hujuſmodi: ut majoribus natu aſſurgatur, ut ſupplicum miſereatur. approbatum eſt, quod homines, cum du-

[redacted]

[illegible] apertus est, nec minus [illegible] [illegible] fecimus, demon[illegible] [illegible] quemadmodum autem quae[illegible] [illegible] et pars constitutionis, [illegible] controversia, sive in ratione, [illegible] [illegible] versetur, tractari debeat, et [illegible] in quaque argumentationes con[illegible] [illegible] singillatim in secundo libro de [illegible] genere dicemus. in praesen[illegible] [illegible] numeros, et modos, et [illegible] argumentandi confuse, et permix[illegible] [illegible]. post descripte et electe in [illegible] quodque causae, quid cuique con[illegible] [illegible], ex hac copia digeremus. atque [illegible] quidem omnis ex his locis argu[illegible] [illegible]tio poterit: inventam exornari, et [illegible] in partes distingui, et suavissimum [illegible] et summe necessarium, et ab artis [illegible]toribus maxime neglectum. quare [illegible] praeceptione nobis in hoc loco [illegible]dum visum est, ut ad inventionem [illegible]menti, absolutio quoque argumen[illegible] adjungeretur. et magna cum cura, [illegible]igentia locus hic omnis consideran[illegible] [illegible], quod non solum rei magna utili[illegible] [illegible], sed praecipiendi quoque summa [illegible]. Omnis igitur argumenta-

[illegible] res, propter ſimilitudinem earum rerum, quibus aſſenſit, probetur: velut apud Socraticum Aeſchinem demonſtrat Socrates, cum Xenophontis uxore, et cum ipſo Xenophonte Aſpaſiam locutam. dic mihi, quaeſo, Xenophontis uxor, ſi vicina tua melius habeat aurum, quam tu habes, utrum illius, an tuum malis? illius, inquit. quod ſi veſtem, et caeterum ornatum muliebrem pretii majoris habeat, quam tu habes, tuumne, an illius malis? illius vero, reſpondit. age, inquit, ſi virum illa meliorem habeat, quam tu habes, utrumne tuum, an illius malis? hîc [illegible]

...et. quod si uxorem meliorem habeat,
...tu habes, utrum illius malis? atque
...enophon quoque ipse tacuit. post
...: quoniam uterque vestrum, in-
...id mihi solum non respondit, quod
...lum audire volueram, egomet di-
...quid uterque cogitet. nam et tu mu-
...optimum virum mavis habere, et tu
...nophon uxorem habere lectissimam
...xime vis. quare, nisi hoc perfeceritis,
...neque vir melior, neque foemina lec-
...in terris sit, profecto id semper, quod
...imum putabitis esse, multo maxime
...uiretis, ut et tu maritus sis quam op-
...ae mulieris, et haec quam optimo viro
...pta sit. hic cum rebus non dubiis esset
...nsum, factum est propter similitudi-
...n, ut etiam illud, quod dubium vide-
...tur, si quis separatim quaereret, id pro
...to, propter rationem rogandi, conce-
...retur. hoc modo sermonis plurimum
...crates usus est, propterea quod nihil
...e afferre ad persuadendum volebat, sed
...eo, quod sibi ille dederat, quicum dis-
...tabat, aliquid conficere malebat, quod
...ex eo, quod jam concessisset, necessa-
...approbare deberet. Hoc in genere

[redacted]

praecipiendum nobis videtur, primum, ut illud quod inducemus per ſimilitudinem, ejuſmodi ſit, ut ſit neceſſe concedi. nam ex quo poſtulabimus nobis illud, quod dubium ſit, concedi; dubium eſſe id ipſum, quod inducimus, non oportebit. deinde illud, cujus confirmandi cauſa fiet inductio, videndum eſt, ut ſimile iis rebus ſit, quas res, quaſi non dubias, ante induxerimus. nam ante aliquid no-

[redacted]

cessae sunt, aut aliis utendum inductione.
si conceditur, concludenda est argumen-
tatio. si tacebitur, aut elicienda est re-
sponsio; aut, quoniam taciturnitas imi-
tatur confessionem, pro eo, ac si conces-
sum sit, concludere oportebit argumen-
tationem. ita fit hoc genus argumentan-
di tripertitum. prima pars ex similitudi-
ne constat una, pluribusve. altera ex eo,
quod concedi volumus, cujus causa simi-
litudines adhibitae sunt. tertia ex con-
clusione, quae aut confirmat concessio-
nem, aut, quid ex ea conficiatur, osten-
33 dit. Sed quia non satis videbitur ali-
cui dilucide demonstratum, nisi quod ex
civili caussarum genere exemplum subje-
cerimus: videtur hujusmodi quoque u-
tendum exemplo, non quo praeceptio
differat; aut aliter hoc in sermone, atque
in dicendo sit utendum: sed ut eorum vo-
luntati satisfiat, qui, quod aliquo in loco
viderint, alio in loco, nisi demonstratum
est, nequeunt cognoscere. ergo in hac
causa, quae apud Graecos est pervagata,
quod Epaminondas, Thebanorum impe-
rator, ei, qui sibi ex lege praetor succes-
serat, exercitum non tradidit, et cum

[redacted]

paucos ipſe dies contra legem exercitum tenuiſſet, Lacedaemonios funditus vicit, poterit accuſator argumentatione uti per inductionem, cum ſcriptum legis contra ſententiam defendat, ad hunc modum: ſi, Judices, id, quod Epaminondas ait legis ſcriptorem ſenſiſſe, adſcribat ad legem, et addat exceptionem hanc, EXTRA QUAM SI QUIS REIPUBLICAE [redacted] SA EXERCITUM NON TRADI- [redacted] non opinor. quod [redacted]

34 vim, et naturam consideremus. Ratiocinatio, est oratio ex ipsa re probabile aliquid eliciens, quod expositum et per se cognitum, sua se vi et ratione confirmet. hoc de genere qui diligentius considerandum putaverunt, cum idem usu dicendi sequerentur, paulum in praecipiendi ratione dissenserunt. nam partim quinque ejus partes esse dixerunt; partim non plus, quam in tres partes posse distribui putaverunt. eorum controversiam non incommodum videtur cum utrorumque ratione exponere. nam et brevis est, et non ejusmodi, ut alteri prorsus nihil dicere putentur, et locus hic nobis in dicendo minime negligendus videtur. qui putant in quinque distribui partes oportere, aiunt primum convenire exponere summam argumentationis, ad hunc modum: Melius accurantur, quae consilio geruntur, quam quae sine consilio administrantur. hanc primam partem numerant. eam deinceps rationibus variis, et quam copiosissimis verbis approbari putant oportere, hoc modo: Domus ea, quae ratione *regitur*, omnibus instructior est *rebus, et appara*tior, quam ea, quae teme-

re, et nullo conſilio adminiſtratur. exercitus is, cui praepoſitus eſt ſapiens et callidus imperator, omnibus partibus commodius regitur, quam is, qui ſtultitia, et temeritate alicujus adminiſtratur. eadem navigii ratio eſt: nam navis optime curſum conficit ea, quae ſcientiſſimo gubernatore utitûr. cum propoſitio ſit hoc pacto approbata, et duae partes tranſierint [redacted]

am, quae aut id infert solum, quod ex omnibus partibus cogitur, hoc modo: Consilio igitur mundus administratur: aut unum in locum cum conduxerit breviter propositionem et assumptionem, id adjungit, quod ex his conficiatur, ad hunc modum: quod si melius geruntur ea, quae consilio, quam quae sine consilio administrantur: nihil autem omnium rerum melius, quam omnis mundus administratur: consilio igitur mundus administratur. quinquepartitam igitur hoc pacto putant esse argumentationem. Qui autem tripartitam esse dicunt, ii non aliter putant tractari oportere argumentationem, sed partitionem horum reprehendunt. negant enim neque a propositione, neque ab assumptione approbationes earum separari oportere; neque propositionem absolutam, neque assumptionem sibi perfectam videri, quae approbatione confirmata non sit. quare quas illi duas partes numerant, propositionem et approbationem, sibi unam partem videri, propositionem: quae si approbata non sit, propositio *non sit* argumentationis. item, *quae ab illis assumptio*, et assumptionis

is. nobis autem commodior illa par-
videtur esse, quae in quinque partes
ibuta est, quam omnes ab Aristotele
heophrasto profecti maxime secuti
. nam quemadmodum illud superius
is argumentandi, quod per inducti-
m sumitur, maxime Socrates, et So-
ici tractaverunt: sic hoc, quod per
ocinationem expolitur, summe est ab
stotele, atque a Peripateticis, et The-
rasto frequentatum; deinde a rheto-
is iis, qui elegantissimi, atque artifici-
simi putati sunt. quare autem nobis
magis partitio probetur, dicendum
atur, ne temere secuti putemur: et

mentatione infirma eſt propoſitio, niſi adjuncta ſit approbatio; ſeparatum quiddam eſt a propoſitione approbatio. quod enim adjungi et ſeparari ab aliquo poteſt, id non poteſt idem eſſe, quod eſt id, ad quod adjungitur, et a quo ſeparatur. eſt autem quaedam argumentatio, in qua propoſitio non indiget approbatione; et quaedam, in qua nihil valet abſque approbatione, ut oſtendemus. ſeparata eſt igitur a propoſitione approbatio. oſtendemus autem id, quod polliciti ſumus, hoc modo: quae propoſitio in ſe quiddam continet perſpicuum, eo quod conſtare inter omnes neceſſe eſt, hanc velle approbare et firmare nihil attinet. ea eſt hujuſmodi: si, quo die iſta caedes Romae facta eſt, ego Athenis eo die fui, intereſſe in caede non potui. hoc quia perſpicue verum eſt, nihil attinet approbari. quare aſſumi ſtatim oportet, hoc modo: FUI autem Athenis eo die. hoc ſi non conſtat, indiget approbationis: qua inducta, complexio conſequetur: IGITUR in caede intereſſe non potui. eſt igitur quaedam propoſitio, quae non indiget approbatione. nam eſſe quidem

quandam, quae indigeat, quid attinet ostendere, quod cuivis facile perspicuum est? quod si ita est, ex hoc, et ex eo, quod proposueramus, hoc conficitur, separatum esse quiddam a propositione approbationem. si autem ita est, falsum est non esse plus, quam tirpartitam argumentationem. simili modo liquet alteram quoque approbationem separatam esse ab assumptione. nam si quadam in argumen-

bationis. non enim perspicua est, neque constat inter omnes, propterea quod multi nihil prodesse philosophiam, plerique etiam obesse arbitrantur. assumptio perspicua est haec: Oportet autem sapere. hoc autem quia ipsum ex se perspicitur, et verum esse intelligitur, nihil attinet approbari. quare statim concludenda est argumentatio: igitur dare operam Philosophiae convenit. est ergo assumptio quaedam, quae approbationis non indiget. nam quandam indigere perspicuum est. separata est igitur ab assumptione approbatio. falsum ergo est, non esse plus quam tripartitam ar-
37 gumentationem. Atque ex his illud jam perspicuum est, esse quandam argumentationem, in qua neque propositio, neque assumptio indigeat approbationis. hujusmodi, ut certum quiddam, et breve, exempli causâ, ponamus: si summopere sapientia petenda est, summopere stultitia vitanda est. summo autem opere sapientia petenda est: summo igitur opere stultitia vitanda est. hic et assumptio, et propositio perspicua est: quare neutra quoque indiget approbatione. ex his omnibus *illud perspicuum est*, approbationem tum

[redacted]

adjungi,tum non adjungi.ex quo cognoſcitur,neque in propoſitione, neque in aſſumptione contineri approbationem, ſed utramque ſuo loco poſitam,vim ſuam,tanquam certam et propriam obtinere. quod ſi ita eſt, commode partiti ſunt illi, qui in quinque partes diſtribuerunt argumentationem.quinque ſunt igitur partes ejus argumentationis,quae per ratiocinationem tractatur. propoſitio, per quam locus is

[redacted]

38 niam consistere. Eorum igitur, quae constant, exempla ponemus: horum, quae dubia sunt, rationes afferemus. quinquepartita argumentatio est hujusmodi: Omnes leges, judices, ad commodum reipublicae referre oportet, et eas ex utilitate communi, non ex scriptione, quae in literis est, interpretari. ea enim virtute et sapientia majores nostri fuerunt, ut in legibus scribendis nihil sibi aliud, nisi salutem, atque utilitatem reipublicae proponerent. neque enim ipsi, quod obesset, scribere volebant: et, si scripsissent, cum esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. nemo enim leges legum causâ salvas esse vult, sed reipublicae; quod ex legibus omnes respublicas optime putant administrari. quam ob rem igitur leges servari oportet, ad eam causam scripta omnia interpretari convenit: hoc est, quoniam reipublicae servimus, ex reipublicae commodo atque utilitate leges interpretemur. nam ut ex medicina nihil oportet putare proficisci, nisi quod ad corporis utilitatem spectat, quoniam ejus *causa est* instituta; sic a legibus *nihil convenit* arbitrari, nisi quod reipub-

gis utile Thebanis fuit, quam Lacedae-
monios opprimi? quid magis Epaminon-
dam, Thebanorum imperatorem, quam
victoriae Thebanorum conſulere decuit?
quid hunc tanta Thebanorum gloria, tam
claro atque exornato tropaeo carius, at-
que antiquius habere convenit? ſcripto
videlicet legis omiſſo, ſcriptoris ſenten-
tiam conſiderare debebat. atque hoc qui-
dem ſatis conſideratum eſt, nullam eſſe
legem, niſi reipublicae causâ ſcriptam.
ſummam igitur amentiam eſſe exiſtima-
bat, quod ſcriptum eſſet reipublicae ſalu-
tis cauſa, id non ex reipublicae ſalute in-

id facere oportet, cum aut propoſitio ex ſe intelligitur, aut aſſumptio perſpicua eſt, et nullius approbationis indiget. propoſitione et approbatione praeterita, quatuor ex partibus argumentatio tractatur ad hunc modum: judices, qui ex lege jurati judicatis, legibus obtemperare debetis. obtemperare autem legibus non poteſtis, niſi quod ſcriptum eſt in lege, ſequamini. quod enim certius legis ſcriptor teſtimonium voluntatis ſuae relinquere potuit, quam quod ipſe magna cum cura, atque diligentia ſcripſit? quod ſi literae non exſtarent, magnopere eas requireremus, ut ex his ſcriptoris voluntas cognoſceretur: nec tamen Epaminondae permitteremus, ne ſi extra judicium quidem eſſet, ut is nobis ſententiam legis interpretaretur, nedum nunc iſtud patiamur, cum praeſtò lex ſit, non ex eo, quod apertiſſime ſcriptum eſt, ſed ex eo, quod ſuae cauſae convenit, ſcriptoris voluntatem interpretari. quod ſi vos, Judices, legibus obtemperare debetis, et id facere non poteſtis, niſi quod ſcriptum eſt in lege, ſequamini, quid *cauſae eſt*, quin iſtum contra legem *feciſſe judicetis*? aſſumptionis autem ap-

are possimus. ac primum quidem ... incommodum est: iterum, stultum: ... am, turpe. Carthaginenses autem per... e jam nos fefellerunt. summa igitur a... tia est in eorum fide spem habere, quo... a perfidia toties deceptus sis. utraque ... robatione praeterita, tripartita fit, hoc ... to: Aut metuamus Carthaginenses o... tet, si incolumes eos reliquerimus; aut ... rum urbem diruamus. ac metuere qui... m non oportet. restat igitur, ut urbem ... ruamus. Sunt autem qui putant nonnun... am posse complexione et oportere su... ... cum id perspicuum sit, quod ... quod si fi-

[illegible]
[illegible] ne, quod perspicuum sit, id in complexionem inferamus. Id perspicuum fieri poterit, si complexionum genera intelligantur. nam aut ita complectemur, ut in unum conducamus propositionem, et assumptionem, hoc modo: quod si leges omnes ad utilitatem reipublicae referri convenit, hic autem saluti reipublicae profuit; profecto non potest eodem facto, et saluti communi consuluisse, et legibus non obtemperasse. aut ita, ut ex contrario sententia conficiatur, hoc modo: Summa igitur amentia est, in eorum fide spem habere, quorum perfidia toties deceptus sis. aut ita, ut id solum, quod conficitur, inferatur, ad hunc modum: urbem igitur diruamus. aut ut id, quod eam rem, quae conficitur, sequatur, necesse est. id est hujusmodi: si peperit, cum viro concubuit. peperit autem. conficitur hoc: Concubuit igitur cum viro. hoc si nolis inferre, et inferas id, quod sequitur, fecit igitur incestum: et concluseris argumentationem, et perspicuam fugeris complexionem. quare in

e, saepe satis esse hoc modo argumen-
onem facere: quoniam peperit, cum
o concubuit. nam hoc nullius neque
robationis, neque assumptionis, vel
s approbationis, neque complexionis
igere. sed nobis ambiguitate nominis
entur errare. nam argumentatio no-
ie uno res duas significat, ideo quod et
entum aliquam in rem probabile, aut
essarium, argumentatio vocatur, et e-
inventi artificiosa expolitio. quando
ır proferent aliquid hujusmodi: quo-
n peperit, cum viro concubuit: in-
tum proferent. non expolitionem.

putent, aut propoſitionem. quae ſi quid habet probabile, aut neceſſarium, quoquo modo commoveat auditorem neceſſe eſt. quod ſi ſolum id, quod inventum eſt, ſpectaretur, ac nihil, quo pacto tractaretur id, quod eſſet excogitatum, referret; nequaquam tantum inter ſummos oratores, et mediocres intereſſe exiſtimaretur. variare autem orationem magnopere oportebit. nam omnibus in rebus ſimilitudo eſt ſatietatis mater. id fieri poterit, ſi non ſimiliter ſemper ingrediamur in argumentationem. nam primum omnium generibus ipſis diſtinguere convenit orationem, hoc eſt, tum inductione uti, tum ratiocinatione. deinde in ipſa argumentatione non ſemper a propoſitione incipere, nec ſemper quinque partibus abuti, neque eadem ratione partitiones expolire: ſed tum ab aſſumptione incipere licet, tum ab approbatione alterutra, tum utraque, tum hoc, tum illo genere complexionis uti. id ut perſpiciatur, aut ſcribamus, aut in quolibet exemplo de iis, quae propoſita ſunt, hoc idem exerceamus, ut quam facile ſit factu. ac de partibus quidem argumentationis ſatis

TIONE

illud autem volū-
e tenere, aliis quo-
i argumentationes
et obſcuris, de qui-
cium constitutum.
orrere ab uſu orato-
pertinere autem ad
ea nos commodius,
endiſſe non affirma-
us et diligentius con-
r. nunc, ut inſtitui-

[redacted]

rehensionis: quos qui observa- facilius ea, quae contrà dicentur, ... re, aut infirmare poterunt. omnis ... gumentatio reprehenditur, si aut ex iis, quae sumpta sunt, non conceditur aliquod unum, plurave: aut, his concessis, complexio confici ex his negatur: aut si genus ipsum argumentationis vitiosum ostenditur: aut si contra firmam argumentationem, alia aeque firma, aut firmior ponitur. ex iis, quae sumuntur, aliquid non conceditur, cum aut id, quod credibile dicunt, negatur esse ejusmodi: aut quod comparabile putant, dissimile ostenditur: aut judicatum aliam in partem traducitur, aut omnino judicium improbatur: aut, quod signum esse adversarii dixerunt, id ejusmodi negatur esse: aut si complexio, aut una, aut utraque ex parte reprehenditur: aut si enumeratio falsa ostenditur: aut si simplex conclusio falsi aliquid continere demonstratur. nam omne, quod sumitur ad argumentandum, sive pro probabili, sive pro necessario, necesse est sumatur ex his locis, ut ante ostendimus.

43 Quod pro credibili sumptum erit, id infirmabitur, si aut perspicue

rtet. in loco celebri homo occidi
uit? aut ſi id, quod raro fit, fieri
negatur; ut Curio pro Fulvio:
oteſt uno aſpectu, neque praeter-
amorem incidere. quod autem
o ſumetur, id ex iiſdem locis, qui-
firmatur, infirmabitur. nam in
primùm verum eſſe oſtendi opor-
de ejus eſſe rei ſignum proprium,
e agitur, ut cruorem caedis: de-
ctum eſſe, quod non oportuerit;
factum, quod oportuerit: po-
ſciſſe eum, de qua quaeritur, e-
gem et conſuetudinem. nam eae

[illegible] quod prae-
[illegible] : id fie-
ri poterit, si demonstrabitur diversum
esse genere, natura, vi, magnitudine,
tempore, loco, persona, opinione: ac
si, quo in numero illud, quod per simi-
litudinem afferetur, et quo in loco hoc
genus, cujus causa afferetur, haberi con-
veniat, ostendetur. deinde quid res cum
re differat, demonstrabitur. ex quo do-
cebimus, aliud de eo, quod compara-
bitur, et de eo, quicum comparabitur,
existimari oportere. hujus facultatis ma-
xime indigemus, cum ea ipsa argumenta-
tio, quae per inductionem tractatur, erit
reprehendenda. si judicatum aliquod infe-

retur, quoniam id ex his locis maxime firmatur; laude eorum, qui judicarunt; similitudine ejus rei, qua de agitur, ad eam rem, qua de judicatum eſt; commemorando non modo non eſſe reprehenſum judicium, ſed ab omnibus approbatum; et demonſtrando, difficilius, et majus fuiſſe id judicatum, quod afferatur, quam id, quod inſtet: ex contrariis locis, ſi res aut vera, aut veriſimilis permittet, infir-

concesseris, debet tollere, si vera est, nunquam reprehendetur; sin falsa, duobus modis, aut conversione, aut alterius partis infirmatione. conversione, hoc modo:

Nam si veretur, quid eum accuses, qui
est probus?
Sin inverecundum animi ingenium possidet,
Quid eum accuses, qui id parvi auditu aestimet?

hic, sive vereri dixeris, sive non vereri, concludendum hoc putat, ut neges esse accusandum. quod conversione sic reprehendetur: immo vero accusandus est. nam si veretur, accuses: non enim parvi auditu aestimabit. sin inverecundum animi ingenium possidet, tamen accuses. non enim probus est. alterius autem partis infirmatione, hoc modo reprehendetur: Verùm si veretur, accusatione tua correctus, ab errato recedet. enumeratio vitiosa intelligitur, si aut praeteritum quiddam dicemus, quod velimus concedere, aut infirmum aliquid annumeratum, quod aut contrà dici possit, aut causa non sit quare non honeste possimus *concedere*. praeteritur quiddam in ejus-

18,
ni-
eque
ue do-
neceſſe
de repre-
ous equus
io non ve-
r enumera-
, quod prae-
Altero 46
contrà

ſterius cohaerere videatur. hoc auter
si mater eſt, diligit: si aliquando pecc
vit, nunquam corrigetur: ſic conveni
reprehendi, ut demonſtretur non neceſſ
rio cum priore poſterius cohaerere. h
genus, et caetera neceſſaria, et omni
omnis argumentatio, et ejus reprehen
majorem quandam vim continet, et la
us patet, quam hic exponitur: ſed ej
artificii *cognitio hujuſmodi eſt*, ut n
ad hujus artis partem *aliquam* adjun
poſſit, ſed ipſa ſeparatim longi tempori
et magnae atque arduae cognitionis in
geat. quare illa nobis alio tempore atq
ad aliud inſtitutum, ſi facultas erit, e
plicabuntur. nunc his praeceptionib
rhetorum ad uſum oratorium content
nos eſſe oportebit. cum igitur ex i
quae ſumuntur, aliquid non conceditu
47 ſic infirmabitur. Cum autem, his co
ceſſis, complexio ex his non conficitu
haec erunt conſideranda; num aliud co
ficiatur, aliud dicatur, hoc modo:
cum aliquis dicat ſe profectum eſſe ad e
exercitum, contraque eum quis velit h
a argumentatione uti: si veniſſes ad ex
citum, a tribunis militaribus viſus e

quo facilius res cogn...

) et grandi vitio praeditum posui-
exemplum: sed saepe obscurius po-
vitium pro vero probatur, cum aut
n memineris quod concesseris, aut
guum aliquod pro certo concesseris.
iguum si concesseris ex ea parte, quam
intellexeris, eam partem si adversa-
ad aliam partem per complexionem
it accommodare; demonstrare opor-
it, non ex eo, quod ipse concesseris,
ex eo, quod ille sumpserit, confici
nplexionem, ad hunc modum: si pecu-
ie indigetis, pecuniam non habetis. si
... non habetis, pauperes estis.

pecuniae plus habere. ex qui-
ssionibus non conficitur hoc,
gitur estis. conficeretur autem,
io quoque hoc concessissem, qui
majorem vellet habere, eum
non habere. Saepe autem
utant, quid concesseris, et id-
uod non conficitur, quasi con-
conclusione infertur, hoc mo-
illum hereditas veniebat, veri-
ib illo esse necatum. deinde hoc
t plurimis verbis. post assu-
illum autem hereditas veniebat.
ertur, ille igitur occidit. id ex
umpserant, non conficitur. qua-
are diligenter oportet, et quid
t quid ex his conficiatur. ipsum
nus argumentationis, vitiosum
sis ostendetur, si aut in ipso vi-
aut si non ad id, quod institui-
mmodabitur. atque in ipso viti-
i omnino totum falsum erit, si
, si vulgare, si leve, si remotum, si
itio, si controversum, si perspi-
n concessum, si turpe, si offen-

niam negligebat. Non igitur ...
commune est, quod nihilo magis ab
:rsariis, quam a nobis facit, hoc mo-
ı dcirco, Judices, quia veram causam
ebam, brevi peroravi. vulgare est, quod
liam quoque rem non probabilem, si
ıc concessum sit, transferri possit, hoc
do: si veram causam non haberet, vo-
se, Judices, non commisisset. leve est,
od aut post tempus dicitur, hoc modo:
in mentem venisset, non commisisset:
ıt perspicue rem turpem levi tegere vult
:fensione, hoc modo:
Cum te expetebant omnes, florentissi-
mo
Regno reliqui: nunc desertum ab om-

ant. quare hoc incommodum Scipioni adscribendum videtur. hujusmodi est illa quoque conquestio:

> Utinam ne in nemore Pelio securibus
> Caesa cecidisset abiegna ad terram trabes!

longius enim repetita est, quam res postulabat. mala definitio est, cum aut communia describit, hoc modo: Seditiosus est is, qui malus atque inutilis est civis. nam hoc non magis seditiosi, quam ambitiosi, quam calumniatoris, quam alicujus improbi hominis vim describit. aut falsum quiddam dicit, hoc pacto: Sapientia est pecuniae acquirendae intelligentia. aut aliquid non grave, nec magnum continens, sic: Stultitia est immensae gloriae cupiditas. est haec quidem stultitia, sed ex parte quadam, non ex omni genere, definita. controversum est, in quo ad dubium demonstrandum, dubia causa affertur, hoc modo:

> Eho tu, dii, quibus est potestas motus superûm atque inferûm,
> Pacem inter sese conciliant, conferunt *concordiam*.

perspicuum est, de quo non est contro-

lyssem accuset, in hoc maxime commo
etur: indignum esse, ab homine ignavis-
mo virum fortissimum, Ajacem, neca-
m. turpe est, quod aut eo loco, in quo
icitur; aut eo homine, qui dicat; aut eo
empore, quo dicitur; aut iis, qui audi-
nt; aut ea re, de qua agitur, indignum,
ropter inhonestam rem, videtur. offen-
m est, quod eorum, qui audiunt, vo-
ntatem laedit: ut, si quis apud equites
omanos, cupidos judicandi, Caepionis
egem judiciariam laudet. Contrarium 50
st, quod contra ea dicitur, quae ii, qui
udiunt, fecerunt: ut, si quis apud Alex-
drum Macedonem contra aliquem ur-

co adesse propter benevolentiam; sperare enim aliquid commodi ad se perventurum. adversum est, quod ipsi causae aliqua ex parte officit, ut si quis hostium vim, et copias, et felicitatem augeat, cum ad pugnam milites hortetur. si non ad id, quod institutum est, accommodabitur aliqua pars argumentationis, horum aliquo in vitio reperietur. si plura pollicitus, pauciora demonstrabit; aut si, cum totum debebit ostendere, de parte aliqua loquatur, hoc modo: Mulierum genus avarum est; nam Eriphyle auro viri vitam vendidit. aut, si non id, quod accusabitur, defendet: ut, si quis, cum ambitûs accusabitur, manu se fortem esse defendet; ut Amphion apud Euripidem: item apud Pacuvium, qui, vituperata musica, sapientiam laudat. aut si res ex hominis vitio vituperabitur, ut, si quis doctrinam ex alicujus docti vitiis reprehendat. aut si quis, cum aliquem volet laudare, de felicitate ejus, non de virtute dicat. aut si quis rem cum re ita comparabit, ut alteram se non putet laudare, nisi alteram vituperarit: aut si alteram ita *laudet*, ut alterius non faciat mentionem.

ajus rei redeatur ratio, hoc modo: pe-
unia bonum est, propterea quod eà ma-
ime vitam beatam efficiat. aut si infir-
a, ut Plautus:

Amicum castigare ob meritam noxiam,
Immune est facinus; verum in aetate u-
tile
Et conducibile. nam ego amicum ho-
die meum
Concastigabo pro commerita noxia,
Invitus, ni me id invitet ut faciam fides.

t eadem, hoc modo: Maximum malum
avaritia; multos enim magnis incom-
odis afficit pecuniae cupiditas. aut pa-
m idonea, hoc modo: maximum l

concedimus; sed id, quod nos defendimus, necessarium esse demonstramus. aut cum id, quod illi defendant, utile esse fateamur; quod nos dicamus, demonstremus esse honestum. ac de reprehensione haec quidem existimavimus esse dicenda. deinceps nunc de conclusione ponemus. Hermagoras digressionem deinde, tum postremam conclusionem ponit. in hac autem digressione ille putat oportere quandam inferri orationem, a causa, atque a judicatione ipsa remotam, quae aut sui laudem, aut adversarii vituperationem contineat, aut in aliam causam deducat, ex qua conficiat aliquid confirmationis, aut reprehensionis, non argumentando, sed augendo per quandam amplificationem. hanc si quis partem putarit orationis, sequatur Hermagoram licebit. nam et augendi, et laudandi, et vituperandi praecepta a nobis partim data sunt, partim suo loco dabuntur. nobis autem non placet hanc partem in numero reponi, quod de causa digredi, nisi per locum communem, displicet: quo de genere posterius est dicendum. laudes autem, et vituperationes non separatim placet trac-

tari, ſed in ipſis argumentationibus eſſe implicitas. nunc de concluſione dicemus.
Concluſio eſt exitus, et determinatio to- 52
tius orationis. haec habet partes tres, enumerationem, indignationem, conqueſtionem. enumeratio eſt, per quam res diſpersè, et diffusè dictae, unum in locum coguntur, et reminiſcendi causâ, unum ſub aſpectum ſubjiciuntur. haec ſi ſemper eodem modo tractabitur, perſpicue

[redacted]

quod debeat deſiderare. atque in his generibus (ut ante dictum eſt) tum tuas argumentationes tranſire ſeparatim, tum id,quod artificioſius eſt, cum tuis contrarias conjungere; et cum tuam argumentationem dixeris, tum, contra eam quod afferebatur, quemadmodum dilueris, oſtendere. ita per brevem comparationem, auditoris memoria et de confirmatione, et de reprehenſione redintegrabitur. atquae haec aliis actionis quoque modis variare oportebit. nam cum ex tua perſona enumerare poſſis, ut, quid, et quo quidque loco dixeris, admoneas: tum vero perſonam, aut rem aliquam inducere, et enumerationem ei totam attribuere. perſonam, hoc modo: Nam ſi legis ſcriptor exiſtat, et quaerat a vobis, quid dubitetis; quid poſſitis dicere, cum vobis hoc et hoc ſit demonſtratum? atque hîc, item ut in noſtra perſona, licebit aliàs ſingillatim tranſire omnes argumentationes; aliàs ad partitiones ſingula genera referre; aliàs ab auditore, quid deſideret, quaerere; aliàs haec facere per comparationem ſuarum, et contrariarum argumentationum. res autem inducetur, ſi alicui rei

hujuſmodi, legi, loco, urbi, monumento attribuetur oratio per enumerationem, hoc modo : quid? ſi leges loqui poſſent, nonne haec apud vos quererentur? quidnam amplius deſideratis, Judices, cum vobis hoc et hoc planum factum ſit? in hoc quoque genere omnibus eiſdem modis uti licebit. commune autem praeceptum hoc datur ad enumerationem, ut ex unaquaque argumentatione, quoniam

[redacted]

tae curae res ea fuerit Diis immortalibus, aut eis, quorum auctoritas gravissima debeat esse. qui locus sumetur ex sortibus, ex oraculis, vatibus, ostentis, prodigiis, responsis, similibus rebus. item ex majoribus nostris, regibus, civitatibus, gentibus, hominibus sapientissimis, senatu, populo, legum scriptoribus. secundus locus est, per quem, illa res ad quos pertineat, cum amplificatione, per indignationem, ostenditur: an ad omnes, an ad majorem partem, quod atrocissimum est; an ad superiores, quales sunt ii, quorum ex auctoritate indignatio sumitur, quod indignissimum est; an ad pares animo, fortuna, corpore, quod iniquissimum est; an ad inferiores, quod superbissimum est. tertius locus est, per quem quaerimus, quidnam sit eventurum, si idem caeteri faciant: et simul ostendimus, huic si concessum sit, multos aemulos ejusdem audaciae futuros: ex quo, quid mali sit eventurum, demonstrabimus. quartus locus est, per quem demonstramus, multos alacres exspectare, quid statuatur, ut ex eo, quod uni concessum sit, sibi quoque tali *de re quid* liceat, intelligere possint. quin-

tus locus eſt, per quem oſtendimus, caeteras res perperam conſtitutas, intellecta veritate, commutatas corrigi poſſe: hanc eſſe rem, quae ſi ſit ſemel judicata, neque alio commutari judicio, neque ulla poteſtate corrigi poſſit. ſextus locus eſt, per quem conſultò, et de induſtria factum eſſe demonſtratur, et illud adjungitur, voluntario maleficio veniam dari non oportere: imprudentiae concedi nonnunquam

[redacted]

apud quos educatus ſis; in eos, a quibus eruditus; in mortuos, in miſeros et miſericordia dignos, in homines claros, nobiles et honore uſos; in eos, qui neque laedere alium, nec ſe defendere potuerunt, ut in pueros, ſenes, mulieres: quibus omnibus acriter excitata indignatio, ſummum in eum, qui violarit horum aliquid, odium commovere poterit. nonus locus eſt, per quem cum aliis, quae conſtat eſſe peccata, hoc quo de quaeſtio eſt, comparatur; et ita per contentionem, quanto atrocius, et indignius ſit illud, de quo agitur, oſtenditur. decimus locus eſt, per quem omnia, quae in negotio gerendo acta ſunt, quaeque poſt negotium conſecuta ſunt, cum uniuſcujuſque indignatione, et criminatione colligimus; et rem verbis quam maxime ante oculos ejus, apud quem dicitur, ponimus, ut id, quod indignum eſt, perinde illi videatur indignum, ac ſi ipſe interfuerit, ac praeſens viderit. undecimus locus eſt, per quem oſtendimus, ab eo factum, a quo minime oportuerit, et a quo, ſi alius faceret, prohiberi conveniret. duodecimus locus eſt, per quem indignamur, quod nobis hoc

primis acciderit, nec alicui unquam uſu evenerit. tertiuſdecimus locus eſt, ſi cum injuria contumelia juncta demonſtratur, per quem locum in ſuperbiam et arrogantiam odium concitatur. quartuſdecimus locus eſt, per quem petimus ab iis, qui audiunt, ut ad ſuas res noſtras injurias referant: ſi ad pueros pertinebit, de liberis ſuis cogitent: ſi ad mulieres, de uxoribus: ſi ad ſenes, de patribus, aut pa-

[redacted]

lo ſuam infirmitatem conſiderabit. deinde primus locus eſt miſericordiae, per quem, quibus in bonis fuerint, et nunc, quibus in malis ſint, oſtenditur. ſecundus, qui in tempora tribuitur, per quem, quibus in malis fuerint, et ſint, et futuri ſint, demonſtratur. tertius, per quem unumquodque deploratur incommodum, ut in morte filii, pueritiae delectatio, *amor, ſpes, ſolatium, educatio, et,* ſi qua ſimili in genere, quolibet de incommodo per conqueſtionem dici poterunt. quartus, per quem res turpes, et humiles, et illiberales proferentur, et indignae aetate, genere, fortuna, priſtino honore, beneficiis; quas paſſi, perpeſſurive ſint. quintus eſt, per quem omnia ante oculos ſingillatim incommoda ponentur, ut videatur is, qui audit, videre, et re quoque ipſa, quaſi adſit, non verbis ſolum, ad miſericordiam ducatur. ſextus, per quem, praeter ſpem in miſeriis demonſtratur eſſe; et, cum aliquid exſpectaret, non modo id non adeptum eſſe, ſed in ſummas miſerias incidiſſe. ſeptimus, per quem ad *ipſos, qui audiunt*, ſimilem caſum *convertimus, et petimus*, ut de ſuis liberis,

piritum excepi. item, Inimicorum in
nanibus mortuus eſt, hoſtili in terra tur-
iter jacuit inſepultus, a feris diu vexa-
us, communi quoque honore in morte
aruit. nonus, per quem oratio ad mu-
as et expertes animi res refertur; ut, ſi
d equum, domum, veſtem, ſermonem a-
cujus accommodes, quibus animus eo-
um, qui audiunt, et aliquem dilexerunt,
ehementer commovetur. decimus, per
uem inopia, infirmitas, ſolitudo demon-
atur. undecimus, per quem aut libe-
rum, aut parentum, aut ſui corporis
eliendi aut alienius ejuſmodi rei ...

ae conveniat, male tractemur, pro-
nquis, amicis, quibus beneſecerimus,
quos adjutores ſore putaverimus, aut a
quibus indignum eſt, ut ſervis, libertis,
56 clientibus, ſupplicibus. Quartuſdeci-
mus, qui per obſecrationem ſumitur: in
quo orantur modò illi, qui audiunt, humi-
li et ſupplici oratione, ut miſereantur.
quintuſdecimus, per quem non noſtras,
ſed eorum, qui *cari* nobis debent eſſe,
fortunas conqueri *nos demonſtramus*.
ſextuſdecimus eſt, per quem animum no-
ſtrum in alios miſericordem eſſe oſtendi-
mus; et tamen amplum, et excelſum, et
patientem incommodorum eſſe, et futu-
rum, ſi quid acciderit, demonſtramus.
nam ſaepe virtus, et magnificentia, in qua
gravitas et auctoritas eſt, plus proficit ad
miſericordiam commovendam, quam hu-
militas, et obſecratio. commotis autem
animis, diutius in conqueſtione morari
non oportebit. quemadmodum enim di-
xit rhetor Apollonius, 'lacrymâ nihil
'citius areſcit.' ſed quoniam et ſatis,
ut videmur, de omnibus partibus oratio-
nis diximus; et hujus voluminis magni-
tudo longius proceſſit; quae ſequuntur
deinceps, in ſecundo libro dicemus.

DE

INVENTIONE RHETORICAE.

LIBER SECUNDUS.

CRotoniatae quondam, cum florerent omnibus copiis, et in Italia cum in rimis beati numerarentur, templum Iunonis, quod religiosissime colebant, eregiis picturis locupletare voluerunt. itaque Heracleotem Zeuxim, qui tum longe caeteris excellere pictoribus existimabatur, magno pretio con[illegible]

 Troy-
am velle dixit. quod Crotoniatae,
am muliebri in corpore pingendo
mum aliis praestare saepe accepis-
at, libenter audierunt. putaverunt e-
nim eum si, quo in genere plurimum pos-
set, in eo magnopere elaborasset, egregi-
um sibi opus illo in fano relicturum. ne-
que tum eos illa opinio fefellit. nam Zeu-
xis illico quaesivit ab eis, quasnam virgi-
nes formosas haberent. illi autem statim
hominem duxerunt in palaestram, atque
ei pueros ostenderunt multos, magna
praeditos dignitate. etenim quodam tem-
pore Crotoniatae multum omnibus cor-
porum viribus et dignitatibus antestete-
runt, atque honestissimas ex gymnico cer-
tamine victorias domum cum maxima
laude retulerunt. cum puerorum igitur
formas, et corpora magno hic opere mi-
raretur: horum, inquiunt illi, sorores
sunt apud nos virgines: quare, qua sint
illae dignitate, potes ex his suspicari.
praebete igitur mihi, quaeso, inquit, ex
istis virginibus formosissimas, dum pingo
id, quod pollicitus sum vobis, ut mutum
in simulacrum ex animali exemplo veri-
tas transferatur. tunc Crotoniatae pub-

lico de consilio virgines unum in locum conduxerunt, et pictori, quas vellet, eligendi potestatem dederunt. ille autem quinque delegit; quarum nomina multi poëtae memoriae tradiderunt, quod ejus essent judicio probatae, qui verissimum pulchritudinis habere judicium debuisset. neque enim putavit, omnia, quae quaereret ad venustatem, uno in corpore se reperire posse; ideo quod nihil simplici in ge- [redacted] omnibus ex partibus perfectum na- [redacted] caeteris [redacted]

me quisquam dicere nobis videbatur. quapropter stultitia nobis visa est, aut a bene inventis alicujus recedere, si quo in vitio ejus offenderemur; aut ad vitia quoque ejus accedere, cujus aliquo bene praecepto duceremur. quod si in caeteris quoque studiis a multis eligere homines commodissimum quodque, quam sese uni alicui certo vellent addicere, minus in arrogantiam *offenderent; non tantopere* in vitiis perseverarent; aliquanto levius ex inscitia laborarent. ac si par in nobis hujus artis, atque in illo picturae, scientia fuisset, fortasse magis hoc suo in genere opus nostrum, quam ille in sua pictura nobilis eniteret. ex majore enim copia nobis, quam illi, fuit exemplorum eligendi potestas. ille una ex urbe, et ex eo numero virginum, quae tum erant, eligere potuit: nobis omnium, quicunque fuerunt, ab ultimo principio hujus praeceptionis, usque ad hoc tempus, expositis copiis, quodcunque placeret, eligendi potestas fuit. ac veteres quidem scriptores artis usque a principe illo atque inventore *Tisia* repetitos, unum in locum *conduxit Aristoteles*, et nominatim cu-

ipſorum libris cognoſcat, ſed omne
qui, quod illi praecipiant, velint intell
gere, ad hunc, quaſi ad quendam mul
commodiorem explicatorem, reverta
tur. atque hic quidem ipſe, et ſeſe ipſu
nobis, et eos, qui ante ſe fuerant, in m
dio poſuit, ut caeteros, et ſeipſum per
cognoſceremus. ab hoc autem qui pro
fecti ſunt, quanquam in maximis philo
ſophiae partibus operae plurimum con
ſumpſerunt, ſicut et ipſe, cujus institut
ſequebantur, fecerat; tamen permulta no
bis praecepta dicendi reliquerunt. atqu
alii quoque alio ex fonte praeceptores di

3 perimus. Ex his duabus diversis sicuti familiis, quarum altera cum versaretur in philosophia, nonnullam rhetoricae quoque artis sibi curam assumebat, altera vero omnis in dicendi erat studio et praeceptione occupata; unum quoddam est conflatum genus a posterioribus, qui ab utrisque ea, quae commode dici videbantur, in suas artes contulerunt: quos ipsos simul, atque illos superiores, nos nobis omnes, quoad facultas tulit, proposuimus, et ex nostro quoque nonnihil in commune contulimus. quod si ea, quae in his libris exponuntur, tantopere eligenda fuerunt, quanto studio electa sunt, profecto neque nos, neque alios industriae nostrae poenitebit. sin autem temere aliquid alicujus praeteriisse, aut non satis eleganter secuti videbimur: docti ab aliquo, facile et libenter sententiam commutabimus. non enim parum cognosse, sed in parum cognito stultè et diù perseverasse, turpe est: propterea quod alterum communi hominum infirmitati, alterum singulari uniuscujusque vitio est attributum. *quare nos* quidem sine ulla affirmatione, *simul* quaerentes, dubitanter u-

numquodque dicemus, ne, dum parvulum hoc consequimur, ut satis commode haec perscripsisse videamur; illud amittamus, quod maximum est, ut ne cui rei temere atque arroganter assenserimus. verum hoc quidem nos, et in hoc tempore, et in omni vita studiose, quoad facultas feret, consequemur: nunc autem, ne longius oratio progressa videatur, de reliquis, quae praecipienda videntur esse,

periore autem expolitio inventorum petatur. quare haec, quae nunc praecipientur, ad confirmationis et reprehensionis partes referre oportebit.
4 Omnis et demonstrativa, et deliberativa, et judicialis causa, necesse est in aliquo eorum, quae ante exposita sunt, constitutionis genere uno, pluribusve versetur. hoc quanquam ita est, tamen cum communiter quaedam de omnibus praecipi possint, separatim quoque aliae sunt cujusque generis, et diversae praeceptiones. aliud enim laus, aut vituperatio, aliud sententiae dictio, aliud accusatio, aut recusatio, conficere debet. in judiciis, quid aequum sit, quaeritur: in demonstrationibus, quid honestum: in deliberationibus, ut nos arbitramur, quid honestum sit, et quid utile. nam caeteri utilitatis modo finem in suadendo et in dissuadendo exponi oportere arbitrati sunt. quorum igitur generum fines et exitus diversi sunt, eorum praecepta eadem esse non possunt. neque nunc hoc dicimus, non easdem incidere constitutiones: verumtamen oratio quaedam ex ipso fine et genere causae nascitur, quae pertineat ad vitae alicujus de-

simili implicata controversia,
n difficultate transferentur: post au-
n separatim de reliquis dicemus. nunc
conjecturali constitutione proficisce-
ur, cujus exemplum sit hoc expositum:
ı itinere quidam proficiscentem ad mer-
ıtum quendam, et secum aliquantum
ummorum ferentem, est comitatus. cum
oc, ut fere fit, in via sermonem con-
ulit, ex quo factum est, ut illud iter fa-
niliarius facere vellent. quare cum in
quandam tabernam divertissent, simul
coenare, et in eodem loco somnum ca-
volueruunt. coenati discubuerunt

eduxit, et illum alterum occid
abſtulit, gladium cruentum in
condidit, ipſe ſeſe in lectum ſu
ille autem, cujus gladio occiſi
multo ante lucem ſurrexit, c
lum ſuum inclamavit ſemel et
lum ſomno impeditum non
exiſtimavit: ipſe gladium, et c
ſecum attulerat, ſuſtulit; ſolu
eſt. caupo non multo poſt c
hominem eſſe occiſum, et cum
diverſoribus illum, qui ante e
ſequitur. in itinere homine
hendit, gladium ejus e vagina
perit cruentum: homo in u
deducitur, ac reus fit. in h
eſt criminis, Occidiſti. depul
cidi. ex quibus conſtitutio e
eadem in conjecturali, quae
5 Occideritne? Nunc expon
quorum pars aliqua in omne
ralem incidit controverſiam.
et in horum locorum expoſi
caeterorum, oportebit attend
nes in omnem cauſam conv
nim omne nomen ex aliqu
omnibus literis ſcribitur:

[redacted]

caussam non omnis argumentorum copia, sed eorum necessaria pars aliqua conveniet. omnis igitur, ex caussa, ex persona, ex facto ipso, conjectura capienda est. caussa distribuitur in impulsionem, et in ratiocinationem. impulsio est, quae sine cogitatione per quandam affectionem animi facere aliquid hortatur, ut amor, iracundia, aegritudo, vinolentia, et omnino omnia, in quibus animus ita videtur affectus fuisse, ut rem perspicere cum consilio et cura non potuerit: et id, quod fecit, impetu quodam animi potius, quam cogitatione fecerit. ratiocinatio autem, est diligens et considerata faciendi aliquid, aut non faciendi excogitatio. ea dicitur tum interfuisse, cum aliquid faciendum, aut non faciendum, certa de caussa vitasse, aut secutus esse animus videtur, ut, si amicitiae quid causâ factum dicetur, si inimici ulciscendi, si metus, si gloriae, si pecuniae, si denique, ut omnia generatim amplectamur, alicujus retinendi, augendi, adipiscendive commodi; *aut* contrà rejiciendi, diminuendi, devi*tandive* incommodi causà. nam horum *in* genus alterutrum illa quoque incir-

dent, in quibus aut incommodum aliquod majoris vitandi incommodi causâ, aut majoris adipiscendi commodi suscipitur: aut commodum aliquod majoris adipiscendi commodi, aut majoris vitandi incommodi, praeteritur. hic locus sicut aliquod fundamentum est hujus constitutionis: nam nihil factum esse cuiquam probatur, nisi aliquid, quare factum sit, ostenditur. ergo accusator, cum aliquid impulsione factum esse dicit, illum impetum, et quandam commotionem animi, affectionemque verbis et sententiis amplificare debebit, et ostendere, quanta vis amoris sit, quanta animi perturbatio ex iracundia fiat, aut ex aliqua causa earum, qua impulsum aliquem id fecisse dicet. hic et exemplorum commemoratione, qui simili impulsu aliquid commiserint, et similitudinum collatione, et ipsius animi affectionis explicatione, curandum est, ut non mirum videatur, si quod ad facinus tali perturbatione commotus animus accesserit.

6 Cum autem non impulsione, verum ratiocinatione aliquem commisisse quid dicet; quid commodi sit secutus, aut quid incommodi fugerit, de-

i dominationis, si pecuniae, si amicitiae,
i inimicitiarum ; et omnino quidquid e-
rit, quod causae fuisse dicet, id summè
ugere debebit. et hoc cum magnopere
considerare oportebit, non quid in veri-
ate modo, verum etiam vehementius,
uid in opinione ejus, quem arguet, fu-
rit. nihil enim refert non fuisse, aut non
sse aliquid commodi, aut incommodi, si
stendi potest ei visum esse, qui arguatur.
am opinio dupliciter fallit homines: cum
ut res aliusmodi est, ac putatur, aut non
s eventus est, quem arbitrati sunt. res ali-
usmodi est tum, cum sint id, quod homo

gandum. nam in eum cul
odium transferetur, qui ic
rè, et piè dicetur, negabi
dicendum erit, illi non
quod ſumi oportet ex iis,
nam pertinent,de quo poſ
7 Eventus autem tum fallit
cidit, atque ii, qui argui
eſſe dicuntur: ut, ſi qui
occidiſſe, ac voluerit, qu
dine, aut ſuſpicione, aut
ne falſa deceptus ſit: aut e
jus teſtamento non ſit he
teſtamento ſe heredem arb
enim ex eventu cogitatio
portet, ſed qua cogitatic
ſpe ad maleficium profect
rare: et quo animo quid
non quo caſu utatur, ad
in hoc autem loco, caput
ſatori, ſi demonſtrare pot
cauſam fuiſſe faciendi. ſ
tantam, aut tam idoneam
iſſe aliis quoque cauſa faci
aut poteſtas aliis defuiſſe
eſt, aut facultas, aut volu
ſi aut neſciſſe, aut non aſ

cere aliquid non potuisse dicetur. facultas, si ratio, adjutores, adjumenta, et caetera, quae ad rem pertinebunt, defuisse alicui demonstrabuntur. voluntas, si animus a talibus factis vacuus, et integer esse dicetur. postremo, quas ad defensionem rationes reo dabimus, iis accusator ad alios ex culpa eximendos abutetur. verùm id brevi faciendum est, et [redacted]

bulento ad quoddam mitius et tranquillius traducatur, et oratio tamen ad animum ejus, qui audiet, et ad animi quendam intimum sensum accommodetur. ratiocinationis autem suspiciones infirmabit, si aut commodum nullum fuisse, aut parvum, aut aliis magis fuisse, aut nihilo sibi magis, quam aliis, aut incommodum sibi majus, quam commodum dicet: ut nequaquam *fuerit illius commodi*, quod expetitum dicatur, magnitudo, aut cum eo incommodo, quod acciderit, aut cum illo periculo, quod subeatur, comparanda: qui omnes loci similiter in incommodi quoque vitatione tractabuntur. sin accusator dixerit, eum id esse secutum, quod ei visum sit commodum, aut id fugisse, quod putarit esse incommodum, quanquam in falsa fuerit opinione: demonstrandum rite defensori, neminem tantae esse stultitiae, qui tali in re possit veritatem ignorare. quod si id concedatur, illud non concessum iri; ne dubitasse quidem hunc quid ejus juris esset, sed id, quod falsum fuerit, sine ulla dubitatione pro falso; quod *verum*, pro vero probasse. quod si *dubitaverit*, summae fuisse amentiae, dubi-

alios ab se crimen volet transferre. Ex 9
persona autem coniectura capietur, si eae
res, quae personis attributae sunt, dili-
genter considerabuntur, quas omnes in
primo libro exposuimus. nam et de no-
mine nonnunquam aliquid suspicionis
nascitur. nomen autem cum dicimus, cog-
nomen quoque intelligatur oportet. de
hominis enim certo, et proprio vocabulo
agitur: ut si dicamus, idcirco aliquem Cal-
lum vocari, quod temerario et repentino
consilio sit: aut si ea de re hominibus
Graecis imperitis verba dedisse, quod Clo-
dius, aut Caecilius, aut Mutius, vocaren-

ciones, cum, quemadmodum, et apud quos, et a quibus educatus et eruditus ſit, quaeritur, et quibuſcum vivat, qua ratione vitae, quo more domeſtico vivat. et ex fortuna ſaepe argumentatio naſcitur, cum ſervus, an liber; pecunioſus, an pauper; nobilis, an ignobilis; felix, an infelix; privatus, an cum poteſtate ſit, aut fuerit, aut futurus ſit, conſideratur: aut denique aliquid eorum quaeritur, quae fortunae eſſe attributa intelliguntur. habitus autem, quoniam in aliqua et perfecta et conſtanti animi, aut corporis abſolutione conſiſtit; quo in genere eſt virtus, ſcientia, et quae contraria ſunt, res ipſa, cauſa poſita, docebit, ecquid hic quoque locus ſuſpicionis oſtendat. nam affectionis quidem ratio perſpicuam ſolet prae ſe gerere conjecturam, ut, amor, iracundia, moleſtia: propterea quod et ipſorum vis intelligitur, et, quae res harum aliquam rem conſequantur, faciles cognitu ſunt. ſtudium autem quoniam eſt aſſidua et vehemens ad aliquam rem applicata magna cum voluntate occupatio, facile ex eo ducetur argumentatio, quam res ipſa deſiderabit in cauſa. item ex con-

[redacted]

ſilio ſumetur aliquid ſuſpicionis. nam conſilium eſt, aliquid faciendi, non faciendive excogitata ratio. item facta, et caſus, et orationes, quae ſunt omnia (ut in confirmationis praeceptis dictum eſt) in tria tempora diſtributa, facile erit videre, ecquid afferant ad conjecturam confirmandam ſuſpicionis. Ac perſonis quidem res eae ſunt attributae, ex quibus omnibus unum in locum coactis, accuſa-

[redacted]

magna re, aut in majore, aut in minore: ut ſi, quem pecunia dicat inductum feciſſe, poſſit demonſtrare, aliqua in re, ejus aliquod factum avarum. item in omni cauſa naturam, aut victum, aut ſtudium, aut fortunam, aut aliquid eorum, quae perſonis attributa ſunt, ad eam cauſam, qua commotum peccaſſe dicet, adjungere, atque ex diſpari quoque genere culparum, ſi ex pari ſumendi facultas non erit, improbare animum adverſarii oportebit: ut ſi avaritia inductum arguas feciſſe, et avarum eum, quem accuſes, demonſtrare non poſſis; aliis affinem eſſe vitiis doceas, et ex ea re non eſſe mirandum, qui in illa re turpis, aut cupidus, aut petulans fuerit, hac quoque in re eum deliquiſſe. quantum enim de honeſtate et auctoritate ejus, qui arguitur, detractum eſt, tantum de facultate totius eſt defenſionis diminutum. ſi nulli affinis poterit vitio reus ante admiſſo demonſtrari: locus inducetur ille, per quem hortandi judices erunt, ut veterem famam hominis nihil ad rem putent pertinere. nam eum ante celaſſe, nunc manifeſtò teneri. quare non oportere hanc rem ex ſuperiori vita ſpectari,

sed superiorem vitam ex hac re improba
ri, et aut potestatem ante peccandi non
fuisse, aut causam. aut, si haec dici non
poterunt, dicendum erit illud extremum
non esse mirum, si nunc primum delique
rit. nam necesse est, eum, qui velit pec
care, aliquando primum delinquere. si
vita ante acta ignorabitur, hoc loco prae
terito, et cur praetereatur, demonstrato
argumentis accusationem statim confir

di demonstrabitur absuisse. hoc autem ipsum genus erit eo firmius, si eo ipso in genere, quo arguetur, integer antea fuisse demonstrabitur: ut si, cum avaritiae causà fecisse arguatur, minime omni in vita pecuniae cupidus fuisse doceatur. hic illa magna cum gravitate inducetur indignatio, juncta conquestioni, per quam miserum facinus esse, et indignum demonstrabitur, cum animus omni in vita fuerit a vitiis remotissimus, eam causam putare, quae homines audaces in fraudem rapere soleat, castissimum quoque hominem ad peccandum potuisse impellere: aut iniquum esse, et optimo cuique perniciosissimum, non vitam honeste actam tali in tempore quam plurimum prodesse, sed subita ex criminatione, quae confingi facile possit, non ex ante acta vita, quae neque ad tempus fingi, neque ullo modo immutari possit, facere judicium. sin autem in ante acta vita aliquae turpitudines erunt; aut falsò venisse in eam existimationem dicetur, aut ex aliquorum invidia, aut obtrectatione, aut falsa opinione: aut imprudentiae, necessitudini, aut *persuasioni*, adolescentiae, aut alicui non

malitiosae animi affectioni attribuentur, aut dissimili in genere vitiorum, ut animus non omnino integer, sed a tali culpa remotus esse videatur. ac si nullo modo vitae turpitudo, aut infamia leniri poterit oratione; negare oportebit de vita ejus, et moribus quaeri, sed de eo crimine, quo de arguatur: quare, ante factis omissis, illud, quod instet, agi oportere. Ex 12
facto autem ipso suspiciones ducentur, si

[redacted]

tum sit. deinde ipsius est negotii gestio pertractanda: nam hoc genus earum rerum, quae negotio attributae sunt, secundo in loco nobis est expositum. hoc ergo in genere spectabitur locus, tempus, occasio, facultas: quorum uniuscujusque vis diligenter in confirmationis praeceptis explicata est. quare, ne aut hic non admonuisse, aut ne eadem iterum dixisse videamur, breviter demonstrabimus, quid quaque in parte considerari oporteat. in loco igitur opportunitas, in tempore longinquitas, in occasione commoditas ad faciendum idonea, in facultate copia et potestas earum rerum, propter quas aliquid facilius fit, aut sine quibus omnino confici non potest, consideranda est. deinde videndum est, quid adjunctum sit negotio, hoc est, quid majus, quid minus, quid aeque magnum sit, quid simile: ex quibus conjectura quaedam ducitur, si, quemadmodum res majores, minores, aeque magnae, similesque agi soleant, diligenter considerabitur. quo in genere eventus quoque videndus erit: *hoc est, quid* ex unaquaque re soleat evenire, *magnopere* considerandum est; ut

untur ea, quae gestum negotium contin-
im, aut ex intervallo consequuntur. in
qua videbimus ecquae consuetudo sit, ec-
quae actio, ecquod ejus rei artificium sit,
aut usus, aut exercitatio hominum, aut
approbatio, aut offensio; ex quibus non-
nunquam elicitur aliquid suspicionis.
Sunt autem aliquae suspiciones, quae 1
communiter et ex negotiorum, et ex per-
sonarum attributionibus sumuntur. nam
et ex fortuna, et ex natura, et ex victu,
studio, factis, casu, orationibus, consilio,
et ex habitu animi, aut corporis pleraque
pertinent ad easdem res, quae rem credi-
bilem, aut incredibilem facere possunt, et
cum facti suspicione junguntur. maxime
enim quaeri oportet in hac constitutione

pars ad consilium pertinet, quod personi attributum est, ut in ea causa, quam expo- suimus. ante quam erit, quod in itinere s tam familiariter applicaverit, quod sermo nis causam quaesiverit, quod simul diver terit, coenarit. in re, nox, somnus. pos rem, quod solus exierit, quod illum tam fa miliarem comitatum tam aequo animo re liquerit, quod cruentum gladium habu erit. horum pars ad consilium pertinet quaeritur enim, utrum videatur diligen ter ratio faciendi esse habita et excogitata an ita temere, ut non verisimile sit, quem quam tam temere ad maleficium accessis se. in quo quaeritur, num quo alio mo do commodius potuerit fieri, vel a fortu na administrari. nam saepe si pecunia adjumenta, si adjutores desint, facult fuisse faciendi non videtur. hoc modo diligenter attendamus, apta inter se ess intelligimus haec, quae negotiis, et illa quae personis sunt attributa. hic nequ facile est, neque necessarium distinguere ut in superioribus partibus, quo pacto quidque accusatorem, et quo modo de *fensorem* tractare oporteat. non nec *farium*, propterea quod, causa pe

nt. non facile autem, quod et infini-
ı eſt, tot de rebus utramque in partem
;illatim de unaquaque explicare, et a-
aliter haec in utramque partem cau-
ſolent convenire. Quare conſide- 14
e haec, quae expoſuimus, oportebit.
.lius autem ad inventionem animus
edet, ſi geſti negotii, et ſuam, et ad-
ſarii narrationem ſaepe et diligenter
tractabit, et quid quaeque pars ſuſpi-
nis habebit, eliciens, conſiderabit.
are, quo conſilio, qua ſpe perficiendi
.dque factum ſit: cur hoc modo poti-
quam illo: cur ab hoc potius, quam

signum, an illius, an hujus et illius, et utrius potius: quid factum sit quod non oportuerit, aut non factum quod oportuerit. cum animus hac intentione omnes totius negotii partes considerabit, tum illi ipsi in medium conservati loci procedent, de quibus ante dictum est: et cum ex singulis, tum ex conjunctis argumenta certa nascentur. quorum argumentorum pars probabili, pars necessario in genere versabitur. accedunt autem ad conjecturam saepe quaestiones, testimonia, rumores: quae contrà omnia uterque simili via praeceptorum torquere ad suae causae commodum debebit. nam et ex quaestione suspiciones, et ex testimonio, et ex rumore aliquo pari ratione, ut ex causa, et ex persona, et ex facto duci oportebit. quare nobis et ii videntur errare, qui hoc genus suspicionum artificii non putant indigere, et ii, qui aliter hoc de genere ac de omni conjectura praecipiendum putant. omnis enim iisdem ex locis conjectura sumenda est. nam et ejus, qui in quaestione aliquid dixerit, et ejus, qui in testimonio, et ipsius rumoris causa, et veritas ex iisdem attributio-

vitam ante actam ſpectari oportere, et non oportere: ejuſdem eſſe, qui in illa re peccarit, et hoc quoque admiſiſſe, et non eſſe ejuſdem: maxime ſpectari cauſam oportere, et non oportere. atque hi quidem, et ſi qui ejuſmodi ex proprio argumento communes loci naſcentur, in contrarias partes diducentur. certus autem locus eſt accuſatoris, per quem auget facti atrocitatem; et alter, per quem negat

neris exemplo nobis poſita ſit haec cauſa: C. Flaminius is, qui conſul rempublicam male geſſit bello Punico ſecundo, cum tri- bunus plebis eſſet, invito ſenatu, et om- nino contra voluntatem omnium opti- matum, per ſeditionem ad populum le- gem agrariam ferebat. hunc pater ſuus concilium plebis habentem de templo de- duxit: arceſſitur majeſtatis. intentio eſt: Majeſtatem minuiſti, quòd tribunum ple- bis de templo deduxiſti. depulſio eſt: Non minui majeſtatem. quaeſtio eſt: majeſta- temne minuerit. ratio: In filium enim quam habebam poteſtatem, eâ uſus ſum. rationis infirmatio: At enim, qui patria oteſtate, hoc eſt, privata quadam, tri- unitiam poteſtatem, hoc eſt, populi po- ſtatem infirmat, minuit is majeſtatem. dicatio eſt, Minuatne is majeſtatem, qui tribunitiam poteſtatem patria poteſta- utatur. ad hanc judicationem argu- ntationes omnes afferri oportebit. ac, quis ſorte arbitretur nos non intel- re aliam quoque incidere conſtitu- em in hanc cauſam, eam nos partem ſumimus, in qua praecepta nobis ſunt. omnibus autem partibus

:go accuſatoris locus e...

ɪjus de vi quaeritur, brevis, et aperta, hominum opinione definitio, hoc o: majeſtatem minuere, eſt de digni- aut amplitudine, aut poteſtate popu- ıt eorum, quibus populus poteſtatem t, aliquid derogare. hoc ſic breviter ex- itum, pluribus verbis eſt et rationibus ıfirmandum, et ita eſſe, ut deſcripſeris, endendum. poſtea ad id, quod defini- is, factum ejus, qui accuſabitur, adjun- re oportebit; et ex eo, quod oſtenderis e, verbi causâ, majeſtatem minuere, ... adverſarium majeſtatem minuiſ- ...mmuni loco

probatio, et ſi, quae incommoda conſecutura ſint, eo conceſſo, oſtendetur. id autem ex honeſtatis et utilitatis partibus ſumetur, de quibus in deliberationis praeceptis exponemus. et ſi cum definitione noſtra adverſariorum definitionem conferemus, et noſtram, veram, honeſtam, utilem eſſe demonſtrabimus: illorum, contrà. quaeremus autem res, aut majori, aut minori, aut pari in negotio ſimiles, ex quibus affirmetur noſtra deſcriptio.

18 Jam ſi res plures erunt definiendae: ut, ſi quaeratur, fur ſit, an ſacrilegus, qui vaſa ex privato ſacra ſurripuerit; erit utendum pluribus definitionibus: deinde ſimili ratione cauſa tractanda. locus autem

paratio. deinde locus communis, per
em facti utilitas, aut honeſtas adauge-
r. deinde ſequitur adverſariorum defi-
tionis reprehenſio, quae iiſdem ex lo-
s omnibus, quos accuſatori praeſcrip-
nus, conficitur: et caetera poſt eadem
aeter communem locum inducentur.
cus autem communis erit defenſoris is,
r quem indignabitur, accuſatorem ſui
riculi causâ, non res ſolum convertere,
rum etiam verba commutare conari.
m illi quidem communes loci, qui aut
lumniae accuſatorum demonſtrandae,
t miſericordiae captandae, aut facti in-

tio, translationis, aut commutationis indigere videtur, quod non aut is agit, quem oportet, aut cum eo, quicum oportet, aut apud quos, qua lege, qua poena, quo crimine, quo tempore oportet, constitutio translativa appellatur. hujus nobis exempla permulta opus sunt, si singula translationum genera quaeramus: sed quia ratio praeceptorum similis est, exemplorum multitudine supersedendum est. atque in nostra quidem consuetudine multis de causis fit, ut rarius incidant translationes. nam et praetoriis exceptionibus multae excluduntur actiones, et ita jus civile habemus constitutum, ut causâ cadat is, qui non, quemadmodum oportet, egerit. quare in jure plerumque versantur. ibi enim et exceptiones postulantur, et quodammodo agendi potestas datur, et omnis conceptio privatorum judiciorum constituitur. in ipsis autem judiciis rarius incidunt, et tamen si quando incidunt, ejusmodi sunt, ut per se minus habeant firmitudinis: confirmentur autem assumpta alia aliqua constitutione. ut in quodam *judicio*, cum venefici cujusdam nomen *esset delatum*, et, quia parricidii causa

portet, ut diu consistat: cum de nece pa-
ntis nihil demonstratum sit, indignum
cinus esse ea poena afficere eum, qua par-
cidae afficiuntur. id autem, si damnare-
ır, fieri necesse esset, quoniam et id cau-
ıe subscriptum, et ex ea re nomen extra
rdinem sit acceptum. ea igitur poena si
ffici reum non oporteat, damnari quo-
ue non oportere, quoniam ea poena dam-
ationem necessariò consequatur. hic de-
ensor poenae commutationem ex tran-
lativo genere inducendo, totam infirma-
ıit accusationem. verumtamen caeteris
ıuoque criminibus defendendis conjec-

[redacted]

postulat is, quicum agitur, a praetore exceptionem, ' extra quam in reum capitis ' praejudicium fiat.' hic is, qui agit, judicium purum postulat. ille, quicum agitur, exceptionem addi ait oportere. quaestio est, Excipiendum sit, an non. ratio, Non enim oportet, in recuperatorio judicio, ejus maleficii, de quo inter sicarios quaeritur, praejudicium fieri. infirmatio rationis, Ejusmodi sunt injuriae, ut de his indignum sit non primo quoque tempore judicari. judicatio, Atrocitas injuriarum satisne causae sit, quare, dum ea judicetur, de aliquo majore maleficio, de quo judicium comparatum sit, praejudicetur. atque exemplum quidem hoc est. in omni autem causa ab utroque quaeri oportebit, a quo, et per quos, et quo modo, et quo tempore aut agi, aut judicari, aut quid statui, de ea re conveniat. id ex partibus juris, de quibus post dicendum est, sumi oportebit, et ratiocinari, quid in similibus rebus fieri soleat, et videre, utrum malitiâ quid aliud agatur, aliud simuletur, an stultitiâ, an necessitudine, *quod alio* modo agi non possit, an occasi-*one agendi* sic sit judicium, aut actio con-

ıum ac poena...
nſlatione autem, omnium fore per-
ıtionem, ſi non ita res agatur, et in
:ium veniat, quo pacto oporteat: hoc
ſi aut cum eo agatur, quicum non o-
teat, aut alia poena, alio crimine, alio
pore: atque hanc rationem ad pertur-
ionem judiciorum omnium pertinere.
s igitur eae conſtitutiones, quae partes
n habent, ad hunc modum tractabun-
:. nunc generalem conſtitutionem, et
rtes ejus conſideremus. Cum et fac- 21
, et facti nomine conceſſo, neque ulla
tionis illata controverſia, vis, et na-
ra, et genus negotii ipſius quaeritur;
nſtitutionem generalem appellamus.
... eſſe partes duas nobis vide-

eos qui patris pupilli heredes ſecundi ſunt, et inter agnatos pupilli controverſia eſt. poſſeſſio heredum ſecundorum eſt. intentio eſt agnatorum: Noſtra pecunia eſt, de qua is, cujus agnati ſumus, teſtatus non eſt. depulſio eſt: Immò noſtra, qui heredes ſecundi teſtamento patris ſumus. quaeſtio eſt: Utrorum ſit. ratio eſt: Pater enim et ſibi et filio teſtamentum ſcripſit, dum is pupillus eſſet. quare, quae filii fuerunt, teſtamento patris noſtra fiant neceſſe eſt. infirmatio eſt rationis: Immò pater ſibi ſcripſit, et ſecundum heredem non filio, ſed ſibi juſſit eſſe. quare, praeterquam quod ipſius fuit in teſtamento, ullius veſtrûm eſſe non poteſt. judicatio: Poſſitne quiſquam de filii pupilli re teſtari. An heredes ſecundi, ipſius patrisfamilias, non filii quoque ejus pupilli heredes ſint. atque hoc non alienum eſt, quod ad multa pertineat, ne aut nuſquam, aut uſquequaque dicatur, hîc admonere. ſunt cauſae, quae plures habent rationes in ſimplici conſtitutione: quod fit, cum id, quod factum eſt, aut quod defenditur, pluribus de cauſis rectum, aut probabile videri poteſt, ut in hac ipſa

res esset.infirmatio autem haec
est una pecunia, propterea qu
jam erat pupilli adventitia: cu
non, illo tempore, in testame
quam scriptus erat, si quid pu
disset:et de altera,patris etiam n
tui voluntas plurimum valebat,
mortuo pupillo suis heredibus
bat. judicatio est: u nanc pecu
aut, si hac erunt usi infirmatio
plures esse unius heredes pecu
milibus de causis; de eo ipso
nascitur: possintne ejusdem pec
res dissimilibus generibus esse

dam autem ex utilitatis ratione aut perspicua nobis, aut obscura, in consuetudinem venisse: post autem, approbata quaedam a consuetudine, aut vero utilia visa, legibus esse firmata. ac naturae quidem jus est, quod nobis non opinio, sed quaedam innata vis afferat, ut religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, observantiam, veritatem. religionem, eam, quae in metu et caeremonia deorum sit, appellant. pietatem, quae erga patriam, aut parentes, aut alios sanguine conjunctos officium conservare moneat. gratiam, quae in memoria, et remuneratione officiorum, et honorum, et amicitiarum, observantiam teneat. vindicationem, per quam vim et contumeliam, defendendo aut ulciscendo, propulsamus a nobis, et a nostris, qui nobis esse cari debent, et per quam peccata punimus. observantiam, per quam aetate, aut sapientia, aut honore, aut aliqua dignitate antecedentes reveremur, et colimus. veritatem, per quam damus operam, ne quid aliter, quam confirmaverimus, fiat, aut factum, aut futurum sit. ac naturae quidem jura minus ipsa quaeruntur ad ho

[redacted]

controversiam, quod neque in hoc civili jure versantur, et a vulgari intelligentia remotiora sunt: ad similitudinem vero aliquam, aut ad rem amplificandam saepe sunt inferenda. consuetudinis autem jus esse putatur, id, quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobarit. in ea autem jura sunt quaedam ipsa jam certa propter vetustatem. quo in genere et alia sunt multa, et eorum multo maxima pars, quae praetores edicere consueverunt. quaedam autem genera juris, jam certa, consuetudine facta sunt. quod genus, pactum, par, judicatum. pactum est, quod inter aliquos convenit, quod jam ita justum putatur, ut juri praestare dicatur. par, quod in omnes aequabile est. judicatum, de quo jam ante sententia alicujus, aut aliquorum constitutum est. jam jura legitima ex legibus cognosci oportebit. his ergo ex partibus juris, quidquid aut ex ipsa re, aut ex simili, aut ex majore, aut ex minore, nasci videbitur, quisque attendere, atque elicere pertentando unamquamque partem juris debebit. locorum autem communium, quoniam (ut ante dictum est) duo sunt genera, quorum

alterum dubiae rei, alterum certae conti-
net amplificationem, quid ipsa causa det,
et quid augeri per communem locum pos-
sit, et oporteat, considerabitur. nam cer-
ti, qui in omnes incidant, loci praescribi
non possunt: in plerisque fortasse ab auc-
toritate jurisconsultorum, et contra auc-
toritatem dici oportebit. attendendum
est autem et in hac, et in omnibus, num
quos locos communes, praeter eos, quos
exposuimus, ipsa res ostendat. nunc ju-
ridiciale genus, et partes ejus considere-
23 mus. Juridicialis est, in qua aequi et
iniqui natura, et praemii aut poenae ratio
quaeritur. hujus partes sunt duae, qua-
rum alteram absolutam, assumptivam al-
teram nominamus. absoluta est, quae ip-
sa in se, non ut negotialis implicitè et
absconditè, sed patentius et expeditius
recti et non recti quaestionem continet.
ea est hujusmodi: Cum Thebani Lacedae-
monios bello superavissent, et fere mos
esset Graiis, cum inter se bellum gessis-
sent, ut ii, qui vicissent, tropaeum aliquod
in finibus statuerent, victoriae modo in
praesentia declarandae causa, non ut in
perpetuum belli memoria maneret, aeneum

um statuerunt tropaeum. accusantur
pud Amphictyonas, id est, apud commu
ne Graeciae concilium. intentio est, Nc
oportuit. depulsio est, Oportuit. quae
stio est, Oportueritne. ratio est: Eam
nim ex bello gloriam virtute peperimu
ut ejus aeterna insignia posteris nostr
relinquere vellemus. infirmatio est: A
tamen aeternum inimicitiarum mon
mentum Graios de Graiis statuere non
portet. judicatio est: Cum summae vi
tutis celebrandae causâ Graii de Grai
aeternum inimicitiarum monumentu
statuerint, rectene, an contra fecerin
hanc ideo rationem subjecimus, ut h
causae genus ipsum, de quo agimus, co
nosceretur. nam si eam supposuissemu
qua fortasse usi sunt: Non enim justè, n
que piè bellum gessistis; in relationem c
minis dilaberemur; de qua post loqu
mur. utrumque autem causae genus
hanc causam incidere perspicuum est.
hanc argumentationes ex iisdem locis
mendae sunt, atque in causam negoti
lem, de qua ante dictum est. locos aute
communes et ex causa ipsa, si quid ine
indignationis aut conquestionis, et

juris utilitate, et natura multos et graves sumere licebit, et oportebit, si causae dig-
24 nitas videbitur postulare. Nunc assumptivam partem juridicialis consideremus. assumptiva igitur tunc dicitur, cum ipsum ex se factum probari non potest: aliquo autem foris adjuncto argumento defenditur. ejus partes sunt quatuor; comparatio, relatio criminis, remotio criminis, concessio. comparatio est, cum aliquod factum, quod per se ipsum non sit probandum, ex eo, cujus id causa factum est, defenditur. ea est hujusmodi: quidam imperator, cum ab hostibus circumsideretur, neque effugere ullo modo posset, depactus est cum eis, ut arma et impedimenta relinqueret, milites educeret, itaque fecit: armis et impedimentis amissis, praeter spem milites conservavit. accusatur majestatis. incurrit huc definitio. sed nos hunc locum, de quo agitur, consideremus. intentio est, non oportuit arma et impedimenta relinquere. depulsio est, Oportuit. quaestio est, Oportueritne. ratio est, Milites enim omnes periissent. infirmatio est, aut conjecturalis, non periissent: aut altera conjecturalis, non

ideo feciſti. ex quibus ſunt judicationes, periiſſentne; et, ideone fecerit: aut haec comparativa, cujus nunc indigemus, At enim ſatius fuit amittere milites, quam arma et impedimenta hoſtibus concedere. ex qua judicatio naſcitur: Cum omnes perituri milites eſſent, niſi ad hanc pactionem veniſſent, utrum ſatius fuerit amittere milites, an ad hanc conditionem venire. hoc cauſae genus ex his locis tractari conveniet. oportebit adhibere caeterarum quoque conſtitutionum rationem, atque praecepta, ac maxime conjecturis faciendis infirmare illud, quod cum eo, quod crimini dabitur, ii, qui accuſabuntur, comparabunt. id fiet, ſi aut id, quod dicent defenſores futurum fuiſſe, niſi id factum eſſet, quo de facto judicium eſt, futurum fuiſſe negabitur: aut ſi alia ratione, et aliam ob cauſam, ac dicet ſe reus feciſſe, demonſtrabitur eſſe factum. ejus rei confirmatio, et item contraria de parte infirmatio ex conjecturali conſtitutione ſumetur. ſin autem certo nomine maleficii vocabitur in judicium, ſicut in *hac cauſa* (nam majeſtatis arceſſitur,) de-*finitione* et definitionis praeceptis uti o-

[illegible]. Atque haec quidem plerumque in hoc genere incidunt, ut conjectura et definitione utendum ſit. ſin aliud quoque aliquod genus incidet, ejus generis praecepta licebit huc pari ratione transferre. nam accuſatori maxime eſt in hoc elaborandum, ut id ipſum factum, propter quod ſibi reus concedi putat oportere, quam plurimis infirmet rationibus: quod facile eſt, ſi quam plurimis conſtitutionibus aggrediatur id improbare. ipſa autem comparatio ſeparata a caeteris generibus controverſiarum ſic ex ſua vi conſiderabitur, ſi illud, quod comparabitur, aut non honeſtum, aut non utile, aut non neceſſarium fuiſſe, aut non tantopere utile, aut non tantopere honeſtum, aut non tantopere neceſſarium fuiſſe demonſtrabitur. deinde oportet accuſatorem, illud, quod ipſe arguat, ab eo, quod defenſor comparat, ſeparare. id autem faciet, ſi demonſtrabit non ita fieri ſolere, neque oportere, neque eſſe rationem, quare hoc propter hoc fiat, ut propter ſalutem militum ea, quae ſalutis causâ comparata ſunt, hoſtibus tradantur. poſtea comparare oportebit cum beneficio maleficium, et om

no id quod arguitur, cum eo quod factum
ab defenſore laudatur, aut faciendum fu-
iſſe demonſtratur, contendere, et hoc ex-
tenuando, maleficii magnitudinem ſimul
adaugere. id fieri poterit, ſi demonſtra-
bitur, honeſtius, utilius, magis neceſſa-
rium fuiſſe illud quod vitarit reus, quam
illud quod fecerit. honeſti autem, et uti-
lis, et neceſſarii vis et natura in delibera-
tionis praeceptis cognoſcetur. deinde o-
portebit ipſam illam comparativam judi-
cationem exponere, tanquam cauſam de-
liberativam, et de ea ex deliberationis
praeceptis deinceps dicere. ſit enim haec
judicatio, quam ante expoſuimus: Cum
omnes perituri milites eſſent, niſi ad hanc
pactionem veniſſent, utrum ſatius fuerit
perire milites, an ad hanc pactionem ve-
nire. hoc ex locis deliberationis, quaſi
aliquam in conſultationem res veniat,
tractari oportebit. Defenſor autem, 26
quibus in locis ab accuſatore aliae conſti-
tutiones erunt inductae, in iis ipſe quo-
que ex iiſdem conſtitutionibus defenſio-
nem comparabit: caeteros autem omnes
locos, qui ad ipſam comparationem per-
tinebant, ex contrario tractabit. loci au-

tum communes erunt, Accusatoris, in eum, qui cum de facto turpi aliquo, aut inutili, aut utroque fateatur, quaerat tamen aliquam defensionem, et facti inutilitatem, aut turpitudinem cum indignatione proferre. Defensoris est, nullum factum inutile, neque turpe, neque item utile, neque honestum putari oportere, nisi, quo animo, quo tempore, qua de causa factum sit, intelligatur. qui locus ita communis est, ut bene tractatus in hac causa, magno ad persuadendum momento futurus sit. et alter locus, per quem magna cum amplificatione, beneficii magnitudo ex utilitate, aut honestate, aut facti necessitudine demonstratur. et tertius, per quem res expressa verbis, ante oculos eorum, qui audiunt, ponitur, ut ipsi se quoque idem facturos fuisse arbitrentur, si sibi illa res, atque ea faciendi causa per idem tempus accidisset. relatio criminis est, cum reus id, quod arguitur, confessus, alterius se inductum peccato, jure fecisse demonstrat. ea est hujusmodi: Horatius occisis tribus Curiatiis, et duobus *amissis fratribus*, domum se victor recepit. *is* animadvertit sororem suam de fra-

trum morte non laborantem: ſponſi au-
tem nomen appellantem identidem Curi-
atis cum gemitu et lamentatione. indig-
nè paſſus, virginem occidit. accuſatur.
intentio eſt, injuriâ ſororem occidiſti. de-
pulſio eſt, jure occidi. quaeſtio eſt, ju-
rene occiderit. ratio eſt: illa enim hoſti-
um mortem lugebat, fratrum negligebat;
me et populum Romanum viciſſe moleſtè
ferebat. infirmatio eſt: tamen a fratre
indemnatam necari non oportuit. ex qua
judicatio fit: Cum Horatia fratrum mor-
tem negligeret, hoſtium lugeret, de fra-
tris et populi Romani victoria non gau-
deret, oportuitne eam a fratre indemna-
tam necari. Hoc in genere cauſae, pri- 27
mum ſi quid ex caeteris dabitur conſtitu-
tionibus, ſumi oportebit, ſicut in com-
paratione praeceptum eſt. poſtea ſi qua
facultas erit, per aliquam conſtitutionem
illum, in quem crimen transfertur, defen-
dere. deinde levius eſſe illud, quod in al-
terum peccatum reus transferat, quam
quod ipſe ſuſceperit. poſtea tranſlationis
partibus uti, et oſtendere a quo, et per
quos, et quo modo, et quo tempore aut
agi, aut judicari, aut ſtatui de ea re con-

venerit: ac simul ostendere, non oportuisse ante supplicium, quàm judicium, interponere. tum leges quoque et judicia demonstranda sunt, per quae potuerit id peccatum, quod sponte sua reus punitus sit, moribus et judicio vindicari. deinde negare debebit, audiri oportere id, quod in eum criminis conferatur, de quo is ipse, qui conferat, judicium fieri noluerit: et id, quod judicatum non sit, pro infecto haberi oportere. postea impudentiam demonstrare eorum, qui eum nunc apud judices accusent, quem sine judicibus ipsi condemnarint: et de eo judicium faciant, de quo jam ipsi supplicium sumpserint. postea perturbationem judicii futuram dicemus, et judices longius, quam potestatem habeant, progressuros, si simul et de reo, et de eo, quem reus arguat, judicarint. deinde, hoc si constitutum sit, ut peccata homines peccatis, et injurias injuriis ulciscantur, quantum incommodorum consequatur. ac si idem facere ipse, qui nunc accusat, voluisset; ne hoc quidem ipso quidquam opus fuisset judicio: si vero caeteri quoque idem faciant, omnino judicium n

lum futurum. postea demonstrabitur, ne, si judicio quidem illa damnata esset, in quam id crimen ab reo conferatur, potuisse hunc ipsum de illa supplicium sumere, quare esse indignum, eum, qui ne de damnata quidem poenas sumere potuisset, de ea supplicium sumpsisse, quae ne adducta quidem sit in judicium. deinde postulabit, ut legem, qua lege fecerit, proferat. deinde quemadmodum in comparatione praecipiebamus, ut illud quod comparabatur, extenuaretur ab accusatore quam maxime: sic in hoc genere oportebit illius culpam, in quem crimen transferetur, cum hujus maleficio, qui se jure fecisse dicat, comparare. postea demonstrandum est, non esse illud ejusmodi, ut ob id hoc fieri conveniret. extrema est, ut in comparatione, assumptio judicationis, et de ea per amplificationem ex deliberationis praeceptis dictio. Defensor autem, quae 2
per alias constitutiones inducentur, ex iis locis, qui traditi sunt, infirmabit. ipsam autem relationem comprobabit, primum augendo ejus, in quem refert crimen, cul- [illegible] et audaciam, et quam maxime per [illegible]em, si res feret, juncta con-

questione, ante oculos ponendo. postea levius demonstrando reum punitum, quam sit ille promeritus, et suum supplicium cum illius injuria conferendo. deinde oportebit eos locos, qui ita erunt ab accusatore tractati, ut refelli, et contrariam in partem converti possint, quo in genere sunt tres extremi, contrariis rationibus infirmare. illa autem acerrima accusatorum criminatio, per quam perturbationem fore omnium judiciorum demonstrant, si de indemnato supplicii sumendi potestas data sit, levabitur. primum si ejusmodi demonstrabitur injuria, ut non modò viro bono, verùm omnino homini libero videatur non fuisse toleranda. deinde ita perspicua, ut ne ab ipso quidem, qui fecisset, in dubium vocaretur. deinde ejusmodi, ut in eam is maxime debuerit animadvertere, qui animadverterit: ut non tam rectum, non tam fuerit honestum, in judicium illam rem pervenire, quam eo modo, atque ab eo vindicari, quo modo, et a quo sit vindicata. postea sic rem fuisse apertam, ut judicium de ea re fieri nihil attinuerit. atque hic demonstrandum est rationibus, et rebus simil

[redacted]

bus, permultas ita atroces, et perspicuas res esse, ut de his non modo non necesse sit, sed ne utile quidem, quin mox judicium fiat, exspectare. locus communis accusatoris in eum, qui cum id, quod arguitur, negare non possit, tamen aliquid sibi spei comparet ex judiciorum perturbatione. atque hic utilitatis judiciorum demonstratio, et de eo conquestio, qui supplicium dederit indemnatus; in ejus autem, qui sumpserit, audaciam et crudelitatem, indignatio. ab defensore, in ejus, quem ultus sit, audaciam conquestio: rem non ex nomine ipsius negotii, sed ex consilio ejus, qui fecerit, et causa, et tempore considerari oportere: quid mali futurum sit, aut ex injuria, aut ex scelere alicujus, nisi tanta, et tam perspicua audacia ab eo, ad cujus famam, aut ad parentes, aut ad liberos pertinuerit, aut ad aliquam rem, quam caram esse omnibus, aut necesse est, aut oportet esse, fuerit vindicata.

Remotio criminis est, cum ejus 29
intentio facti, quod ab adversario infertur, in alium, aut in aliud dimovetur. id *fit bipartitò*: nam tum causa, tum res ipsa removetur. causae remotionis hoc no-

Ut exemplo sit: Rhodii quosdam legarunt Athenas, legatis quaestores sumptum, quem oportebat dari, non dederunt. legati profecti non sunt. accusantur. intentio est, profectos oportuit. depulsio est, non oportuit. quaestio est, Oportueritne. ratio est, Sumptus enim qui de publico dari solet, is ab quaestore non est datus. infirmatio est, Vos tamen id, quod publice vobis datum erat negotii, conficere oportebat. judicatio est, Cum iis, qui legati erant, sumptus, qui de publico debebatur, non daretur, oportueritne eos conficere nihilominus legationem. hoc in genere primum, sicut in caeteris, si quid aut ex conjecturali, aut ex alia constitutione sumi possit, videri oportebit. deinde pleraque et ex comparatione, et ex relatione criminis in hanc quoque causam convenire poterunt. accusator autem illum, cujus culpa id factum reus dicet, primum defendet, si poterit. sin minus poterit, negabit, ad hoc judicium, illius, sed hujus, quem ipse accuset, culpam pertinere. postea dicet, Suo quemque officio consulere oportere: nec, si ille peccasset, hunc oportuisse peccare. deinde si ille deliquerit

rit, separatim illum, sicut hunc, accusari oportere, et non cum hujus defensione conjungi illius accusationem. defensor autem cum caetera, si qua ex aliis incident constitutionibus, pertractarit, de ipsa remotione sic argumentabitur. primum cujus acciderit culpa, demonstrabit. deinde, cum id aliena culpa accidisset, ostendet se aut non potuisse, aut non debuisse id facere, quod accusator dicat oportuisse. quod non potuerit, ex utilitatis partibus, in quibus est necessitudinis vis implicata, demonstrabit. quod non debuerit, ex honestate considerabitur. de utroque distinctius in deliberativo genere dicetur. deinde omnia facta esse ab reo, quae in ipsius fuerint potestate; quod minus, quam convenerit, factum sit, culpa id alterius accidisse. deinde in alterius culpa exponenda demonstrandum est, quantum voluntatis, et studii fuerit in ipso: et id signis confirmandum hujusmodi, ex caetera diligentia, ex ante factis, aut dictis; atque hoc ipsi utile fuisse facere, inutile autem non facere; et cum caetera vita magis hoc fuisse consentaneum, quam quod propter alterius cul-

30 pam non fecerit. Sin autem non in hominem certum, sed in rem aliquam causa dimovebitur, ut in hac eadem re, si quaestor mortuus esset, et idcirco legatis pecunia data non esset; accusatione alterius, et culpae depulsione dempta, caeteris similiter uti locis oportebit, et ex concessionis partibus quae convenient, assumere; de quibus post nobis dicendum erit. loci autem communes, iidem utrisque fere, qui superioribus assumptivis, incident. hi tamen certissimi: accusatoris, facti indignatio; defensoris, cum in alio culpa sit, in ipso non sit, supplicio reum affici non oportere. ipsius autem rei fit remotio, cum id, quod datur crimini, negat neque ad se, neque ad officium suum reus pertinuisse: nec, si quod in eo sit delictum, sibi attribui oportere. id genus causae est hujusmodi: In eo foedere, quod factum est quondam cum Samnitibus, quidam adolescens nobilis porcam sustinuit jussu imperatoris. foedere autem ab senatu improbato, et imperatore Samnitibus dedito, quidam in senatu eum quoque dicit, qui porcam tenuerit, dedi oportere. intentio est, Dedi oportet. de-

pulſio eſt, Non oportet. quaeſtio eſt, Oporteatne. ratio eſt, Non enim meum fuit officium, nec mea poteſtas; cum et id aetatis, et privatus eſſem, et eſſet ſumma cum auctoritate et poteſtate imperator, qui videret, ut ſatis honeſtum foedus feriretur. infirmatio eſt, Attamen quoniam tu particeps es in turpiſſimo foedere ſummae religionis, dedi te convenit. judicatio eſt, Cum is, qui poteſtatis nihil habuerit, juſſu imperatoris in foedere, et in tanta religione interfuerit, dedenduſne ſit hoſtibus, necne. hoc genus cauſae a ſuperiore hoc differt, quòd in illo concedit ſe reus oportuiſſe facere id, quod fieri dicat accuſator oportuiſſe, ſed alicui rei, aut homini cauſam attribuit, quae voluntati ſuae fuerit impedimento ſine conceſſionis partibus. nam earum major quaedam vis eſt; quod paulo poſt intelligetur. in hoc autem non accuſare alterum, nec culpam in alium transferre debet, ſed demonſtrare, eam rem nec ad ſe, nec ad poteſtatem, neque ad officium ſuum pertinuiſſe aut pertinere. atque in hoc genere hoc accidit novi, quod accuſator quoque ſaepe ex remotione crimi-

nationem conficit. ut ſi quis eum accuſet, qui, cum praetor eſſet, in expeditionem ad arma populum vocarit, cum conſules adeſſent. nam ut in ſuperiore exemplo reus ab ſuo officio, ac poteſtate factum dimovebat; ſic in hoc ab ejus officio ac poteſtate, qui accuſatur, ipſe accuſator factum removendo, hac ipſa ratione confirmat accuſationem. in hac ab utroque ex omnibus honeſtatis, et utilitatis partibus, exemplis, ſignis, ratiocinando, quid cujuſque officii, juris, poteſtatis ſit, quaeri oportebit, et, fueritne ei, quo de agitur, id juris, officii, poteſtatis attributum, necne. locos autem communes ex ipſa re, ſi quid indignationis, ac conqueſtionis habebit, ſumi oportebit.
31 Conceſſio eſt, per quam non factum ipſum probatur ab reo: ſed ut ignoſcatur, id petitur. cujus partes ſunt duae, purgatio, et deprecatio. purgatio eſt, per quam ejus, qui accuſatur, non factum ipſum, ſed voluntas defenditur. ea habet partes tres, imprudentiam, caſum, neceſſitudinem. imprudentia eſt, cum ſciſſe aliquid is, qui arguitur, negatur: ut apud quoſdam lex erat, ne quis Dianae vitulum immolaret. nau-

quidam, cum adversa tempestate in alto jactarentur, voverunt, si eo portu, quem conspiciebant, potiti essent, ei deo, qui ibi esset, se vitulum immolaturos. casu erat in eo portu fanum Dianae ejus, cui vitulum immolari non licebat. imprudentes legis, cum exissent, vitulum immolaverunt. accusantur. intentio est, Vitulum immolastis ei deo, cui non licebat. depulsio est in concessione posita. ratio est, Nescivi non licere. infirmatio est, Tamen, quoniam fecisti quod non licebat, ex lege supplicio dignus es. judicatio est, Cum id fecerit quod non oportuerit, et id non oportere nescierit, sitne supplicio dignus. casus autem inferetur in concessionem, cum demonstrabitur aliqua fortunae vis voluntati obstitisse, ut in hac: Cum Lacedaemoniis lex esset, ut hostias nisi ad sacrificium quoddam redemptor praebuisset, capitale esset; hostias is, qui redemerat, cum sacrificii dies instaret, in urbem ex agro coepit agere. tum subito magnis commotis tempestatibus fluvius *Eurotas* is, qui propter Lacedaemonem *fluit, ita magnus* et vehemens factus est, *ut eo traduci* victimae nullo modo pos-

ſent. redemptor, ſuae voluntatis oſtendendae cauſa, hoſtias conſtituit omnes in litore, ut, qui trans flumen eſſent, videre poſſent. cum omnes ſtudio ejus ſubitam fluminis magnitudinem ſcirent fuiſſe impedimento, tamen quidam capitis arceſſierunt. intentio eſt, Hoſtiae, quas debuiſti, ad ſacrificium praeſtò non fuerunt. depulſio eſt, conceſſio. ratio, Flumen enim ſubito accrevit, et ea re traduci non potuerunt. infirmatio eſt, Tamen, quoniam, quod lex jubet, factum non eſt; ſupplicio dignus es. judicatio eſt, Cum in ea re redemptor contra legem aliquid fecerit, qua in re ſtudio ejus ſubita fluminis obſtiterit magnitudo, ſupplicione dig-
32 nus ſit. Neceſſitudo autem infertur, cum vi quadam reus id, quod fecerit, feciſſe defenditur, hoc modo: Lex eſt apud Rhodios, ut, ſi qua roſtrata in portu navis deprehenſa ſit, publicetur. cum magna in alto tempeſtas eſſet; vis ventorum, invitis nautis, Rhodiorum in portum navim coëgit. quaeſtor navim populi vocat. navis dominus negat publicari oportere. intentio eſt, Roſtrata navis in portu deprehenſa eſt. depulſio eſt, conceſſio. r

conjecta sit; oporteatne eam
horum trium generum idcirco
locum contulimus exempla, q
in ea praeceptio argumentorum
nam in his omnibus primum,
ipsa dabit facultatis, conjectur
ab accusatore oportebit, ut id,
luntate factum negabitur, con
tum suspicione aliqua demonstr
inde inducere definitionem n
nis, aut casus, aut imprudentiae
pla ad eam definitionem adju
quibus imprudentia fuisse vide
casus, aut necessitudo, et abbi

hanc imprudentiam, aut casum, aut necessitudinem, sed inertiam, negligentiam, fatuitatem nominari oportere. ac si qua necessitudo turpitudinem videbitur habere, oportebit per locorum communium implicationem redarguentem demonstrare, quidvis perpeti, mori denique satius fuisse, quam ejusmodi necessitudini obtemperare. atque tum ex his locis, de quibus in negotiali parte dictum est, juris et aequitatis naturam oportebit quaerere, et, quasi in absoluta juridiciali, per se hoc ipsum ab rebus omnibus separatim considerare. atque hoc in loco, si facultas erit, exemplis uti oportebit, quibus in simili excusatione non sit ignotum: et contentione, magis illis ignoscendum fuisse: et ex deliberationis partibus, turpe aut inutile esse concedi eam rem, quae ab adversario commissa sit; permagnum esse, et magno futurum detrimento, si ea res ab iis, qui potestatem habent vindicandi, neglecta sit.

33 Defensor autem conversis omnibus his partibus poterit uti. maxime autem in voluntate defendenda commorabitur, et in ea re adaugenda, quae *voluntati* fuerit impedimento: et se plus,

quam ſecerit, facere non potuiſſe: et in omnibus rebus voluntatem ſpectari oportere: et ſe convinci non poſſe, quod non abſit a culpa: et ex ſuo nomine communem hominum infirmitatem poſſe damnari. deinde nihil indignius eſſe, quam eum, qui culpa careat, ſupplicio non carere. loci autem communes accuſatoris, unus in confeſſione, et alter, quanta poteſtas peccandi relinquatur, ſi ſemel inſtitutum ſit, ut non de facto, ſed de facti cauſa quaeratur. defenſoris autem, conqueſtio calamitatis ejus, quae non culpâ, ſed vi majore quadam acciderit, et de fortunae poteſtate, et hominum infirmitate, et uti ſuum animum, non eventum conſiderent. in quibus omnibus conqueſtionem ſuarum aerumnarum, et crudelitatis adverſariorum indignationem ineſſe oportebit. ac neminem mirari conveniet, ſi aut in his, aut in aliis exemplis ſcripti quoque controverſiam adjunctam videbit. quo de genere poſt erit nobis ſeparatim dicendum, propterea quod quaedam genera cauſarum, ſimpliciter, et ex *ſua vi conſideran*tur: quaedam autem ſibi *aliud quoque aliquod* controverſiae ge-

nis affirmant. quare omnibus cognitis, non erit difficile in unamquamque caussam transferre, quod ex eo quoque genere conveniet: ut in his exemplis concessionis inest omnibus scripti controversia ea, quae ex scripto et sententia nominatur: sed quia de concessione loquebamur, in eam praecepta dedimus. alio autem loco de scripto et sententia dicemus. nunc in alteram concessionis partem consideraDer
34 tionem intendemus. Deprecatio est, in qua non defensio facti, sed ignoscendi postulatio continetur. hoc genus vix in judicio probari potest, ideo quod concesso peccato, difficile est ab eo, qui peccatorum vindex esse debet, ut ignoscat, impetrare. quare parte ejus generis, cum caussam non in eo constitueris, uti licebit. ut si pro aliquo claro, aut forti viro, cujus in rempublicam multa sint beneficia, dixeris: possis, cum videaris non uti deprecatione, uti tamen ad hunc modum: Quod si, Judices, hic pro suis beneficiis, pro suo studio, quod in vos habuit semper, tali suo tempore, multorum suorum recte factorum caussa, uni delicto ut ignoscere postularet, tamen dignum vestra

manſuetudine, dignum virtute hujus eſſet, Judices, a vobis hanc rem, hoc poſtulante, impetrari. deinde augere beneficia licebit, et judices per locum communem ad ignoſcendi voluntatem ducere. quare hoc genus, quanquam in judiciis non verſatur, niſi quadam ex parte: tamen quia et pars ipſa inducenda nonnunquam eſt, et in ſenatu, aut concilio ſaepe omni in genere tractanda, in id quoque praecepta pone-

rum beneficia, ſi qua exſtabunt, proferre. deinde oſtendere, non odio, neque crudelitate feciſſe quod fecerit, ſed aut ſtultitia, aut impulſu alicujus, aut aliqua honeſta, aut probabili cauſa. poſtea polliceri, et confirmare, ſe et hoc peccato doctum, et beneficio eorum, qui ſibi ignoverint, confirmatum, omni tempore a tali ratione abſuturum. deinde ſpem oſtendere, aliquo ſe in loco, magno iis, qui ſibi conceſſerint, uſui futurum. poſtea, ſi facultas erit, ſe aut conſanguineum, aut jam a majoribus in primis amicum eſſe demonſtrabit; et amplitudinem ſuae voluntatis, et nobilitatem generis eorum, qui ſe ſalvum velint, et dignitatem oſtendere, et caetera ea, quae perſonis ad honeſtatem, et amplitudinem ſunt attributa, cum conqueſtione, ſine arrogantia in ſe eſſe demonſtrabit, ut honore potius aliquo, quam ullo ſupplicio dignus eſſe videatur. deinde caeteros proferre, quibus majora delicta conceſſa ſint. ac multum proficiet, ſi ſe miſericordem in poteſtate, et propenſum ad ignoſcendum fuiſſe oſtendet. atque ipſum illud peccatum erit extenuandum, ut quam minimum obfuiſſe videa-

tur; et aut turpe, aut inutile demonſtran-
dum, tali de homine ſupplicium ſumere.
deinde locis communibus miſericordiam
captare oportebit ex iis praeceptis, quae
in primo libro ſunt expoſita. Adver- 36
ſarius autem malefacta augebit: nihil im-
prudenter, ſed omnia ex crudelitate et
malitia facta dicet. ipſum immiſericor-
dem, ſuperbum fuiſſe, et, ſi poterit, oſten-
det ſemper inimicum fuiſſe, et amicum fi-
eri nullo modo poſſe. ſi beneficia profe-
ret: aut aliqua de cauſa facta, non prop-
ter benevolentiam demonſtrabit; aut
poſtea odium eſſe acre ſuſceptum; aut illa
omnia maleficiis eſſe deleta; aut leviora
beneficia, quam maleficia; aut, cum be-
neficiis honos habitus ſit, pro maleficio
poenam ſumi oportere. deinde turpe eſ-
ſe, aut inutile, ignoſci. deinde, de quo
ut poteſtas eſſet, ſaepe optarint, in eum
poteſtate non uti, ſummam eſſe ſtultiti-
am: et cogitare oportere, quem animum
in eum, vel quale odium habuerint. lo-
cus autem communis erit, indignatio ma-
leficii; et alter, eorum miſereri oporte-
re, qui propter fortunam, non propter
malitiam in miſeriis ſint. quoniam igitur

in generali conſtitutione tamdiu propter ejus partium multitudinem commorarmur, ne forte varietate et diſſimilitudine rerum deductus alicujus animus in quendam errorem deferatur: quid etiam nobis ex eo genere reſtet, et quare reſtet, admonendum videtur. juridicialem cauſam eſſe dicebamus, in qua aequi et iniqui natura, praemii aut poenae ratio quaereretur. eas cauſas, in quibus de aequo et
37 iniquo quaeritur, expoſuimus. Reſtat nunc, ut de praemio, et de poena explicemus. ſunt enim multae cauſae, quae ex praemii alicujus petitione conſtant. nam et apud judices de praemio ſaepe accuſatorum quaeritur, et a ſenatu, aut concilio aliquod praemium ſaepe petitur. ac neminem conveniet arbitrari, nos, cum aliquod exemplum ponamus, quod in ſenatu agatur, ab judiciali genere exemplorum recedere. quicquid enim de homine probando, aut improbando dicitur, cum ad eam dictionem, ſententiarum quoque ratio accommodetur, id non, ſi per ſententiae dictionem agitur, deliberativum eſt: ſed quia de homine ſtatuitur, judiciale eſt habendum. omnino autem

qui diligenter omnium caussarum vim et naturam cognoverit, cum genere primo, tum etiam forma eas intelliget dissidere. caeteris autem partibus aptas inter se omnes, et aliam in aliam implicatam videbit. nunc de praemiis consideremus. L. Licinius Crassus consul quosdam in citeriore Gallia, nullo illustri, neque certo duce, neque eo nomine, neque numero praeditos, ut digni essent qui hostes populi Romani esse dicerentur; quod tamen excursionibus, et latrociniis infestam provinciam redderent, consectatus est, et confecit: Romam rediit: triumphum ab senatu postulat. hic, ut et in deprecatione, nihil ad nos attinet, rationibus et infirmationibus rationum supponendis, ad judicationem pervenire: propterea quod, nisi alia quoque incidet constitutio, aut pars constitutionis, simplex erit judicatio, et in quaestione ipsa continebitur. in deprecatione, hujusmodi: Oporteatne poena affici: in hac, hujusmodi: Oporteatne praemium dari. nunc ad praemii quaestionem appositos locos *exponemus.* *Ratio* igitur praemii qua- 38
tuor est in partes distributa: in benefi-

cia, in hominem, in praemii genus, in ſacultates. beneficia ex ſua vi, ex tempore, ex animo ejus qui ſecerit, ex caſu conſiderantur. ex ſua vi quaerentur, hoc modo: magna, an parva; facilia, an difficilia; ſingularia ſint, an vulgaria; vera, an ſalſa quadam ex oratione honeſtentur. ex tempore autem, si tum, cum indigeremus; cum caeteri non poſſent, aut nollent opitulari; ſi tum, cum ſpes deſeruiſſet, opitulatus ſit. ex animo, si non ſui commodi cauſa, ſed eo conſilio fecit omnia, ut hoc conficere poſſet. ex caſu, si non fortuna, ſed induſtria factum videbitur, aut ſi induſtriae fortuna obſtiterit. in hominem autem, quibus rationibus vixerit, quid ſumptus in eam rem, aut laboris inſumpſerit; et ſi quid aliquando tale ſecerit; num alieni laboris, aut deorum bonitatis praemium ſibi poſtulet; num aliquando ipſe talem ob cauſam praemio aliquem affici negarit oportere; aut num jam ſatis pro eo, quod ſecerit, honos habitus ſit; aut num neceſſe fuerit ei facere id, quod fecerit; aut num hujuſmodi ſit factum, ut, niſi feciſſet, ſupplicio dignus eſſet, non, quia fe-

cerit, praemio, aut num ante tem
praemium petat, et ſpem incertam c
venditet pretio; aut num, quo ſupp
um aliquod vitet, eo praemium poſtu
uti de ſe praejudicium factum eſſe vi
tur. In praemii autem genere, q
et quantum, et quamobrem poſtule
et quo, et quanto quaeque res prae
digna ſit, conſiderabitur. deinde a
majores, quibus hominibus, et quibu
cauſis talis honos ſit habitus, quaere
deinde ne is honos nimium pervage
atque hic ejus, qui contra aliquem p
mium poſtulantem dicet, locus erit c
munis, praemia virtutis et officii, ſa
et caſta eſſe oportere; neque ea aut
improbis communicari, aut in medic
bus hominibus pervulgari. et alter
nus homines virtutis cupidos fore,
tutis praemio pervulgato: quae enin
ra, et ardua ſint, ea ex praemio pulc
et jucunda hominibus videri. et ter
si exſiſtant, qui apud majores noſtro
egregiam virtutem tali honore dig
ſint, nonne de ſua gloria, cum pari p
mio tales homines affici videant, deli
ptent? et eorum enumeratio, et cum

quos contra dicat, comparatio. ejus autem, qui praemium petet, facti sui amplificatio, et eorum, qui praemio affecti sunt, cum suis factis contentio. deinde caeteros a virtutis studio repulsum iri, si ipse praemio non sit affectus. facultates autem considerantur, cum aliquod pecuniarium praemium postulatur: in quo utrum copiane sit agri, vectigalium, pecuniae, an penuria, consideratur. loci communes, facultates augere, non minuere, oportere, et impudentem esse, qui pro beneficio non gratiam, verum mercedem postulet: contra autem de pecunia ratiocinari, sordidum esse, cum de gratia referenda deliberetur: et se non pretium pro facto, sed honorem, ita ut factitatum sit, pro beneficio postulare. ac de constitutionibus quidem satis dictum est: nunc de iis controversiis, quae in scripto versantur, dicendum videtur.

40 In scripto versatur controversia, cum ex scriptionis ratione aliquid dubii nascitur. id fit ex ambiguo, ex scripto et sententia, ex contrariis legibus, ex ratiocinatione, ex definitione. ex ambiguo autem nascitur controversia, cum quid senserit scriptor,

obſcurum eſt, quod ſcriptum duas pluresve res ſignificat, ad hunc modum: Paterfamilias, cum filium heredem faceret, vaſorum argenteorum pondo centum uxori ſuae ſic legavit: ‘ heres meus uxori meae ‘ vaſorum argenteorum pondo centum, ‘ quae volet, dato.’ poſt mortem ejus vaſa magnifica, et pretioſe caelata petit a filio mater: ille ſe, quae ipſe vellet, debere dicit. primum, ſi fieri poterit, demonſtrandum eſt, non eſſe ambigue ſcriptum, propterea quod omnes in conſuetudine ſermonis ſic uti ſolent eo verbo uno, pluribuſve in ea ſententia, in qua is, qui dicet, accipiendum eſſe demonſtrabit. deinde ex ſuperiore, et ex inferiore ſcriptura docendum, id, quod quaeratur, fieri perſpicuum. quare ſi ipſa ſeparatim ex ſe verba conſiderentur, omnia, aut pleraque, ambigua viſum iri. quae autem ex omni conſiderata ſcriptura perſpicua fiant, haec ambigua non oportere exiſtimari. deinde qua in ſententia ſcriptor fuerit, ex caeteris ejus ſcriptis, factis, dictis, animo, atque vita ejus ſumi oportebit, et *eam ipſam ſcripturam*, in qua inerit illud *ambiguum, de quo quaeritur*, totam om-

nibus ex partibus pertentare, si quid aut
ad id appositum sit, quod nos interprete-
mur, aut rei, quod adversarius intelligat,
adversetur. nam facile, quid verisimile sit
eum voluisse, qui scripsit, ex omni scrip-
tura, et ex persona scriptoris, atque iis
rebus, quae personis attributae sunt, con-
siderabitur. deinde erit demonstrandum,
si quid ex ipsa re dabitur facultatis, id,
quod adversarius intelligat, multo minus
commode fieri posse, quam id, quod nos
accipimus, quod illius rei neque admini-
stratio, neque exitus ullus exstet: nos
quod dicamus, facile et commode transi-
gi posse. ut in hac lege, (nihil enim pro-
hibet fictam exempli loco ponere, quo fa-
cilius res intelligatur) 'meretrix coro-
'nam auream ne habeto. si habuerit, pub-
'lica esto.' contra eum, qui meretricem
publicari dicat ex lege oportere, possit di-
ci, neque administrationem esse ullam
publicae meretricis, neque exitum legis
in meretrice publicanda: at in auro publi-
cando et administrationem, et exitum fa-
41 cilem esse, et incommodi nihil inesse. Ac
diligenter illud quoque attendere opor-
tebit, num, illo probato, quod adversarius

dicemus esse. deinde si in lege erit ex ambiguo controversia, dare operam oportebit, ut de eo, quod adversarius intelligat, alia in lege cautum esse doceatur. permultum autem proficiet illud demonstrare, quemadmodum scripsisset, si id, quod adversarius accipiat, fieri, aut intelligi voluisset: ut in hac causa, in qua de vasis argenteis quaeritur, possit mulier dicere, nihil attinuisse adscribi, 'quae volet,' si heredis voluntati permitteret. eo enim non adscripto nihil inesse dubitationis, quin heres, quae ipse vellet, daret. amentiae igitur fuisse, cum heredi vellet cave-

ore ſcriptum ſit, quaerendum eſt, ut, eum voluiſſe in ejuſmodi tempore ſimile ſit, intelligatur. poſt ex deliberationis partibus, quid utilius, et quid honeſtius, et illi ad ſcribendum, et his ad improbandum ſit, demonſtrandum: et ex his ſi quid amplificationis dabitur, communibus utrinque locis uti oportebit. Ex ſcripto et ſententia controverſia conſiſtit, cum alter verbis ipſis, quae ſcripta ſunt, utitur: alter ad id, quod ſcriptorem ſenſiſſe dicet, omnem adjungit dictionem. ſcriptoris autem ſententia, ab eo, qui ſententiâ ſe defendet, tum ſemper ad idem ſpectare, et idem velle demonſtrabitur: tum aut ex facto, aut ex eventu aliquo ad tempus id, quod inſtituit, accommodabitur. ſemper ad idem ſpectare, hoc modo: Paterfamilias cum liberorum nihil haberet, uxorem autem haberet, in teſtamento ita ſcripſit: 'ſi mihi filius genitus unus, 'pluresve, is mihi heres eſto.' deinde quae aſſolent. poſtea, 'ſi filius ante moritur, 'quam in tutelam ſuam venerit, tu mihi,' dicebat, 'ſecundus heres eſto.' filius non eſt natus. ambigunt agnati cum eo, qui eſt *ſecundus heres*, ſi filius ante, quam in

telam veniat, mortuus ſit. in hoc genere non poteſt hoc dici, ad tempus, aut ad eventum aliquem ſententiam ſcriptoris oportere accommodari: propterea quod ea ſola demonſtratur, qua fretus ille, qui contra ſcriptum dicet, ſuam eſſe hereditatem defendit. alterum autem genus eſt eorum, qui ſententiam inducunt: in quo non ſimplex voluntas ſcriptoris oſtenditur, quae in omne tempus, et in omne factum idem valeat; ſed ex quodam fac-

tor, profectus non est. tum concessio per
purgationem, et per imprudentiam; ut
in vituli immolatione: et per vim, ut in
navi rostrata: et per casum, ut in Euro-
tae fluminis magnitudine. quare aut ita
sententia inducetur, ut unum quoddam
voluisse scriptor demonstretur: aut sic, ut
in ejusmodi re, et tempore hoc voluisse
43 doceatur. Ergo is, qui scriptum defen-
dit, his locis plerumque omnibus, majo-
re autem parte semper poterit uti. pri-
mum scriptoris collaudatione, et loco
communi, nihil eos, qui judicent, nisi id,
quod scriptum sit, spectare oportere; et
hoc eo magis, si legitimum scriptum pro-
feretur, id est, aut lex ipsa, aut ex lege a-
liquid. postea, quod vehementissimum
est, facti, aut intentionis adversariorum
cum ipso scripto contentione, quid scrip-
tum sit, quid factum, quid juratus judex:
quem locum multis modis variare opor-
tebit. tum ipsum secum admirantem, quid-
nam contra dici possit: tum ad judicis of-
ficium revertentem, et ab eo quaerentem,
quid praeterea audire, aut exspectare de-
beat: tum ipsum adversarium, quasi in-
tentantis loco, producendo, hoc est, in-

terrogando, utrum ſcriptum neget eſſe eo modo, an ab ſe contra factum eſſe, aut contra contendi neget: utrum negare auſus ſit, ſe dicere deſiturum. ſi neutrum neget, et contra tamen dicat : nihil eſſe, quo hominem impudentiorem quiſquam ſe viſurum arbitretur. in hoc ita commorari conveniet, quaſi nihil praeterea dicendum ſit, et quaſi contra dici nihil poſſit, ſaepe id, quod ſcriptum eſt, recitando; ſaepe cum ſcripto factum adverſarii

potuerit, aut non oportuerit obtemperari. ſi aliud ſenſiſſe ſcriptor, aliud ſcripſiſſe dicetur, is, qui ſcripto utetur, hoc dicet, non oportere de ejus voluntate nos argumentari, qui, ne id facere poſſemus, indicium nobis reliquerit ſuae voluntatis: multa incommoda conſequi, ſi inſtituatur, ut a ſcripto recedatur. nam et eos, qui aliquid ſcribant, non exiſtimaturos, id, quod ſcripſerint, ratum futurum: et eos, qui judicent, certum, quod ſequantur, nihil habituros, ſi ſemel a ſcripto recedere conſueverint. quod ſi voluntas ſcriptoris conſervanda ſit, ſe, non adverſarios, a voluntate ejus ſtare. nam multo propius accedere ad ſcriptoris voluntatem, eum, qui ex ipſius eam literis interpretetur, quam illum, qui ſententiam ſcriptoris non ex ipſius ſcripto ſpectet, quod ille ſuae voluntatis quaſi imaginem reliquerit, ſed domeſticis ſuſpicionibus perſcrutetur. ſin cauſam afferet is, qui a ſententia ſtabit, primum erit contrà dicendum: quam abſurdum, non negare contra legem feciſſe, ſed quare fecerit, *cauſam ali*quam invenire. deinde *converſa omnia* eſſe: ante ſolitos eſſe accu-

ſatores judicibus perſuadere, affinem eſſe alicujus culpae eum, qui accuſaretur: cauſam proferre, quae eum ad peccandum impuliſſet: nunc ipſum reum cauſam afferre, quare deliquerit. deinde hanc inducere partitionem, cujus in ſingulas partes multae convenient argumentationes. primum nulla in lege ullam cauſam contra ſcriptum accipi convenire: deinde ſi in caeteris legibus conveniat, hanc eſſe hujuſmodi legem, ut in ea non oporteat: poſtremo ſi in hac quoque lege oporteat,

iſſe excepturum, ſi quid excipiendum putaret: et oſtendere, cauſam accipere nihil aliud eſſe, niſi legem tollere: ideo quod, cum ſemel cauſa conſideretur, nihil attineat eam ex lege conſiderare, quippe quae in lege ſcripta non ſit: quod ſi ſit inſtitutum; omnibus cauſam dari, et poteſtatem peccandi, cum intellexerint, vos ex ingenio ejus, qui contra legem fecerit, non ex lege, in quam jurati ſitis, rem judicare. deinde et ipſis judicibus judicandi, et caeteris civibus vivendi rationes perturbatum iri, ſi ſemel a legibus receſſum ſit. nam et judices neque quid ſequantur, habituros, ſi ab eo, quod ſcriptum ſit, recedant: neque, quo pacto aliis improbare poſſint, quod contra legem judicarint: et caeteros cives, quid agant, ignoraturos, ſi ex ſuo quiſque conſilio, et ex ea ratione, quae in mentem, aut in libidinem venerit, non ex communi praeſcripto civitatis unamquamque rem adminiſtrabit. poſtea quaerere a judicibus ipſis, quare in alienis detineantur negotiis: cur reipublicae munere impediantur, cum *ſaepius ſuis* rebus et commodis ſervire *poſſint:* cur in certa verba jurent: cur

certo tempore conveniant, certo diſcedant: nihil quiſquam afferat cauſae, quo minus frequenter operam reipublicae det, niſi quae cauſa in lege excepta ſit: an ſe legibus obſtrictos in tantis moleſtiis eſſe aequum cenſeant, adverſarios noſtros leges negligere concedant. deinde item quaerere ab judicibus, ſi ejus rei cauſam, propter quam ſe reus contra legem feciſſe dicat, exceptionem ipſe in lege adſcribat, paſſurine ſint. poſtea hoc, quod faciat,

actiones videre, et dissuadere vel-
od si haec cum summe inutilia, tum
o turpissima sint; legem cujusmodi
in praesentia conservari a judicibus;
t, si displiceat, a populo corrigi con-
ire. deinde, si scriptum non exstaret,
gnopere quaereremus: neque isti, ne
tra periculum quidem esset, credere-
s. nunc cum scriptum sit, amentiam
, ejus qui peccarit, potius quam legis
us, verba cognoscere. his, et hujus-
di rationibus ostenditur, causam ex-
scriptum accipi non oportere. Se-
ida pars est, in qua est ostendendum,
ı caeteris legibus oporteat, in hac non
ortere. hoc demonstrabitur, si lex aut
es maximas, utilissimas, honestissimas,
giosissimas videbitur pertinere; aut
tile, aut turpe, aut nefas esse tali in re
a diligentissime legi obtemperare: aut
lex diligenter perscripta demonstrabi-
, ita cautum unaquaque de re, ita quod
ortuerit, exceptum, ut minime conve-
t quidquam in tam diligenti scriptura
eteritum arbitrari. tertius locus est ei,
pro scripto dicet, maxime necessari-
per quem ostendat oportet, si conve-

niat cauſam contra ſcriptum accipi, eam tamen minime oportere, quae ab adverſariis afferatur. qui locus idcirco eſt huic neceſſarius, quod ſemper is, qui contra ſcriptum dicit, aequitatis aliquid afferat oportet. nam ſumma impudentia eſt, eum, qui contra quod ſcriptum ſit, aliquid probare velit, non aequitatis praeſidio id facere conari. ſi quid igitur ex hac ipſa accuſator deroget, omnibus partibus juſ- [redacted]

tum esse videatur. aut aliis quoque con-
47 stitutionibus factum coarguetur. Contra scriptum autem qui dicet, primum eum inducet locum, per quem aequitas caussae demonstretur: aut ostendet, quo animo, quo consilio, qua de causa fecerit: et, quamcumque caussam assumet, assumptionis partibus se defendet, de quibus ante dictum est. atque hoc in loco cum diutius commoratus, sui facti rationem, et aequitatem causae exornaverit, tum ex his locis fere contra adversarios dicet oportere causas accipi. demonstrabit, nullam esse legem, quae aliquam rem inutilem, aut iniquam fieri velit: omnia supplicia, quae a legibus proficiscantur, culpae ac malitiae vindicandae causâ constituta esse: scriptorem ipsum, si existat, factum hoc probaturum: et idem ipsum, si ei talis res accidisset, facturum fuisse: et ea re legis scriptorem certo ex ordine judices, certa aetate praeditos constituisse, ut essent, non qui scriptum suum recitarent, quod quivis puer facere posset, sed qui cogitationem assequi possent, et voluntatem interpretari. deinde illum scriptorem, si scripta sua stultis hominibus, et

barbaris judicibus committeret, omnia ſumma diligentia perſcripturum fuiſſe: nunc vero, quod intelligeret, quales viri judicaturi eſſent, idcirco eum, quae perſpicua videret eſſe, non adſcripſiſſe: neque enim vos ſcripti ſui recitatores, ſed voluntatis interpretes fore putavit. poſtea quaerere ab adverſariis, quid ſi hoc feciſſem? quid ſi hoc accidiſſet? eorum aliquid, in quibus aut cauſa ſit honeſtiſſima, aut neceſſitudo certiſſima; tumne accuſaretis? atqui hoc lex nuſquam excepit. non ergo omnia ſcriptis, ſed quaedam, quae perſpicua ſunt, tacitis exceptionibus caveri. deinde nullam rem neque legibus, neque ſcriptura ulla, denique ne in ſermone quidem quotidiano, atque imperiis domeſticis recte poſſe adminiſtrari, ſi unuſquiſque velit verba ſpectare, et non ad voluntatem ejus, qui verba habuerit, accedere. Deinde ex utilitatis et honeſtatis partibus oſtendere, quam inutile, aut quam turpe ſit id, quod adverſarii dicant fieri oportuiſſe, aut oportere: et id, quod nos fecerimus, aut poſtulemus, quam utile, aut quam honeſtum ſit. deinde leges nobis caras eſſe non

propter literas, quae tenues et obscurae notae sint voluntatis, sed propter earum rerum, quibus de scriptum est, utilitatem, et eorum, qui scripserint, sapientiam et diligentiam. postea, quid sit lex, descri- bere, ut ea videatur in sententiis, non in verbis consistere: et judex is videatur le- gi obtemperare, qui sententiam ejus, non qui scripturam sequatur. deinde, quam indignum sit, eodem affici supplicio eum, qui propter aliquod scelus et audaciam contra legem fecerit, et eum, qui honesta, aut necessaria de causa, non ab sen- tentia, sed ab literis legis recesserit. at- que his, et hujusmodi rationibus, et acci- pi causam, et in hac lege accipi, et eam causam, quam ipse afferat, oportere ac- cipi demonstrabit. et quemadmodum ei dicebamus, qui a scripto diceret, hoc fo- re utilissimum, si quid de aequitate ea, quae cum adversario staret, derogasset: sic huic, qui contra scriptum dicet, pluri- mum proderit, ex ipsa scriptura aliquid ad suam causam convertere, aut ambigue aliquid scriptum ostendere. deinde ex il- lo ambiguo eam partem quae sibi prosit, defendere, aut verbi definitionem indu-

derit, etiam cum aequitate cauſa abundabit, neceſſario multum proficiet, ideo quod, ſi id, quo nititur adverſariorum cauſa, ſubduxerit, omnem illam ejus vim, et acrimoniam lenierit, ac diluerit. loci autem communes certis ex aſſumptionis partibus in utramque partem convenient. praeterea ejus, qui a ſcripto dicet, leges ex ſe, non ex ejus, qui contra commiſerit, utilitate ſpectari oportere, et legibus antiquius haberi nihil oportere. contra ſcriptum, leges in conſilio ſcriptoris, et utilitate communi, non in verbis conſiſtere. quam indignum ſit, aequi-

magiſtratu depoſcito, et magiſtratus concedito'. et altera lex, ' tyranno occiſo, quinque ejus proximos cognatione, magiſtratus necato.' Alexandrum, qui apud Phaeraeos in Theſſalia tyrannidem occuparat, uxor ſua, cui Thebe nomen fuit, noctu, cum ſimul cubaret, occidit. haec filium ſuum, quem ex tyranno habebat, ſibi praemii loco depoſcit. ſunt qui ex lege puerum occidi dicant oportere. res in judicio eſt. in hoc genere utramque in partem iidem loci, atque eadem praecepta convenient, ideo quod uterque ſuam legem confirmare, contrariam infirmare debebit. primum igitur leges oportet contendere, conſiderando, utra lex ad majores, hoc eſt, ad utiliores, ad honeſtiores, ac magis neceſſarias res pertineat. ex quo conficitur, ut, ſi leges duae, aut ſi plures, aut, quotquot erunt, conſervari non poſſint, quia diſcrepent inter ſe; ea maxime conſervanda putetur, quae ad maximas res pertinere videatur. deinde utra lex poſterius lata ſit. nam poſtrema quaeque graviſſima eſt. deinde utra lex jubeat aliquid, utra permittat. nam id, quod imperatur,

neceſſarium : illud, quod permittitur, voluntarium eſt. deinde in utra lege, ſi non obtemperatum ſit, poena afficiatur, aut in utra major poena ſtatuatur.. nam maxime conſervanda eſt ea, quae diligentiſſime ſancta eſt. deinde utra lex jubeat; utra vetet. nam ſaepe ea, quae vetat, quaſi exceptione quadam corrigere videtur illam, quae jubet. deinde utra lex de genere omni; utra de parte quadam; utra communiter in plures ; utra in aliquam

[redacted]

aliam ſententiam traducere; ut, ſi fieri poterit, ne diſcrepare quidem videantur inter ſe. poſtremo facere, ſi cauſa dabit facultatem, ut noſtra ratione utraque lex conſervari videatur; et adverſariorum ratione, altera ſit neceſſario negligenda. locos autem communes, et quos ipſa cauſa det, videre oportebit, et ex utilitatis et honeſtatis ampliſſimis partibus ſumere, demonſtrantem per amplificationem, ad utram potius legem accedere oporteat.

50 Ex ratiocinatione naſcitur controverſia, cum ex eo, quod uſpiam eſt, ad id quod nuſquam ſcriptum eſt, pervenitur, hoc pacto: lex eſt, ‘ ſi furioſus eſt, agnatorum ‘ gentiliumque in eo, pecuniaque ejus ‘ poteſtas eſto.’ et lex: ‘ paterfamilias u- ‘ ti ſuper familia pecuniaque ſua legave- ‘ rit, ita jus eſto.’ et lex: ‘ ſi paterfami- ‘ lias inteſtatò moritur, familia pecunia- ‘ que ejus agnatorum gentiliumque eſto.’ quidam judicatus eſt parentem occidiſ- ſe. ei ſtatim, quod effugiendi poteſtas non fuit, ligneae ſoleae in pedes inductae ſunt: os autem obvolutum eſt folliculo, et prae- ligatum: deinde eſt in carcerem deductus, *ut ibi eſſet tantiſper*, dum culeus, in quem

conjectus in profluentem deferretur, compararetur. interea quidam ejus familiares in carcerem tabulas afferunt, et teſtes adducunt. heredes, quos ipſe jubet, ſcribunt: tabulae obſignantur. de illo poſt ſupplicium ſumitur. inter eos, qui heredes in tabulis ſcripti ſunt, et inter agnatos, de hereditate controverſia eſt. hic certa lex, quae teſtamenti faciendi iis, qui in eo loco ſint, adimat poteſtatem, nulla profertur. ex caeteris legibus, et quae [redacted]

quippiam, aut eodem sit in genere. deinde idcirco de hac re nihil esse scriptum, quod, cum de illa esset scriptum, de hac is, qui scribebat, neminem dubitaturum arbitratus sit. postea multis in legibus multa esse praeterita, quae idcirco praeterita nemo arbitretur; quod ex caeteris, de quibus scriptum sit, intelligi possint. deinde aequitas rei demonstranda est, ut in juridiciali absoluta. contra autem qui dicet, similitudinem infirmare debebit: quod faciet, si demonstrabit, illud, quod conferatur, ab eo, cui conferatur, diversum esse genere, natura, vi, magnitudine, tempore, loco, persona, opinione: si, quo in numero illud, quod per similitudinem affertur, et quo in loco illud, cujus causa affertur, haberi conveniat, ostendetur. deinde, quid res cum re differat, demonstrabitur, ut non idem videatur de utraque existimari oportere. ac, si ipse quoque poterit ratiocinationibus uti, iisdem ratiocinationibus, de quibus ante dictum est, utetur: si non poterit, negabit oportere quidquam, nisi quod scriptum sit, considerare: periclitari omnia jura, si similitudines accipiantur: nihil esse pene, quod non alteri si-

ſmile eſſe videatur: multis diſſimilibus rebus, in unamquamque rem tantum ſingulas eſſe leges: omnia poſſe inter ſe vel ſimilia, vel diſſimilia demonſtrari. loci communes a ratiocinatione, oportere conjectura ex eo quod ſcriptum ſit, ad id quod non ſit ſcriptum, pervenire: et neminem poſſe omnes res per ſcripturam amplecti, ſed eum commodiſſime ſcribere, qui curet, ut quaedam ex quibuſdam intelligantur. contra ratiocinationem: hujuſmo-

[redacted]

coepit, uſque adeo, ut dominus navis, cum idem gubernator eſſet, in ſcapham confugeret, et inde funiculo, qui a puppi religatus ſcapham annexam trahebat, navim, quoad poſſet, moderaretur: ille autem, cujus merces erant, in gladium in navi ibidem incumberet. hîc ille naufragus ad gubernaculum acceſſit, et navi, quoad potuit, eſt opitulatus. ſedatis autem fluctibus, et tempeſtate jam commutata, navis in portum provehitur. ille autem, qui in gladium incubuerat, leviter ſaucius facile eſt ex vulnere recreatus. navim cum onere, horum trium ſuam quiſque eſſe dicit. hîc omnes ſcripto ad cauſam accedunt, et ex nominis vi naſcitur controverſia. nam et relinquere navem, et remanere in navi, denique navis ipſa quid ſit, definitionibus quaeritur. iiſdem autem ex locis omnibus, quibus definitiva conſtitutio, tractabitur. nunc, expoſitis iis argumentationibus, quae in judiciale cauſarum genus accommodantur, deinceps in deliberativum genus et demonſtrativum, argumentandi locos et *praecepta* dabimus; non quo non in aliqua *conſtitutione* omnis ſemper cauſa

[redacted]

verſetur; ſed quia proprii tantum harum cauſarum quidam loci ſunt, non a conſtitutione ſeparati, ſed ad fines horum generum accommodati. nam placet, in judiciali genere finem eſſe aequitatem, hoc eſt, partem quandam honeſtatis. in deliberativo autem Ariſtoteli placet utilitatem, nobis et honeſtatem et utilitatem. in demonſtrativo autem, honeſtatem. quare in hoc quoque genere cauſae quaedam argumentationes communiter, ac

[redacted]

ſed propter fructum, atque utilitatem, petendum; quod genus pecunia eſt. eſt porro quiddam ex horum partibus junctum, quod et ſua vi, et dignitate nos inductos ducit, et prae ſe quandam gerit utilitatem, quo magis expetatur; ut amicitia, bona exiſtimatio. atque ex his horum contraria facile, tacentibus nobis, intelligentur. ſed ut expeditius ratio tradatur, ea, quae poſuimus, brevi nominabuntur. nam in primo genere quae ſunt, honeſta appellabuntur: quae autem in ſecundo, utilia. haec autem tertia, quia partem honeſtatis continent, et quia major eſt vis honeſtatis, junctae res omnino ex duplici genere intelligentur: ſed in meliorem partem vocabuli conferantur, et honeſta nominentur. ex his illud conficitur, ut appetendarum rerum partes ſint honeſtas et utilitas: vitandarum, turpitudo et inutilitas. his igitur duabus rebus res duae grandes ſunt attributae, neceſſitudo, et affectio: quarum altera ex vi, altera ex re et perſonis conſideratur. de utraque poſt apertius perſcribemus. nunc honeſtatis ratio-
53 nes primum explicemus. Quod autem *totum, aut* aliqua ex parte propter ſe pe-

itur, honeſtum nominabimus. quare cum ejus duae partes ſint, quarum altera ſimplex, altera juncta ſit, ſimplicem prius conſideremus. eſt igitur in eo genere omnes res una vi, atque uno nomine amplexa virtus. nam virtus eſt animi habitus, naturae modo, rationi conſentaneus. quamobrem omnibus ejus partibus cognitis, tota vis erit ſimplicis honeſtatis conſiderata. habet igitur partes

…or: prudentiam, juſtitiam, for-

…udentia eſt

non opinio genuit, sed quaedam innata vis inseruit, ut religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, observantiam, veritatem. religio est, quae superioris cujusdam naturae (quam divinam vocant) curam, caeremoniamque affert. pietas, per quam sanguine conjunctis, patriaeque benevolis officium et diligens tribuitur cultus. gratia, in qua amicitiarum et officiorum alterius memoria, et alterius remunerandi voluntas continetur. vindicatio est, per quam vis et injuria, et omnino omne, quod obfuturum est, defendendo, aut ulciscendo propulsatur. observantia est, per quam homines aliqua dignitate antecedentes cultu quodam, et honore dignantur. veritas est, per quam, immutata ea, quae sunt, aut ante fuerunt, aut futura sunt, dicuntur.

54 Consuetudine jus est, quod aut leviter a natura tractum aluit, et majus fecit usus, ut religionem: aut si quid eorum, quae ante diximus, ab natura profectum, majus factum propter consuetudinem videmus, aut quod in morem vetustas vulgi approbatione perduxit: quod genus, *pactum, par, judicatum*. pactum est, quod

inter aliquos convenit. par, quod in omnes aequabile eſt. judicatum, de quo alicujus, aut aliquorum jam ſententiis conſtitutum eſt. lege jus eſt, quod in eo ſcripto, quod populo expoſitum eſt, ut obſervet, continetur. fortitudo, eſt conſiderata periculorum ſuſceptio, et laborum perpeſſio. ejus partes, magnificentia, fidentia, patientia, perſeverantia. magnificentia eſt rerum magnarum, et excelſarum cum animi ampla quadam, et ſplen-

nis concitati comitate retinentur. modestia, per quam pudor honestus claram et stabilem comparat auctoritatem. atque haec omnia propter se solum, ut nihil adjungatur emolumenti, petenda sunt. quod ut demonstretur, neque ad hoc nostrum institutum pertinet, et a brevitate praecipiendi remotum est. propter se autem vitanda sunt, non ea modo, quae his contraria sunt, ut fortitudini ignavia, et justitiae injustitia; verum etiam illa, quae propinqua videntur et finitima esse, absunt autem longissime: quod genus, fidentiae contrarium, est diffidentia, et ea re vitium est: audacia non contrarium, sed appositum est, ac propinquum, et tamen vitium est. sic unicuique virtuti finitimum vitium reperietur, aut certo jam nomine appellatum; ut audacia, quae fidentiae; pertinacia, quae perseverantiae finitima est; superstitio, quae religioni propinqua est: aut sine ullo certo nomine. quae omnia item uti contraria rerum bonarum, in rebus vitandis reponemus. ac de eo quidem genere honestatis, quod omni ex parte propter se petitur, satis [illegible] est. Nunc de eo, in quo utili-

genere est gloria, dign...
amicitia. gloria est frequens de aliquo fa-
ma cum laude. dignitas, alicujus hone-
sta, et cultu, et honore, et verecundia
digna auctoritas. amplitudo, potentiae,
aut majestatis, aut aliquarum copiarum
magna abundantia. amicitia, volunta
erga aliquem rerum bonarum, illius ips
us causa, quem diligit, cum ejus pari v
luntate. hîc, quia de civilibus causis loq
mur, fructus ad amicitiam adjungimus
eorum quoque causa petenda videatur
forte qui nos de omni amicitia dicere
... reprehendere incipiant. q
... utilitatem n

junctae, partim non sunt; et quia partim veteres sunt, partim novae, partim ab illorum, partim ab nostro beneficio profectae, partim utiliores, partim minus utiles; ex caussarum dignitatibus, ex temporum opportunitatibus, ex officiis, ex religionibus, ex vetustatibus habebitur.

56 Utilitas autem aut in corpore posita est, aut in extraneis rebus: quarum tamen rerum multò maxima pars ad corporis commodum revertitur. ut in republica quaedam sunt, quae (ut sic dicam) ad corpus pertinent civitatis, ut agri, portus, pecunia, classes, nautae, milites, socii; quibus rebus incolumitatem, ac libertatem retinent civitates: alia vero, quae jam quiddam magis amplum, et minus necessarium conficiunt, ut urbis egregia exornatio, atque amplitudo, ut quaedam excellens pecuniae magnitudo, amicitiarum ac societatum multitudo; quibus rebus non illud solum conficitur, ut salvae et incolumes, verum etiam, ut amplae, atque potentes sint civitates. quare utilitatis duae partes videntur esse, incolumitas, et potentia. incolumitas est salutis tuta atque integra conservatio. potentia est ad sua conser-

: alterius obtinenda, idonearum
cultas. atque in iis omnibus,
: dicta sunt, quid difficulter fie-
facile fieri possit, oportet consi-
facile id fieri dicimus, quod sine
aut sine ullo labore, sumptu, mo-
uam brevissimo tempore confici
difficile autem fieri, quod quan-
boris, sumptus, molestiae, lon-
itis indiget, atque aut omnes, aut
s, aut maximas causas habet dif-
s; tamen, his susceptis difficulta-
ompleri, atque ad exitum perdu-
. quoniam ergo de honestate, et
ite diximus, nunc restat, ut de iis
ias his attributas esse dicebamus,
idine et affectione, perscribamus.
tur esse hanc necessitudinem, cui 57
resisti potest; quae neque mutari,
niri potest. atque, ut apertius hoc
plis licet vim rei, qualis et quanta
oscamus. uri posse flamma ligne-
riam necesse est: corpus mortale
mpore interire necesse est: atque
se, ut vis ea postulat, quam mo-
bebamus, necessitudinis, cui nul-
i potest, quae neque mutari, ne-

que leniri poteſt. hujuſmodi neceſſitudines, cum in dicendi rationes incident, recte neceſſitudines appellabuntur. ſin aliquae res incident difficiles, in illa ſuperiori, poſſitne fieri, quaeſtione conſiderabimus. atque etiam hoc mihi videor videre, eſſe quaſdam cum adjunctione neceſſitudines, quaſdam ſimplices et abſolutas. nam aliter dicere ſolemus, Neceſſe eſt Caſſilinenſes ſe dedere Annibali: aliter autem, Neceſſe eſt Caſſilinum venire in Annibalis poteſtatem. illic in ſuperiore adjunctio eſt haec, Niſi malint fame perire: ſi enim id malunt, non eſt neceſſe. hoc inferius non item, propterea quod ſive velint Caſſilinenſes ſe dedere, ſive famem perpeti, atque ita perire, neceſſe eſt Caſſilinum venire in Annibalis poteſtatem. quid igitur perficere poteſt haec neceſſitudinis diſtributio? propè dicam, plurimum, cum is locus neceſſitudinis videbitur incurrere. nam cum ſimplex erit neceſſitudo, nihil erit quod multa dicamus, cum eam nulla ratione lenire poſſimus. cum autem ita neceſſe erit, ut aliquid effugere, aut adipiſci velimus, tum *adjunctio illa*, quid habeat utilitatis, ac

quid honeſtatis, erit conſiderandum. nam
ſi velis attendere, ita tamen, ut id quae-
ras, quod conveniat ad uſum civitatis;
reperias nullam eſſe rem, quam facere ne-
ceſſe ſit, niſi propter aliquam cauſam,
quam adjunctionem nominamus. pari-
ter autem invenias eſſe multas res neceſ-
ſitudinis, ad quas ſimilis adjunctio non
accedit. quod genus, ut homines morta-
les intereant, neceſſe eſt ſine adjunctione:
ut cibo utantur, non neceſſe eſt, niſi cum
illa exceptione, Extra quam, ſi nolint fa-
me perire. ergo, ut dixi, illud, quod ad-
jungitur, ſemper, cujuſmodi ſit, erit con-
ſiderandum. nam omni tempore id perti-
nebit, aut ad honeſtatem, ut hoc modo
exponenda neceſſitudo ſit, Neceſſe eſt hoc
faciamus, ſi honeſte volumus vivere: aut
ad incolumitatem, hoc modo, Neceſſe eſt,
ſi incolumes volumus eſſe: aut ad com-
moditatem, hoc modo, Neceſſe eſt, ſi ſine
incommodo volumus vivere. Ac ſum- 58
ma quidem neceſſitudo videtur eſſe ho-
neſtatis: huic proxima, incolumitatis:
tertia ac leviſſima, commoditatis, quae
cum his nunquam poterit duabus conten-
dere. haſce autem inter ſe ſaepe neceſſe

est comparari, ut quanquam praestet honestas incolumitati, tamen, utri potissimum consulendum sit, deliberetur. cujus rei certum quoddam praescriptum videtur in perpetuum dari posse. nam, qua in re fieri poterit, ut, cum incolumitati consuluerimus, quod sit in praesentia de honestate delibatum, virtute aliquando et industriâ recuperetur, incolumitatis ratio videbitur habenda: cum autem id non poterit, honestatis. ita in ejusmodi quoque re, cum incolumitati videbimur consulere, verè poterimus dicere, nos honestatis rationem habere, quoniam sine incolumitate eam nullo tempore possumus adipisci. qua in re vel concedere alteri, vel ad conditionem alterius descendere, et in praesentia quiescere, atque aliud tempus exspectare oportebit. in commoditatis vero ratione, modo illud attendatur, dignane causa videatur ea, quae ad utilitatem pertinebit, quare aut de magnificentia, aut de honestate quiddam derogetur. atque in hoc loco mihi caput illud videtur esse, ut quaeramus, quid sit illud, quod si adipisci, aut effugere velimus, aliqua res nobis sit necessaria,

hoc eſt, quae ſit adjunctio, ut proinde, uti quaeque res erit, laboremus, et graviſſimam quamque cauſam vehementiſſime neceſſariam judicemus. affectio, eſt quaedam ex tempore, aut ex negotiorum eventu, aut adminiſtratione, aut hominum ſtudio, commutatio rerum, ut non tales, quales ante habitae ſint, aut plerumque haberi ſoleant, habendae videantur eſſe: ut ad hoſtes tranſire turpe videtur eſſe; at non illo animo, quo Ulyſſes tranſiit: et pecuniam in mare dejicere

eſt, virtus, cujus de partibus paulo ante dictum eſt. corporis, valetudo, dignitas, vires, velocitas. extrariae, honos, pecunia, affinitas, genus, amici, patria, potentia, et caetera, quae ſimili eſſe in genere intelligentur. atque in his, id, quod in omnia valet, valere oportebit: contraria quoque, et quae, et qualia ſint, intelligentur. videre autem in laudando, et in vituperando oportebit, non tam quae in corpore,aut in extrariis rebus habuerit is, de quo agetur, quam quo pacto his rebus uſus ſit. nam fortunam quidem et laudare, ſtultitia; et vituperare, ſuperbia eſt. animi autem, et laus honeſta, et vituperatio vehemens eſt.nunc quoniam omne in cauſae genus argumentandi ratio tradita eſt, de inventione, prima ac maxima parte Rhetoricae, ſatis dictum videtur. quare quoniam et una pars ad exitum hunc ab ſupèriore libro perducta eſt, et hic liber non parum continet literarum, quae reſtant, in reliquis dicemus.

OPERA, QUAE CICERONIS NON SUNT QUIDEM, SED EJUSDEM TAMEN AETATIS, ET IN CICERONIANA VULGO INCLUDUNTUR.

RHETORICORUM
AD
C. HERENNIUM
LIBRI IV.

ET

Q. CICERO
DE
PETITIONE CONSULATUS.

GLASGUAE,
IN AEDIBUS ACADEMICIS
EXCUDEBANT ROB. ET AND. FOULIS
MDCCXLIX.

RHETORICORUM
AD
C. HERENNIUM

LIBER I.

ETſi negotiis familiaribus impediti, vix ſatis otium ſtudio ſuppeditare poſſumus, et idipſum, quod datur otii, libentius in philoſophia conſumere conſuevimus; tamen tua nos, C. Herenni, voluntas commovit, ut de ratione dicendi conſcriberemus; ne aut tua cauſa noluiſſe nos, aut fugiſſe laborem putares. et eo ſtudioſius hoc negotium ſuſcepimus, quod te non ſine cauſa velle cognoſcere artem rhetoricam intelligebamus. non enim parum habet in ſe fructus copia dicendi, et commoditas orationis, ſi recta intelligentia et definita moderatione animi gubernetur. quas ob res illa, quae Graeci ſcriptores inanis arrogantiae cauſa ſibi aſſumpſerunt, reliquimus. nam illi, ne parum multa ſciſſe viderentur, ea conquiſierunt, quae nihil attinebant, ut ars difficilior cognitu putaretur: nos autem ea, quae videbantur ad rationem dicendi pertinere, ſumpſimus. non enim ſpe quaeſtus, aut gloria com-

[redacted]

RHETORICORUM

AD

C. HERENNIUM

LIBER I.

ETſi negotiis familiaribus impediti
ſatis otium ſtudio ſuppeditare poſſu
et idipſum, quod datur otii, libentius in p
ſophia conſumere conſuevimus; tame
nos, C. Herenni, voluntas commovit,
ratione dicendi conſcriberemus; ne aut tu
ſa noluiſſe nos, aut fugiſſe laborem putar
eo ſtudioſius hoc negotium ſuſcepimus,
te non ſine cauſa velle cognoſcere artem
toricam intelligebamus. non enim paru
bet in ſe fructus copia dicendi, et comm
orationis, ſi recta intelligentia et definit
deratione animi gubernetur. quas ob re
quae Graeci ſcriptores inanis arrogantia
ſa ſibi aſſumpſerunt, reliquimus. nam il
parum multa ſciſſe viderentur, ea conq
runt, quae nihil attinebant, ut ars diffi
cognitu putaretur: nos autem ea, quae
bantur ad rationem dicendi pertinere,
mus. non enim ſpe quaeſtus, aut glo

moti venimus ad ſcribendum, quemadmod
caeteri; ſed ut induſtria noſtra tuae mor
geramus voluntati. nunc, ne nimium lon
ſumatur oratio, de re dicere incipiemus; ſ
unum illud monuerimus, artem ſine aſſidui
te dicendi non multum juvare: ut intelli
hanc rationem praeceptionis ad exercitat
nem accommodari oportere. Oratoris offici
eſt, de his rebus poſſe dicere, quae res ad uſ
civilem moribus ac legibus conſtitutae ſu
cum aſſenſione auditorum, quoad ejus fieri
terit. tria ſunt genera cauſarum, quae reci
re debet orator: demonſtrativum, delibera
vum, judiciale. demonſtrativum eſt, quod t
buitur in alicujus certae perſonae laudem,
vituperationem. deliberativum eſt, quod
conſultatione poſitum, habet in ſe ſuaſion

rerum et verborum, et dispositionis perceptio. pronuntiatio est vocis, vultus, gestus moderatio cum venustate. haec omnia tribus rebus assequi poterimus, arte, imitatione, exercitatione. ars est praeceptio, quae dat certam viam rationemque dicendi. imitatio est, qua impellimur cum diligenti ratione, ut aliquorum similes in dicendo velimus esse. exercitatio est assiduus usus, consuetudoque dicendi. quoniam igitur demonstratum est, quas causas oratorem recipere, quasque res habere conveniret, nunc, quemadmodum ad orationem possint oratoris officia accommodari, dicendum videtur.

3 Inventio in sex partes orationis consumitur, in exordium, narrationem, divisionem, confirmationem, confutationem, conclusionem. exordium est principium orationis, per quod animus auditoris aut judicis constituitur, vel apparatur ad audiendum. narratio est rerum gestarum, aut perinde ut gestarum, expositio. divisio est, per quam aperimus, quid conveniat, quid in controversia sit; et per quam exponimus, quibus de rebus simus dicturi. confirmatio est nostrorum argumentorum expositio cum asseveratione. confutatio est contrariorum locorum dissolutio. conclusio est artificiosus terminus orationis. nunc, quoniam una cum oratoris officiis, quo res cognitu facilior esset, producti sumus, ut de orationis partibus loqueremur, et eas ad inventionis rationem accommodaremus, de exordio primum dicendum videtur. causa

ta, quo commodius exordiri possimus, ges causae considerandum est. genera causam sunt quatuor, honestum, turpe, dubium, umile. honestum causae genus putatur, cum ut id defendimus, quod ab omnibus defendendum videtur; aut id oppugnamus, quod ab omnibus videtur oppugnari debere: ut pro viro forti contra parricidam. turpe genus intelligitur, cum aut honesta res oppugnatur, aut defenditur turpis. dubium genus est, cum habet in se causa et honestatis, et turpitudinis partem. [redacted] genus est, cum contempta res affertur. [redacted] exordiorum ra- 4
[redacted] exor-

quibus de rebus ſimus dicturi, exponere. ſi principio uti nolemus, a lege, a ſcriptura, aut ab aliquo firmiſſimo noſtrae cauſae adjumento principium capere oportebit. quoniam igitur docilem, benevolum, attentum habere auditorem volumus, quomodo quidque confici poſſit, aperiemus. dociles auditores habere poterimus, ſi ſummam cauſae breviter exponemus, et ſi attentos eos faciemus. nam docilis eſt is, qui attente vult audire. attentos habebimus, ſi pollicebimur, nos de rebus magnis, novis, inuſitatis verba facturos, aut de iis rebus, quae ad remp. pertinent, aut ad eos ipſos, qui audient, aut ad Deorum immortalium religionem : et, ſi rogabimus, ut attente audiant : et, ſi numero exponemus res, de quibus dicturi ſumus. benevolos auditores facere quatuor modis poſſumus, a noſtra, ab adverſariorum, ab audito-
5 rum perſona, et a rebus ipſis. A noſtra perſona benevolentiam contrahemus, ſi noſtrum officium ſine arrogantia laudabimus, aut in remp. quales fuerimus, aut in parentes, aut in amicos, aut in eos ipſos, qui audiunt, vel omnes, vel aliquos, referemus, dummodo haec omnia ad eam ipſam rem, de qua agitur, ſint accommodata. item ſi noſtra incommoda proferemus, inopiam, ſolitudinem, calamitatem : et ſi orabimus, ut nobis ſint auxilio ; ſimul oſtendemus, nos in aliis ſpem noluiſſe habere. *ab adverſariorum perſona benevolentia captabitur,* ſi eos in odium, in invidiam, in con

temptionem adducemus. in odium ra
si quid eorum spurce, superbe, perfidi
deliter, confidenter, malitiose, flagitiose
proferemus. in invidiam trahemus,
potentiam, factionem, divitias, incontin
am, nobilitatem, clientelas, hospitium,
dalitatem, affinitates adversariorum pro
mus, et his adjumentis magis, quam ver
eos confidere aperiemus. in contemptio
adducemus, si inertiam, ignaviam, desidi
luxuriam eorum proferemus. ab audito
persona benevolentia colligetur, si res co
fortiter, sapienter, mansuete, magnifice
dicatas proferemus: et si, quae de iis ex
matio, quae judicii expectatio sit, aperien
a rebus ipsis benevolum efficiemus auditor
si nostram causam laudando extollemus,
versariorum per contemptionem deprimen
Deinceps de insinuatione aperiendum est.
sunt tempora, quibus principio uti non po
mus, quae diligenter sunt consideranda:
cum turpem causam habemus, hoc est,
ipsa res animum auditoris a nobis alie
aut cum animus auditoris persuasus vid
esse ab iis, qui ante contra dixerunt; aut
defessus est eos audiendo, qui ante dixer
si causa turpitudinem habebit, exordiri p
rimus his rationibus: rem, non homine
aut hominem, non rem spectari oporte
non placere nobis ipsis, quae facta dice
ab adversariis, et esse indigna, aut nefari

inde cum diu rem auxerimus, nihil ſimile a nobis factum oſtendemus; aut aliquorum judicium de ſimili cauſa, aut de eadem, aut de minore, aut de majore proferemus. deinde ad noſtram cauſam pedetentim accedemus, et ſimilitudinem conferemus. item ſi negabimus, nos de adverſariis, aut de aliqua re dicturos, et tamen occulte dicemus interjectione verborum. ſi perſuaſus auditor fuerit, id eſt, ſi oratio adverſariorum auditoribus fidem fecerit: (neque enim non facile ſcire poterimus, quoniam non ſumus neſcii, quibus rebus fides fieri ſoleat) ergo ſi fidem factam putabimus, his nos rebus, inſinuabimus ad cauſam: de eo, quod adverſarii firmiſſimum ſibi adjumentum putaverunt, primum nos dicturos pollicebimur; aut ab adverſarii dicto exordiemur, et ab eo maxime, quod ille nuperrime dixerit; aut dubitatione utemur, quid potiſſimum dicamus, aut cui loco primum reſpondeamus cum admiratione. ſi defeſſi erunt audiendo; ab aliqua re, quae riſum movere poſſit, exordiemur, ab apologo, a fabula veriſimili, imitatione, depravatione, inverſione, ambiguo, ſuſpicione, irriſione, ſtultitia, exſuperatione, collatione, abjectione, adjectione, literarum mutatione; praeterea exſpectatione, ſimilitudine, novitate, hiſtoria, verſu; aut ab alicujus interpellatione, aut arriſione; et ſi promiſerimus, aliter, ac parati fuerimus, nos eſſe dicturos nos non eodem modo, ut caeteri ſoleant, ve

[redacted]

facturos; quid alii ſoleant, quid nos facturi ſimus, breviter exponemus. Inter inſinuatio- 7
nem, et principium hoc intereſt, quod principium hujuſmodi debet eſſe, ut ſtatim apertis rationibus, quas praeſcripſimus, aut benevolum, aut attentum, aut docilem faciamus auditorem. at inſinuatio ejuſmodi debet eſſe, ut occulte per diſſimulationem eadem illa omnia conficiamus, ut ad eandem commoditatem in dicendo pervenire poſſimus. verum hae tres utilitates tametſi in tota oratione ſunt comparandae, hoc eſt, ut auditores ſeſe perpetuo [redacted]

cit auditorem. de exordio satis dictum est:
8 deinceps ad narrationem transeamus. Narrationum tria sunt genera. unum, quo exponimus rem gestam, et unumquodque trahimus ad utilitatem nostram, vincendi causa: quod pertinet ad eas causas, de quibus judicium futurum est. alterum genus narrationis est, quod intercurrit nonnunquam aut fidei, aut criminationis, aut transitionis, aut alicujus apparationis, vel laudationis causa. tertium genus est id, quod a causa civili remotum est: in quo tamen exerceri convenit, quo commodius illas superiores narrationes in causis tractare possimus. ejus narrationis duo sunt genera: unum, quod in negotiis; alterum, quod in personis positum est. id quod in negotiorum expositione positum est, tres habet partes, fabulam, historiam, argumentum. fabula est, quae neque veras, neque verisimiles continet res, ut hae, quae tragoediis traditae sunt. historia est res gesta, sed ab aetatis nostrae memoria remota. argumentum est ficta res, quae tamen fieri potuit, velut argumenta comoediarum. illud genus narrationis, quod in personis positum est, debet habere sermonis festivitatem, animorum dissimilitudinem, gravitatem, lenitatem, spem, metum, suspicionem, desiderium, dissimulationem, misericordiam, rerum varietates, fortunae commutationem, insperatum incommodum, subitam laetitiam, jucundum exitum rerum. verum haec in ea

...modum faciamus, c
rem breviter narrare poterin
piemus narrare, unde necesse
ultimo initio repetere volemu
tim, non particulatim narrab
ad extremum, sed usque eo, qu
sequemur; et si transitionibus
et si non deerrabimus ab eo, q
exponere; et si exitus rerum
ut ante quoque quae facta sin
tametsi nos reticuerimus. quc
cam, me ex provincia rediisse, p
que in provinciam intelligatur.
modo id, quod obest; sed etiam
que obest, neque adjuvat, satius est
ne bis aut saepius idem dicamu

bate, ne quid contorte, ne quid ambigue, ne
quid nove dicamus, ne quam in aliam rem
transeamus, ne ab ultimo repetamus, ne lon-
ge persequamur, ne quid, quod ad rem perti-
neat, praetereamus; et si sequemur ea, quae
de brevitate praecepta sunt. nam quo brevior,
eo dilucidior et cognitu facilior narratio fiet.
verisimilis narratio erit, si, ut mos, ut opinio,
ut natura postulat, dicemus; si spatia tempo-
rum, personarum dignitates, consiliorum ra-
tiones, locorum opportunitates constabunt. ne
refelli possit, aut temporis parum fuisse, aut
caussam nullam, aut locum idoneum non fuis-
se, aut homines ipsos facere aut pati non po-
tuisse. si vera res erit, nihilominus haec om-
nia narrando conservanda sunt. nam saepe ve-
ritas, nisi haec servata sint, fidem facere non
potest. sin erit ficta, eo magis erunt conser-
vanda. de iis rebus caute confingendum est,
quibus in rebus tabulae aut alicujus firma auc-
toritas videbitur interfuisse. adhuc quae dicta
sunt, arbitror mihi constare cum caeteris artis
scriptoribus, nisi quia de insinuatione nova
excogitavimus; quod eam soli, praeter caeteros,
in tria tempora divisimus, ut plane certam vi-
am et perspicuam rationem exordiorum habe-
10 remus. Nunc, quod reliquum est, quoniam
de rerum inventione disputandum est, in qua
singulare consumitur oratoris officium, dabi-
mus operam, ut nihilominus industriae, quam
rei utilitas postulabit, quaesisse videamur,

... relinquatu

' terfectam esse matrem a

' mihi cum adversariis :' ju

ritne facere, id est in contro

trario, ' Agamemnonem es

' occisum confitentur : cum

' ci parentem negant oport

hoc fecerimus, distributione

dividitur in duas partes, enur

positionem. enumeratione u

mus numero, quot de rebus d

plus quam trium partium nu

portet. nam et periculosum e

minusve dicamus, et suspicio

tori meditationis et artificii

abrogat oratori. expositio est

hus di...

putavit esse. non ut de illorum quicquam detraheret inventione; sed ut ostenderet, id, quod oportuisset simpliciter et singulari modo docere, illos distribuisse dupliciter et bipartito. constitutio est prima deprecatio defensoris cum accusatoris insimulatione conjuncta. constitutiones itaque, ut ante diximus, tres sunt, conjecturalis, legitima, juridicialis. conjecturalis est, cum de facto controversia est, hoc modo: 'Ajax in silva, postquam 'rescivit quae fecisset per insaniam, gla'dio incubuit. Ulysses intervenit: occisum 'conspicatur: e corpore telum cruentum e'ducit. Teucer intervenit; cum fratrem oc'cisum et inimicum fratris cum gladio cruen'to videt, capitis arcessit.' hic, quoniam conjectura verum quaeritur, de facto erit controversia, et ex eo constitutio causae conjecturalis nominatur. legitima constitutio est, cum in scripto, aut ex scripto aliquid controversiae nascitur. ea dividitur in partes sex; scriptum et sententiam, contrarias leges, ambiguum, definitionem, translationem, ratiocinationem. ex scripto et sententia nascitur controversia, cum videtur scriptoris voluntas cum scripto ipso dissentire, hoc modo: 'si lex, quae jubeat, eos, qui 'propter tempestatem navim reliquerint, om'nia perdere; eorum navim, caeteraque esse, si 'navis conservata sit, qui remanserint in navi. 'magnitudine tempestatis omnes perterriti 'navim reliquerunt, scapham conscenderunt,

fatore fiat, utrum illi liceat accufare,
Ex ratiocinatione controverfia confta
res fine propria lege venit in judicium
tamen ab aliis legibus fimilitudinem qu
aucupatur. ea eft hujufmodi. lex eft:
' riofus exiftit, agnatum gentiliumque
' pecuniaque ejus poteftas efto.' et lex
' parentem necaffe judicatus erit, is ob
' et obligatus corio, devehatur in proflu
et lex: ' Paterfamilias uti fuper fami
' cuniave fua legaverit, ita jus efto.
' fi paterfamilias inteftatus moritur,
' pecuniaque ejus agnatum gentiliumq
Malleolus judicatus eft matrem neca
damnato ftatim folliculo lupino os obv
eft, et foleae ligneae pedibus inductae fun
carcerem ductus eft. qui defendebant e
bulas in carcerem afferunt; teftamentu
praefente confcribunt; teftes rite affu
de illo fupplicium paulo poft fumitur.
heredes erant teftamento, hereditatem a
frater minor Malleoli, qui eum oppugn
in ejus periculo fuam vocat hereditate
agnationis. hic certa lex in rem nulla a
et tamen multae afferuntur, e quibus r
natio nafcitur, quare potuerit aut non
erit jure teftamentum facere. conftitu
gitima eft ex ratiocinatione. cujufmodi
effent legitimae conftitutionis oftend
nunc de juridiciali conftitutione dicamu
ridicialis conftitutio eft, cum factum e

ſed jure, an injuria factum ſit, quaeritur. ejus conſtitutionis partes ſunt duae, quarum una abſoluta, altera aſſumptiva nominatur. abſoluta eſt, cum id ipſum, quod factum eſt, ut aliud nihil foris aſſumatur, recte factum eſſe dicemus. ea eſt hujuſmodi: ‘ mimus quidam ‘ nominatim Accium poetam compellavit in ‘ ſcena. cum eo Accius injuriarum agit. hic ‘ nihil aliud defendit, niſi licere nominari eum, ‘ cujus nomine ſcripta dentur agenda.’ aſſumptiva pars eſt, cum per ſe defenſio infirma eſt, ſed aſſumpta extranea re comprobatur. aſſumptivae partes ſunt quatuor; conceſſio criminis, remotio, tranſlatio, comparatio. conceſſio eſt, cum reus poſtulat ſibi ignoſci. ea dividitur in purgationem, et deprecationem. purgatio eſt, cum conſulto ſe negat reus feciſſe. ea dividitur in fortunam, imprudentiam, neceſſitatem. fortunam, ut Caepio ad tribunos pleb. de amiſſione exercitus. imprudentiam, ut ille, qui de eo ſervo, qui dominum occiderat, ſupplicium ſumpſit, cui frater eſſet, antequam tabulas teſtamenti aperuerit, cum is ſervus manumiſſus teſtamento eſſet. neceſſitudinem, ut ille, qui ad diem commeatus non venit, quod eum aquae intercluſiſſent. deprecatio eſt, cum et peccaſſe ſe, et conſulto feciſſe reus confitetur, et tamen poſtulat, ut ſui miſereantur. hoc in judicio fere non poteſt uſu venire, niſi quando pro eo dicemus, cujus mul

...tionem talis causa potest ...
tione. criminis causa c...
non negamus, sed alion...
cisse dicimus: ut, 'Ore...
'matrem confert crim...
minis causa constat, cu...
sed culpam ipsam amov...
nem transferimus, vel i...
ferimus. in hominem t...
'cusetur is, qui P. Sulpi...
'disse, et id jussu consul...
'dicat non modo imperat...
'que ostendisse, quare i...
rem confertur, ut si quis...
facere jussus sit, ex plebisci...
paratione...

'eduxit, impedimenta reliquit; arcessitur majestatis.' Quae constitutiones, et quae constitutionum partes sint, satis videor ostendisse. nunc quo modo eas, et qua via tractari conveniat, demonstrandum est, si prius aperuerimus, quid oporteat ab ambobus in causa destinari; quo ratio omnis totius orationis conferatur. constitutione igitur reperta, statim quaerenda est ratio. ratio est, quae causam facit, et continet defensionem, hoc modo, (ut docendi causa in hac potissimum consistamus:) Orestes, cum confiteatur se occidisse matrem, nisi attulerit facti rationem, perverterit defensionem. ergo affert eam: quae nisi intercederet, ne causa quidem esset. 'illa enim, inquit, patrem 'meum occiderat.' ergo (ut ostendi) ratio ea est, quae continet defensionem, sine qua ne parva quidem dubitatio potest remorari damnationem. inventa ratione, firmamentum quaerendum est; id est, quod continet accusationem, quod affertur contra rationem defensionis, de qua ante dictum est. id constituetur hoc modo: cum usus fuerit Orestes ratione, hoc pacto, 'jure occidi, illa enim patrem meum 'occiderat;' utetur accusator firmamento, hoc modo: 'sed non abs te tamen occidi, neque 'indemnatam poenas pendere oportuit.' ex ratione defensionis, et ex firmamento accusationis, judicii quaestio nascatur oportet; quam nos judicationem, Graeci κρινόμενον appellant.

ea conſtituitur ex conjunctione firmamenti et
rationis defenſione, hoc modo: 'cum dicat
'Oreſtes, ſe patris ulciſcendi cauſa matrem oc-
'cidiſſe, rectumne fuerit a filio ſine judicio
'Clytaemneſtram occidi.' ergo hac ratione
judicationem reperire convenit. reperta ju-
dicatione, omnem rationem totius orationis
eo conferri oportebit. In omnibus conſti- 17
tutionibus et partibus conſtitutionum hac via
judicationes reperientur, praeterquam in con-
jecturali conſtitutione. in ea enim nec ratio
quaeritur, quare fecerit; feciſſe enim nega-
tur: nec firmamentum exquiritur; quoniam
non ſubeſt ratio. quare ex intentione et infi-
tiatione judicatio conſtituitur, hoc modo: in-
tentio eſt, 'occidiſti Adjacem.' infitiatio, 'non
'occidi.' judicatio, 'occideritne.' ratio om-
nis utriuſque orationis, ut ante dictum eſt, ad
hanc judicationem conferenda eſt. ſi plures e-
runt conſtitutiones, aut partes conſtitutio-
num; judicationes quoque plures erunt in u-
na cauſa, ſed omnes ſimili ratione reperientur.
ſedulo dedimus operam, ut breviter et diluci-
de, quibus de rebus adhuc dicendum fuit, di-
ceremus. nunc, quoniam ſatis hujus volumi-
nis magnitudo crevit, commodius eſt in alte-
tero libro de caeteris rebus deinceps expone-
re; ne qua propter multitudinem literarum
poſſit animum tuum defatigatio retardare. ſed
ſi quo haec tardius, quam ſtudes, abſolventur,

cum rerum magnitudini, tum noſtris quoque occupationibus aſſignare debebis. veruntamen maturabimus, et quod negotio diminutum fuerit, exaequabimus induſtria: ut pro tuo in nos officio, et noſtro in te ſtudio munus hoc accumulatiſſime tuae largiamur voluntati.

C. HER

LIBE

IN primo libro, Here
mus, quas causas re
teret, et in quibus officii
veniret, et ea officia qua
sequi posset. verum qui
rebus simul dici poterat,
mum scribendum fuit, qu
ra cognitu viderentur; it
ut ea, quae difficillima esse
beremus. causarum tria s
strativum, delib

rationes dilucide, quam te velle existimabamus. deinde conjunctim de confirmatione et confutatione dicendum fuit. quare genera constitutionum et earum partes aperuimus: ex quo simul ostendebatur, quomodo constitutionem et partem constitutionis, causa posita, reperiri oporteret. deinde docuimus judicationem quemadmodum quaeri conveniret: qua inventa, curandum, ut omnis ratio totius orationis ad eam conferatur. postea admonuimus esse causas complures, quibus plures constitutiones aut

2 partes constitutionum accommodarentur. Reliquum videbatur esse, ut ostenderemus, quae ratio posset inventiones ad unamquamque constitutionem aut partem constitutionis accommodare. et item quales argumentationes, quas Graeci ἐπιχειρήματα appellant, sequi, et quales vitari oporteret: quorum utrumque pertinet ad confirmationem et confutationem. deinde ad extremum docebimus, cujusmodi conclusionibus orationum uti oporteat: qui locus erat extremus de sex partibus orationis. primum ergo quaeremus, quemadmodum quamque causam tractari conveniat. et nimirum conjecturalem, quae prima et difficillima est, potissimum consideremus. in causa conjecturali, narratio accusatoris suspiciones interjectas et dispersas habere debet, ut nihil actum, nihil dictum, nusquam ventum, aut abitum, nihil denique factum sine causa putetur. defensoris narratio simplicem et dilucidam ex

expediſſe reo peccare,
hominem nunquam
cauſam et in vitam. c
ad maleficium, commo
modorum vitatione :
quod commodum mal
honorem, num pecun
nem, num aliquam cu
hujuſmodi libidinis volu
quod incommodum vita
am, dolorem, ſuppliciu
ſpe commodi cupiditatem
in vitatione incommodi
defenſor autem negabit
rit, aut eam vehemente

causa fecisse, ostendet eum semper avarum fuisse: si honoris, ambitiosum: ita poterit animi vitium cum causa peccati conglutinare. si non poterit par animi vitium cum causa reperire, reperiat dispar. si non poterit avarum demonstrare, demonstret corruptorem vel perfidiosum, si quo modo poterit: denique aliquo aut quam plurimis vitiis contaminabit personam: deinde qui illud fecerit tam nequiter, eundem hunc tam perperam fecisse non esse mirandum. si vehementer castus et integer existimabitur adversarius, dicet facta, non famam spectari oportere; illum ante occultasse sua flagitia; se planum facturum, ab eo maleficium non abesse. defensor primum demonstrabit vitam integram, si poterit: id si non poterit, confugiet ad imprudentiam, stultitiam, adolescentiam, vim, persuasionem: quibus de rebus vituperatio eorum, quae extra id crimen erunt, non debeat assignari. sin vehementer hominis turpitudine impedietur, et infamia, prius dabit operam, ut falsos rumores dissipatos esse dicat de innocente; et utetur loco communi, rumoribus credi non oportere. sin nihil horum fieri poterit, utatur extrema defensione, et dicat, non se de moribus ejus apud censores, sed de criminibus adversariorum apud judices dicere. Collatio est, cum accusator id, quod adversarium fecisse criminatur, alii nemini, nisi reo, *bono fuisse* demonstrat: aut alium neminem potuisse perficere, nisi adversarium: aut eum

di facultas eſſe quaeſita. R
ſex; locum, tempus, ſp
ſpem perficiendi, ſpem ce
tur, celebris, an deſertus
an tum, cum id factum ſit,
litudo; ſacer, an profan
vatus fuerit; cujuſmodi l
qui eſt paſſus, perſpectus a
ſit. horum quid reo, quid
at, perſcribere non gravar
vis, cauſa poſita, poſſet j
inventionis ab arte deber
facile comparabit exercita
ritur, qua parte anni, qua
terdiu: qua diei, qua no
dicatur, et cur ejuſmodi

erit, spectabitur hoc modo : si quae supra dicta sunt signa, concurrerint ; si praeterea ex altera parte vires, pecunia, consilium, scientia, apparatio videbitur fuisse ; ex altera parte imbecillitas, inopia, stultitia, imprudentia, inapparatio demonstrabitur fuisse : quare scire potuerit, utrum diffidendum, an confidendum fuerit. spes celandi quae fuerit ; quaeritur ex consciis, arbitris, adjutoribus, liberis, aut servis, aut utrisque.
5 Argumentum est, per quod res coarguitur certioribus argumentis, et magis firma suspicione. id dividitur in tempora tria, praeteritum, instans, consequens. in praeterito tempore oportet considerare, ubi fuerit, ubi visus sit, quocum visus sit ; num quid appararit, num quem convenerit, num quid dixerit, num quem habuerit de consciis, de adjutoribus, de adjumentis ; num quo in loco praeter consuetudinem fuerit, aut alieno tempore. in instante tempore quaeritur, num visus sit, cum faciebat, num qui strepitus, clamor, crepitus exauditus sit, aut denique num quid aliquo sensu perceptum sit, aspectu, auditu, tactu, odoratu, gustatu. nam quivis horum sensus potest conflare suspicionem. in consequenti tempore spectabitur, num quid re transacta relictum sit, quod indicet aut factum esse maleficium, aut a quo sit factum. factum esse, hoc modo : si tumore et livore decoloratum est corpus mortui, significat eum veneno necatum. a quo factum sit, hoc modo : si

cuſator dicet, ſi poterit,
eum ventum ſit,erubuiſſe,
inconſtanter locutum eſſ
tum eſſe aliquid ; quae ſig
ſi reus horum nihil feceri
um uſque adeo praemedit
eſſet uſu venturum, ut coı
reſponderet, quae ſigna c
nocentiae ſunt. defenſor,
nitudine periculi, non c
commotum eſſe dicet. ſi
tum innocentia negabit e
probatio eſt, qua utimuı
firmata ſuſpicione. ea hal
que communes. proprii ſi
cuſator, et ii, quibus niſi

[redacted]

stiones, ab argumentis contra argumenta, a rumoribus contra rumores. a testibus dicemus secundum auctoritatem et vitam testium, et constantiam testimoniorum. contra testes, vitae turpitudinem, testimoniorum inconstantiam: si aut fieri non potuisse dicemus, aut non factum esse quod dicant, aut scire illos non potuisse, aut cupide dicere, et argumentari. haec et ad improbationem et approbationem testium pertinebunt.

7 A quaestionibus dicemus, cum demonstrabimus, majores nostros veri inveniendi causa tormentis et cruciatibus voluisse quaeri, et summo dolore homines cogi, ut quicquid sciant, dicant. et praeterea confirmatior haec erit disputatio, si quae dicta erunt argumentando, iisdem viis, quibus omnis conjectura tractatur, trahemus ad verisimilem suspicionem; idemque hoc in testimoniis facere oportebit. contra quaestiones hoc modo dicemus; primum majores nostros voluisse certis in rebus interponi quaestiones, cum, quae vere dicerentur, sciri; quae falso in quaestione pronuntiarentur, refelli possent, hoc modo: quo in loco quid positum sit, et siquid esset simile, quod videri, aut aliquo simili signo percipi posset: deinde, dolori credi non oportere, quod alius alio recentior sit in dolore, quod ingeniosior ad comminiscendum, quod denique saepe scire, aut suspicari possit, quid quaesitor velit audire; quod cum dixerit, intelligat sibi finem doloris futurum. haec dis-

piciosam videri oportere
signis et argumentis cred
enim eo modo exponi, q
testes corrumpi posse vel
metu, vel simultate. con
na et caeteras suspiciones
si demonstrabimus, nullan
suspicionibus quivis possi
unamquamque suspicion
dabimus operam, ut oste
gis in nos eam, quam
convenire; indignum es
bus conjecturam et susp
satis habere. A rumor
gabimus temere famam n

dicos confinxiſſe dicemus ; et aut aliquam fic-
tam fabulam in adverſarios afferemus, quam
dicamus omnibus in ore eſſe ; aut verum ru-
morem proferemus, qui illis aliquid turpitu-
dinis afferat, neque tamen ei rumori nos fi-
dem habere dicemus ; ideo quod quivis homo
poſſit quemvis turpem de quolibet rumorem
proferre, et confictam fabulam diſſipare. ve-
runtamen ſi rumor vehementer probabilis eſſe
videbitur, argumentando famae fidem poteri-
mus abrogare. quod et difficillima tractatu eſt
conſtitutio conjecturalis,et in veris cauſis ſae-
piſſime tractanda eſt, eo diligentius omnes e-
jus partes perſcrutati ſumus ; ut ne parvula
quidem titubatione aut offenſione impedire-
mur, ſi ad hanc rationem praeceptionis, aſſi-
duitatem exercitationis accommodaremus.
nunc ad legitimae conſtitutionis partes tranſ-
9 eamus. Cum voluntas ſcriptoris cum ſcrip-
to diſſidere videbitur, ſi a ſcripto dicemus, his
locis utemur,ſecundum narrationem : primum
ſcriptoris collaudatione : deinde ſcripti reci-
tatione : deinde percunctatione, ſcirentne ad-
verſarii id ſcriptum fuiſſe in lege, aut in teſta-
mento, aut in ſtipulatione, aut in quolibet
ſcripto, quod ad eandem rem pertineat. dein-
de collatione, quid ſcriptum ſit, quid adverſa-
rii ſe feciſſe dicant ; quid judicem ſequi con-
veniat, utrum id, quod diligenter perſcriptum
ſit, an id, quod acute ſit excogitatum ; deinde
ea ſententia, quae ab adverſariis ſit excogitata

quod perfcripfit:
illud effe dilucide,
te, certa cum rati
ferentur, quae res,
tia redderetur, et ve
potius judicatae fint
periculofum fit a fcr
munis eft contra eun
contra id, quod leg
mento perfcriptum
quaerat defenfionem,
mus. primum laudal
ditatem atque brevita
ferit, quod neceffe f
fcripto intelligi potue
bendum putarit. dein

cum jure communi, aut cum aliis legibus communibus, aut cum rebus judicatis diſ-ſentire. deinde exemplorum a voluntate, et contra ſcriptum judicatorum enumeratione utemur; deinde legum et ſtipulationum breviter excerptarum, in quibus intelligatur ſcriptorum voluntas et expoſitio. locus communis contra eum, qui ſcriptum recitet, et ſcriptoris voluntatem non interpretetur. cum duae leges inter ſe diſcrepant, videndum eſt primum, num qua obrogatio aut derogatio ſit. deinde, utrum leges ita diſſentiant, ut altera jubeat, altera vetet: an ita, ut altera cogat, altera permittat. infirma enim erit ejus defenſio, qui negabit ſe feciſſe quod cogeretur, cum altera lex permitteret. plus enim valet ſanctio permiſſione. item illa defenſio tenuis eſt, cum oſtenditur id factum eſſe, quod ea lex ſanciat, cui legi obrogatum, vel derogatum ſit: id, quod poſteriori lege ſancitum ſit, eſſe neglectum. cum haec erunt conſiderata, ſtatim noſtrae legis expoſitione, recitatione, collaudatione utemur. deinde contrariae legis enodabimus voluntatem, et eam trahemus ad noſtrae cauſae commodum. deinde de juridiciali abſoluta ſumemus rationem juris, et quaeremus partem juris, utrum cum ea faciat; de qua parte poſterius differemus.
11 Si ambiguum eſt ſcriptum, ut puta quod in duas aut plures ſententias trahi poſſit, hoc modo tractandum eſt. primum, ſitne ambiguum, quaerer

interp
nec esse ambigue scrip
utra sententia vera sit.
hanc causam tractandam
re cognitionem amphib
dialecticis profertur.
non modo nullo adjum
maximo impedimento.
phibolias aucupantur ea
ra parte sententiam null
tari. itaque et alieni ser
pellatores, et scripti tum
interpretes sunt ; et dum
loqui volunt, infantissimi
metuunt in dicendo, ne
cant, nomen suum pronu

'igitur tu et populum ſuffragio et magiſtra-
' tum conſilio privaſti, cum pontes diſturbaſ-
' ti.' item ex contrario: 'majeſtatem is mi-
' nuit, qui amplitudinem civitatis detrimento
' afficit. ego non affeci, ſed prohibui detri-
' mento; aerarium enim conſervavi, libidini
' malorum reſtiti, majeſtatem omnem interire
' non paſſus ſum.' primum igitur vocabuli ſententia breviter, et ad utilitatem cauſae accommodate deſcribetur. deinde factum noſtrum cum verbi deſcriptione conjungetur. deinde contrariae deſcriptionis ratio refelletur, ſi aut falſa erit, aut inutilis, aut turpis, aut injurioſa. id quoque ex juris partibus ſumetur de juridiciali abſoluta, de qua jam loquemur. quaeritur in tranſlationibus, primum, num aliquis ejus rei actionem per petitionem aut perſecutionem habeat, quem non oporteat; num alio modo, tempore, loco, num alia lege, num alio quaerente, aut agente. haec legibus, moribus, aequo et bono reperientur, de quibus dicetur in juridiciali abſoluta. in cauſa rationali primum quaeretur, ecquid in rebus majoribus, aut minoribus, aut ſimilibus, ſimiliter ſcriptum aut judicatum ſit. deinde, utrum ea res ſimilis ſit ei rei, qua de agitur, an diſſimilis. deinde, utrum conſulto de ea re ſcriptum non ſit, quod noluerit cavere, an quod ſatis cautum putarit, propter caeterorum ſcriptorum ſimilitudinem. de partibus legitimae conſtitutionis ſatis dictum

rimus, si, ex quibu
noverimus. consta
natura, lege, consue
bono, pacto. natura
aut pietatis causa o
rentes a liberis, et a
tur. lege jus est id,
tum est; quod genus,
'ceris.' consuetudine
ge aeque ac si legitin
quod genus, id: 'quo
'pensum, a socio eju
judicatum est id, de qu
decretum interpositum.
ut aliud alii judici, aut p
tribuno pl...

venerit, judicem cum judice, tempus cum tempore, numerum cum numero judiciorum proferemus. ex aequo et bono jus constat, quod ad veritatem et utilitatem communem videtur pertinere; quod genus, 'ut major annis 'LX. et cui morbus causa est, cognitorem det.' ex eo vel novum jus constitui convenit ex tempore, et hominis dignitate. ex pacto jus est, 'si qui inter se pepigerunt, si quid inter 'quos convenit.' pacta sunt, quae legibus observanda sunt, hoc modo, 'rem, ubi pagunt, 'orato, ni pagunt, in comitio, aut in foro an'te meridiem causam conjicito.' sunt item pacta, quae sine legibus observantur ex conventu, quae juri praestare dicuntur. his igitur partibus injuriam demonstrari, jus confirmari convenit, idque in absoluta juridiciali faciendum videtur.

14 Cum ex comparatione quaeretur, utrum satius fuerit agere id, quod reus dicat se fecisse, an id, quod accusator dicat oportuisse fieri: primum quaeri convenit, utrum fuerit utilius ex contentione, hoc est, utrum venustius, facilius, conducibilius. deinde oportebit quaeri, ipsumne oportuerit judicare; utrum fuerit utilius, an aliorum fuerit statuendi potestas. deinde interponetur ab accusatore suspicio ex constitutione conjecturali, quare putetur non ea ratione factum esse, quo melius deteriori anteponeretur, sed dolo malo negotium gestum. deinde quaeretur potueritne vitari, ne in eum locum veniretur

tur loco communi per co
quaeret ab accusatoribus
sis, quid facturi essent,
et tempus, locum, rem,
ponet ante oculos. Tr
cum ab reo facti causa i
transfertur. in qua prim
jurene in alium crimen
spectandum est, an aequ
peccatum, quod in alium
illud, quod reus suscepiss
oportueritne in ea re pecc
te peccarit. deinde oportu
te fieri. deinde, cum fact
de illo crimine, quod in
oporteatne de ea re indici

in quos crimen transferetur; rem, locum, tempus ante oculos ponet, ut ii, qui audient, existiment aut non potuisse, aut non fuisse
16 utile rem in judicium venire. Concessio est, per quam nobis ignosci postulamus. ea dividitur in purgationem, et deprecationem. purgatio est, cum consulto a nobis factum negamus. ea dividitur in necessitudinem, fortunam, imprudentiam. de his primum partibus ostendendum est; deinde ad deprecationem revertendum videtur. primum considerandum est, utrum per culpam ventum sit in necessitudinem, num culpam veniendi necessitudo fecerit. deinde quaerendum est, ecquo modo vis illa vitari potuerit, ac levari. deinde is, qui in necessitudinem causam conferet, expertusne sit, quid contra facere, aut excogitare posset. deinde num quae suspiciones ex conjecturali constitutione trahi possint, quae significent, id consulto factum esse, quod necessario accidisse dicitur. deinde si maxime necessitudo quaepiam fuerit, conveniatne eam satis idoneam causam putari. si autem imprudentia reus se peccasse dicet, primum quaeretur, utrum potuerit scire, an non potuerit. deinde, utrum data sit opera, ut sciretur, an non. deinde, utrum casu nescierit, an culpa. nam qui se propter vinum, aut amorem, aut iracundiam, fugisse rationem dicet, is animi vitio videbitur nescisse, non imprudentia. quare non imprudentia se defendet, sed culpa contaminabi

scripta sunt. etenim om
gationis inter se finitir
eadem fere possint acc
munes in his causis; a
qui, cum se peccasse con
ne judices demoretur; c
tate, misericordia; vo
rebus spectari convenire
ta non sint, ea fraudi ess
precatione utemur, cun
casse, neque id impruder
necessario fecisse dicemu
bis postulabimus. hic ig
tur ex iis locis, si plura a
maleficia, videbuntur co
aut nobilitas erit in eo, c

bus, aut ab aliqua alia civitate vituperatio ex ea re suscipietur. loci communes, de humanitate, fortuna, misericordia, rerum commutatione. his locis omnibus ex contrario utetur is, qui contra dicet, cum amplificatione, et enumeratione omnium peccatorum. haec caussa judicialis fieri non potest, ut in primo libro ostendimus: sed quod potest vel ad senatum vel ad consilium venire, non visa est supersedenda. cum a nobis crimen removere volemus, aut in rem aut in hominem nostri peccati caussam conferemus. si caussa in hominem conferetur, quaerendum erit primum, potueritne tantum, quantum reus demonstrabit, is, in quem caussa conferetur, et ecquonam modo aut honeste, aut sine periculo potuerit obsisti: si maxime ita sit, num ea re concedi reo conveniat, quod alieno inductu fecerit. deinde in conjecturalem trahetur controversiam; et edisseretur, num consulto factum sit. si caussa in rem quandam conferetur, et haec eadem fere, et omnia, quae de necessitudine praecepimus, consideranda erunt.

18 Quoniam satis ostendere videmur, quibus argumentationibus in unoquoque genere caussae judicialis uti conveniret; consequi videtur, ut doceamus, quemadmodum ipsas argumentationes ornate et absolute tractare possimus. nam fere non difficile est invenire, quid sit caussae adjumento; difficillimum vero est, inventum expolire, et expedite pronuntiare. haec enim res facit, ut ne

comprehendatur: tum
tenda eſt, ſi parum locu
et exornandum res vide
erit argumentatio, et r
tum et exornatione et
dendum eſt. in omni ar
bus partibus poſtremis,
ratio eſt habenda. ergo
mentatio quinquepartit
partita; mediocris, ſub
aut complexione, quad
nera ſunt vitioſarum a
num, quod ab adverſa
idque pertinet ad cauſa
metſi nugatorium eſt, t
prehenſione quae ſint

argumentationem ex quinque partibus constare, in unaquaque parte argumentationis quae vitia vitanda sunt, consideremus: ut et ipsi ab his vitiis recedere, et adversariorum argumentationes hac praeceptione in omnibus partibus tentare, et ab aliqua parte labefactare possimus. expositio vitiosa est, cum ab aliqua aut a majore parte ad omnes confertur id, quod non necessario est omnibus attributum; ut si quis hoc modo exponat: 'omnes qui in 'paupertate sunt, malunt maleficio parare di'vitias, quam officio paupertatem tueri.' si quis hoc modo exposuerit argumentationem, ut non curet quaerere, qualis ratio aut rationis confirmatio sit, ipsam facile reprehendemus expositionem, cum ostendemus, id quod in aliquo paupere improbo sit, in omnes pauperes falso et injuria conferri. item vitiosa expositio est, cum id, quod raro fit, fieri omnino negatur, hoc modo: 'nemo potest uno aspec'tu, neque praeteriens, in amorem incidere.' nam cum nonnemo devenerit in amorem uno aspectu, et cum ille neminem dixerit omnino, nihil differt raro id fieri, dummodo aliquan-
21 do fieri aut posse fieri intelligatur. Item vitiosa expositio est, cum omnes res ostendimus nos collegisse, et aliquam rem idoneam praeterimus, hoc modo: 'quoniam igitur homi'nem occisum constat esse, necesse est aut a 'praedonibus, aut ab inimicis occisum esse 'aut abs te, quem ille heredem testamento

...us. nam in hujuſce
prehenſione utemur, ſi
ille dixerit, potuiſſe ſui
tenderimus : velut in h
erit neceſſe eſſe aut a pra
micis, aut a nobis occiſu
tuiſſe vel a familia, vel a
cum hoc modo illorum e
verimus, nobis latiorem l
linquemus. ergo hoc quo
expoſitione, nequando, c
ſe videamur, aliquam id
querimus. item vitioſa
conſtat ex falſa enumerat
plura ſunt, pauciora dicamu
‘ res ſunt, Judices, quae om...

ficio est, quae nimium longe repetitur, hoc modo: 'omnium malorum stultitia est mater, 'quae parit immensas cupiditates: immensae 'porro cupiditates infinitae et immoderatae 'sunt. hae pariunt avaritiam: avaritia porro 'hominem ad quodvis maleficium impellit. i-'gitur avaritia inducti adversarii nostri, hoc in 'se facinus admiserunt.' hic id, quod extremum dictum est, satis fuit exponere, ne Ennium, et caeteros poetas imitemur, quibus hoc modo loqui concessum est,

Utinam ne in nemore Pelio securibus
Caesa cecidisset abiegna ad terram trabes;
Neve inde navis inchoandae exordium
Coepisset, quae nunc nominatur nomine
Argo, qua vecti Argivi delecti viri,
Petebant illam pellem inauratam arietis,
Cholchis, imperio regis Peliae per dolum,
Nam nunquam hera errans mea, domo efferret pedem
Medea, animo aegra, amore saevo saucia.

nam hic satis erat dicere (si id modo, quod esset satis, curasset poeta)

Utinam ne hera errans mea, domo efferret pedem
Medea.

ergo hac quoque ab ultimo repetitione in expositionibus magnopere supersedendum est. non enim reprehensione, sicut aliae complures,
23 sed sua sponte vitiosa est. Vitiosa ratio est quae ad expositionem non est accommoda

... est facinus: ve

Et conducibile.

haec expositio est. videam ratur:

Nam ego amicum
Concastigabo pro comme

ex eo, quod ipse facturus est fieri convenit, utile quid sit, na ratio est, quae ex falsa modo: 'amor fugiendus nc 'verissima nascitur amicitia. 'philosophia vitanda est. affer 'atque desidiam.' nam hae r essent, expositiones quoque confiteremur. item infirma r necessariam causam affert ex

Insanam autem aiunt, quia atrox, incerta, instabilisque sit.

Brutam, quia dignum atque indignum nequeat internoscere.

Sunt autem alii philosophi, qui contra fortunam negant

Esse ullam, sed temeritate omnia regi. id magis

Verisimile aiunt; quod usus reapse experiundo edocet.

Velut Orestes modo fuit rex, modo mendicus factus est:

Naufragio res contigit: nempe ergo haud fortuna obtigit.

nam hic Pacuvius infirma ratione utitur, cum ait, verius esse temeritate, quam fortuna res regi. nam utraque opinione philosophorum fieri potuit, ut is, qui rex fuisset, mendicus fac-
24 tus esset. Item infirma ratio est, quae videtur pro ratione afferri, sed idem dicit, quod in expositione dictum est, hoc modo: 'magno 'malo est hominibus avaritia, idcirco quod ho- 'mines magnis et multis incommodis conflic- 'tantur propter immensam pecuniae cupidi- 'tatem.' nam hic aliis verbis idem per rationem dicitur, quod dictum est per expositionem. item infirma ratio est, quae minus idoneam, quam res postulat, causam subjicit expositionis, hoc modo: 'utilis est sapientia, propterea 'quod qui sapientes sunt, pietatem colere con- 'sueverunt.' item, 'utile est amicos veros ha

...vius, qui eandem a[...]
caeca; eandem, quare b[...]
in confirmatione rationis
nostra, et observanda in [...]
ne sunt vitia; propterea[...]
sideranda sunt, quod accu[...]
tionis totam vehementissi[...]
mentationem. utuntur igi[...]
firmanda ratione duplici
modo:

Injuria abs te afficior indi[...]
Nam, si improbum Cresp[...]
veras,
Cur me huic locabas nuptii[...]
Cur talem invitam invitum
quae hoc modo concludent[...]

[redacted]

Cur me huic locabas nuptiis? duxi probum.
Erravi: poſt cognovi, et fugio cognitum.

ergo reprehenſio hujus concluſionis duplex eſt; acutior illa ſuperior, facilior haec poſterior ad excogitandum. Item vitioſa eſt confirmatio rationis, cum ea re quae plura ſignificat, abutimur pro certo unius rei ſigno, hoc modo: 'neceſſe eſt, quoniam pallet, aegrotaſſe:' aut, 'neceſſe eſt peperiſſe, quoniam ſuſtinet puerum infantem.' nam haec ſua ſponte certa ſigna non habent, ſi non caetera quoque ſimilia concurrant. quod ſi concurrerint, nonnihil hujuſmodi ſigna adaugent ſuſpicionem. item vitioſum eſt, cum vel in alium, vel in eum ipſum, qui dicit, id, quod in adverſarium dicitur, poteſt convenire, hoc modo:

Miſeri ſunt, qui uxores ducunt: at tu duxiſti alteram.

item vitioſum eſt id, quod vulgarem habet defenſionem, hoc modo: 'iracundia inductus peccavit, aut adoleſcentia, aut amore.' hujuſcemodi enim deprecationes ſi probabuntur, impune maxima peccata dilabentur. item vitioſum eſt, cum id pro certo ſumitur, quod inter omnes non conſtat, quia etiam nunc in controverſia eſt, hoc modo,

Eho tu, dii, quibus eſt poteſtas motus ſuperum, atque inferum,
Pacem inter ſe conciliant, conferunt concordiam.

nam ita *pro ſuo jure* hoc exemplo uſum Creſ-

ut hunc in locum res ven
hoc fecissem : sed me tun
item vitiosum est, cum id, qu
to positum est, tamen aliqu
fensione, hoc modo :

Cum te expetebant omnes,
Regno reliqui : nunc deser
Summo periclo sola ut restit

Item vitiosum est, quod in a
dictum sit, potest accipi. id e
si quis potens ac factiosus in c
satius est uti regibus, quam
nam et hoc tametsi rei arguen
sine malitia dici, tamen propte
jus, qui dicit, non dicitur sine
ne. item vitio

[redacted]

ne positum est: ut, 'si quis, quem furti arguat, dicat, eum esse hominem improbum, avarum, fraudulentum; ei rei testimonium esse, quod sibi furtum fecerit.' item vitiosum est, controversiam controversia dissolvere, hoc modo: 'non convenit, censores, istum vobis satisfacere ex eo, quod ait, se non potuisse adesse, ita ut juratus fuerat. quod si ad exercitum non venisset, idne tribuno militum diceret?' hoc ideo vitiosum est, quia non expedita, aut judicata res, sed impedita, et in simili controversia posita, exempli loco perfertur. item vitiosum est, cum id, de quo summa controversia est, parum expeditur, et quasi transactum sit, relinquitur, hoc modo:

Aperte fatur dictio, si intelligas.
Tali dari arma, qualis qui gessit, fuit,
Jubet, potiri si studeamus Pergamo:
Quae ego profiteor esse mea, me aequum est frui
Fraternis armis, mihique adjudicarier,
Vel quod propinquus, vel quod virtutis aemulus.

item vitiosum est, ipsum sibi in sua oratione dissentire, et contra ea, quae ante dixerit, dicere, hoc modo:

Quare accusem hunc, nequeo exputando evolvere.
Nam si veretur, quid eum accusem, qui est probus?
Sin inverecundum animi ingenium possidet,

voluntatem, aut eor
partes, quibus illi ſtu
illi caros habent, laed
modi vitio laedatur a
vitioſum eſt, non om
pollicitus ſis in expo
eſt, ne de alia re dicat
troverſia ſit,inque huj
dum eſt, ne aut ad rem
piam de re detrahatur
in aliam cauſam deriv
um Zethus cum Ampl
' verſia cum de muſic
' in ſapientiae ratione
' conſumitur.' item c
liud accuſatoris crimin

artem aut scientiam aut studium quodpiam, vituperare propter eorum vitia, qui in eo studio sunt: veluti, 'qui rhetoricam vituperant, 'propter alicujus oratoris vituperandam vi-'tam.' item vitiosum est, ex eo, quod perperam factum esse constat, putare ostendi, a quo homine factum est, hoc modo: 'mortuum 'deformatum, tumore praeditum, coloratum 'fuisse constat. ergo veneno necatus est.' deinde, si sit usque in eo occupatus (ut multi faciunt) venenum datum, vitio non mediocri conflictetur. non enim factumne sit, quaeritur, sed a quo factum sit.

28 Item vitiosum est, in comparandis rebus alteram rem efferre, de altera mentionem non facere, aut negligentius disputare: ut si comparetur, 'utrum sa-'tius sit populum frumentum accipere, an 'non?' quae commoda sint in altera re, curet enumerare: quae in altera incommoda sint, velut depressa praetereat; aut ea, quae minima sunt, dicat. item vitiosum est, in rebus comparandis necesse putare alteram rem vituperari, cum alteram laudes. quod genus, si quaeratur, 'utris major honor habendus 'sit, Albensibus, an Venusinis,' quod reipublicae et populo Romano profuerunt, et is, qui dicit alteris, alteros laedat. non enim necesse est, si alteros praeponas, alteros vituperare. fieri enim potest, ut, cum alteros magis laudaris, aliquam alteris laudis partem attribuas, ne cupide pugnasse contra veritatem

puteris. item vitiosum est, de n
cabulo ejus rei controversiam f
rem consuetudo potest optime
lut Sulpicius, qui intercesserat, n
bus causam dicere non licuisset,
idem posterius immutata volunt
dem legem ferret, aliam sese
propter nominum commutatione
'exules,' sed 'vi ejectos' se reduce
inde quasi id fuisset in controversi
mine appellarentur a populo F
perinde quasi non omnes, quibu
interdictum est, exules appellent
li fortasse ignoscimus, si cum cau
tamen intelligamus, vitiosum e
controversiam propter nominum
Quoniam exornatio constat ex

possint. item vitiosum est id, quod adversarii factum esse confiteantur, de eo argumentari. et planum facere factum esse. nam id tantum augeri oportet. item vitiosum est, id augere, quod convenit doceri, ut, 'si quis quem arguat hominem occidisse,' et antequam satis idoneas argumentationes attulerit, augeat peccatum, et dicat, nihil indignius esse, quam hominem occidere. non enim, utrum indignum sit, an non, sed factumne sit, quaeritur. complexio vitiosa est, quae non, ut quidque primum dictum est, primum complectitur, et quae non breviter concludit, et quae non ex enumeratione certum et constans aliquid relinquit, ut intelligatur, quid propositum in argumentatione sit, quid deinde ratione, quid confirmatione, quid tota argumentatione demonstratum. Conclusiones, quae apud Graecos ἐπίλογοι nominantur, tripartitae sunt. nam constant ex enumeratione, amplificatione, et commiseratione. in quatuor locis uti possumus conclusionibus; in principio, secundum narrationem, secundum firmissimam argumentationem, in conclusione. enumeratio est, per quam colligimus et commonemus, quibus de rebus verba fecerimus, breviter; ut renovetur, non redintegretur oratio: et ordine, quidquid erit dictum, referamus, ut auditor, si memoriae mandaverit, ad id, quod ipse meminerit, reducatur. item curandum est, ne aut ab exordio, aut a narratione repetatur orationis enumeratio. ficta enim, et

dedita opera comparata oratio vid
aut artificii significandi, aut ingen
di, aut memoriae ostentandae caus
ter initium enumerationis sumend
visione. deinde ordine breviter
sunt res, quae tractatae erunt in co
et confutatione. amplificatio est
locum communem instigationis
causa sumitur. loci communes ex
ceptis commodissime sumuntur ad
minis causa. primus locus sumit
ritate, cum commemoramus, qu
ea res fuerit diis immortalibus, a
nostris, regibus, civitatibus, nat
minibus sapientissimis, senatui. i
quo modo de his rebus legibus san
cundus locus est, cum consideram

adhuc expectatio judicii remoratur. quintus locus est, per quem ostendimus, si semel aliter judicatum sit, nullam rem fore, quae incommodo mederi, aut erratum judicum corrigere possit. quo in loco non incommodum erit uti caeterarum rerum comparatione, ut ostendamus, alias res posse aut vetustate sedari, aut consilio corrigi: hujus rei aut leniendae, aut corrigendae nullam rem adjumento futuram. sextus locus est, cum ostendemus ex consulto factum, et dicemus voluntario facinori nullam excusationem; imprudentiae justam deprecationem paratam. septimus locus est, quo ostendemus taetrum facinus, crudele, nefarium, tyrannicum esse: quod genus, injuriae mulierum, aut earum rerum aliquid, quarum rerum causa bella suscipiuntur, et cum hostibus de vita dimicatur. octavus locus est, quo ostendimus, non vulgare, sed singulare esse maleficium, spurcum, nefarium, inusitatum, quo maturius et atrocius vindicandum sit. nonus locus constat ex peccatorum comparatione, quasi cum dicemus, majus esse maleficium stuprare ingenuam, quam sacrum legere: quod propter egestatem alterum, alterum propter imperantem superbiam fiat. decimus locus est, per quem omnia, quae in negotio gerundo acta sunt, quaeque rem consequi solent, exponemus acriter, et criminose, et diligenter, ut agi res, et geri negotium videatur, rerum con-

numerabimus
mus, et nos. si
am captabim
quid nostris pa
sariis casurum
aperiemus, et
solitudine et
dis dolere. si de
ricordia nostra, q
emus. si nos sem
ostendemus. si n
conqueremur. si a
tientem incommo
rum. commiserati
nihil enim lacryn
cos obscur

alacriores ad reliquum perſolvendum. verum haec futura ſatis ſcio. te enim non ignoro. nos deinceps ad caetera praecepta tranſeamus, ut, quod libentiſſime facimus, tuae voluntati rectiſſimae morem geramus.

C. HER

LIB

AD omnem jud
modum conv
rum accommodari, fa
tror, superioribus lil
nunc earum rationem
quae pertinebant ad
demonstrativas, in hun
ut omnis inveniendi pr
mum persolveretur. re
erant artificii

di possis. nunc tu fac attentum te praebeas:
2 nos proficisci ad instituta pergemus. Deliberationes partim sunt hujusmodi, ut quaeratur, utrum potius faciendum sit: partim hujusmodi, uti, quid potissimum faciendum sit, consideretur. utrum potius, hoc modo: 'Carthago tollenda, an relinquenda videatur.' quid potissimum, hoc pacto: ut, 'si Annibal consultet, cum ex Italia Carthaginem arcessitur, in Italia remaneat; an domum redeat; an in Ægyptum profectus occupet Alexandriam.' item deliberationes partim ipsae propter se consultandae sunt: ut, 'si deliberet senatus, captivos ab hostibus redimat, an non;' partim propter aliquam extraneam causam veniunt in deliberationem et consultationem; ut, 'si deliberet senatus, bello Italico solvatne legibus Scipionem, ut eum liceat ante tempus consulem fieri;' partim et propter se sunt deliberandae, et magis propter extraneam causam veniunt in consultationem; ut, 'si deliberet senatus, bello Italico sociis civitatem det, an non.' in quibus causis rei natura faciet deliberationem, omnis ratio ad ipsam rem accommodabitur. in quibus extranea causa conficiet deliberationem, in his ea ipsa causa erit adaugenda, aut deprimenda. omnem rationem eorum qui sententiam dicent, finem sibi conveniet utilitatis proponere, ut omnis eo totius orationis ratio conferatur. utilitas in duas partes in civili consultatione

menta, evocati
modi res. dolu
citatione, diſſim
tione, et caeteri
neo tempore loq
tari, aut de admi
re velimus. hon
laudabile rectun
ficio fit. id dividit
fortitudinem, mo
ditas, quae ration
habere bonorum
prudentia, ſcientia
pellatur prudentia,
et uſus compluriu
aequitas. in

leta scientiam poterimus habere; et quo modo, aut qua quidque ratione fieri oporteat, ostendemus: aut si suadebimus quippiam, cujus rei gestae aut praesentem, aut auditam memoriam poterimus habere: qua in re facile id, quod velimus, exemplo allato persuadere possimus. justitiae partibus utemur, si aut innocentum, aut supplicum dicemus misereri oportere: si ostendemus bene merentibus gratiam referri convenire: si demonstrabimus ulcisci male meritos oportere: si fidem magnopere censebimus conservandam: si leges et mores civitatis egregie dicemus servari oportere: si societates, atque amicitias studiose dicemus coli convenire: si, quod jus in parentes, deos, patriam natura comparavit, id religiose colendum demonstrabimus: si hospitia, clientelas, cognationes, affinitates caste colendas esse dicemus: si nec prece, nec pretio, nec gratia, nec periculo, nec simultate a via recta ostendemus deduci oportere: si dicemus in omnibus jus aequabile statui convenire. his atque hujusmodi partibus justitiae si quam rem in concione, aut in consilio faciendam censebimus, justam esse ostendemus; contrariis, injustam. ita fiet, ut eisdem locis et ad suadendum, et ad dissuadendum simus comparati. sin fortitudinis retinendae causa faciendum quid esse dicemus, ostendemus, res magnas et celsas sequi, *et appeti* oportere, et item res humiles, et *indignas* viris fortibus; vel viros fortes prop

... pro patria, par
et iis rebus, quas jut
riculum, et quemlib
deſtiae partibus uter
noris, pecuniae, ſim
bimus. ſi unamqu
termino definiemus
oſtendemus, et nimiu
et modum unicuique
partes ſunt virtutis,
mus ; attenuandae,
haec attenuentur,
nam nemo erit, qui
dum : verum aut re
eſſe, ut virtutem po
aut in contrariis po

et inconsideratam appellabimus temeritatem.
4 Laudabile est, quod conficit honestam, et praesentem, et sequentem commemorationem. hoc nos eo a recto separavimus, non quod hae quatuor partes, quae subjiciuntur sub vocabulo recti, hanc honestatis commemorationem dare non soleant; sed quanquam ex recto laudabile nascatur, tamen in dicendo seorsum tractandum est, hoc ab illo. neque enim solum laudis caussa rectum sequi convenit, sed si laus consequitur, duplicatur recti appetendi voluntas. cum igitur erit demonstrandum rectum, laudabile esse demonstrabimus aut ab idoneis hominibus, ut si qua res honestiori ordini placeat, quae a deteriore ordine improbetur: aut ab aliquibus sociis, aut omnibus civibus, exteris nationibus, posterisque nostris. cum hujusmodi locorum divisio sit in consultatione, breviter aperienda est totius tractatio caussae. exordiri licebit, vel a principio, vel ab insinuatione, vel iisdem rationibus, quibus in judiciali caussa. si cujus rei narratio incidet, eadem ratione narrare oportebit. quoniam in hujusmodi caussis finis est utilitas, et ea dividitur in rationem tutam atque honestam; si utrumque poterimus ostendere, utrumque pollicebimur nos in dicendo demonstraturos esse: sin alterum demonstraturi erimus, simpliciter, quod dicturi sumus, ostendemus. at si nostram rationem tutam esse dicemus divisione utemur in vim, et consilium. nam, quod in docendo

... est exp
mationе et co
ante oftendimu
trariis confutan
fae tractanda ra
Sed fi acciderit,
tuta ratione, alte
in deliberatione
feffi deliberant q
nem fequi fuadebi
rem utiliorem effe
neminem poffe, q
collocarit : ne deo
fe inconfulto in pe
tum nihil oportere
tem pariat. qui tuta
honeftam ...

[redacted]

solere: eum tute vivere, qui honeste vivat, non qui in praesentia incolumis sit: et eum, qui turpiter vivat, incolumem in perpetuum esse non posse. conclusionibus fere similibus in his, et judicialibus causis uti solemus, nisi quod in his maxime conducit quamplurima
6 rerum ante gestarum exempla proferre. Nunc ad demonstrativum genus causae transeamus. quoniam haec causa dividitur in laudem, et vituperationem, quibus ex rebus laudem constituerimus, ex contrariis rebus erit vituperatio comparanda. laus igitur potest esse rerum externarum, et corporis, et animi. rerum externarum sunt ea, quae casu, aut fortuna secunda, aut adversa, accidere possunt: ut genus, educatio, divitiae, potestates, gloriae, civitas, amicitiae, et quae hujusmodi sunt, et ea, quae his sunt contraria. corporis sunt ea, quae natura corpori attribuit commoda, aut incommoda: ut velocitas, vires, dignitas, valetudo, et quae contraria sunt. animi sunt ea, quae consilio, et cogitatione nostra constant: ut prudentia, justitia, fortitudo, modestia, et quae contraria sunt. erit igitur haec confirmatio et confutatio nobis. in hujusmodi igitur causa principium sumetur aut a nostra, aut ab ejus, de quo loquemur, aut ab eorum, qui audient, persona, aut ab re. a nostra, si laudabimus, dicemus aut officio facere, quod causa necessitudinis intercedat: aut studio, quod ejusmodi virtutis sit, ut omnes commemorare debeat

cognoſci: aut quod
bis diſpliceat, ex al
ejus perſona, de qu
mus; vereri nos dic
bis conſequi poſſimus
virtutes praedicare o
nium laudatorum elo
ſuperabimus; ea, qu
paucis verbis commut
ut paulo ante exempli
ab auditorum perſona
am non apud ignotos l
cauſa pauca eſſe dictur
ut talem virum velint
quoniam in eodem vir
quos laudamus

similes sententias habebunt: quibus sententi-
7 is contraria sumuntur a vituperatione. Principio tractato ab aliqua harum, quas ante commemoravimus, rationum, narratio non erit ulla, quae necessario consequatur: sed si qua inciderit, cum aliquod factum ejus, de quo loquemur, nobis narrandum sit cum laude, aut vituperatione, praeceptio narrandi de primo libro repetetur. divisione hac utemur. primo exponemus, quas res laudaturi sumus, aut vituperaturi. deinde, ut quaeque, quove tempore res erit gesta, ordine dicemus, ut, quid quamque tute, cauteque egerit, intelligatur. sed exponere oportebit animi virtutes, aut vitia. deinde commoda, aut incommoda corporis, aut rerum externarum, quomodo ab animo tractata sint, demonstrare. ordinem hunc adhibere in demonstranda vita debemus. ab externis rebus: genus, in laude, quibus majoribus natus sit: si bono genere, parem aut excelsiorem fuisse: si humili genere, ipsum in suis, non in majorum virtutibus habuisse praesidium. in vituperatione, si bono genere, dedecori majoribus fuisse: si malo, tamen his ipsis detrimento fuisse. educatio, in laude, bene, et honeste, in bonis disciplinis per omnem pueritiam educatum esse: in vituperatione, e contrario. deinde transire oportet ad corporis commoda. a natura, in laude: si sit dignitas, atque forma, laudi fuisse eam; non quemadmodum caeteris, detrimento at-

uiae his ufum dicemı
tanquam quilibet gladi
erunt praeter formam,
intemperantia non fuiſſ
vertemur ad extraneas
virtutes, aut vitia quae
mus: divitiae, an paup
poteſtates, quae gloriae,
inimicitiae, et quid fort
rendis fecerit; cujus cauſ
as,qua fide,benevolentia,o
as. in divitias qualis,aut in
di fuerit: quemadmodum l
bus gerendis animum. ſi i
mors ejus fuerit, cujuſmo
ſit conſecuta. Ad omne

vituperationis, si illud etiam assumpserimus; non necesse esse nos omnes has partes in laudem, aut vituperationem transferre, propterea quod saepe ne incidunt quidem: saepe ita tenuiter incidunt, ut non sint necessariae dictu. quapropter eas partes, quae firmissimae videbuntur, legere oportebit. conclusionibus brevibus utemur, enumeratione ad exitum causae: in ipsa causa crebras et breves amplificationes interponemus per locos communes. nec hoc genus causae, eo quod raro accidit in vita, negligentius considerandum est. neque enim id, quod potest accidere, ut faciendum sit aliquando, non oportet velle quam accommodatissime posse facere. et, si separatim haec causa minus saepe tractatur; at in judicialibus, et in deliberativis causis saepe magnae partes versantur laudis, aut vituperationis. quare in hoc quoque genere causae nonnihil industriae consummandum putamus. nunc, absoluta nobis difficillima parte rhetoricae, hoc est, inventione perpolita, atque ad omne causae genus accommodata, tempus est ad caeteras partes proficisci. deinceps igitur de dispositione dicemus.

9 Quoniam dispositio est, per quam illa, quae invenimus, in ordinem redigimus, ut certo quidque loco pronuntietur: videndum est, cujusmodi rationem in disponendo habere conveniat. genera dispositionis sunt duo: unum ab institutione artis profectum alterum ad casum temporis accommodatum

quemur. item ex
totas cauſas per
quoque argument
quemadmodum in
eſt, expoſitionem,
rationis, exornatio
igitur duplex diſpo
nes, altera per argu
ne artis profecta. e
quae, cum ab ordi
eſt,oratoris judicio a
ut ſi a narratione di
liqua firmiſſima arg
rum aliquarum reci
priucipium confirma
ratione

10 cebit. Si cauſa noſtra magnam difficultatem videbitur habere, ut nemo aequo animo principium poſſit audire; a narratione cum inceperimus, ad principii ſententiam revertamur licebit. ſi narratio parum probabilis eſt, exordiemur ab aliqua firma argumentatione. his commutationibus, et tranſlationibus partium ſaepe uti neceſſe eſt, cum ipſa res artificioſam diſpoſitionem artificioſe commutare cogit. in confirmatione, et confutatione argumentationum diſpoſitiones hujuſmodi convenit habere: firmiſſimas argumentationes in primis et in poſtremis cauſae partibus collocare: mediocres, et neque inutiles ad dicendum, neque neceſſarias ad probandum, quae ſi ſeparatim ac ſingulae dicantur, infirmae ſint, cum caeteris conjunctae, firmae, et probabiles fiant, interponi, et in medio collocari oportet. nam re narrata, ſtatim expectat animus auditoris, ex qua re cauſa confirmari poſſit. quapropter continuo firmam aliquam oportet inferre argumentationem. et quoniam nuperrime dictum facile memoriae mandatur, utile eſt, cum dicere deſinamus, recentem aliquam relinquere in animis auditorum bene firmam argumentationem. haec diſpoſitio locorum, tanquam inſtructio militum, facillime in dicendo, ſicut illa in pugnando, parare po-
11 terit victoriam. Pronuntiationem multi maxime utilem oratori dixerunt eſſe, et ad perſuadendum plurimum valere. nos quidem un

... ... elocut
ſae artificioſae diſpoſitio
um diligens memoria,
non plus, quam ſine his r
valere poterit. quare, q
ligenter ſcripſit (nam o
runt de voce, et vultu, e
cum hae res ad ſenſus
et quia magnopere ea p
dum comparanda eſt, no
tota res conſideranda.
nuntiatio in vocis figuram
figura vocis eſt, quae ſuu
habitum ratione et induſt
dividitur in tres partes, ma
tudinem, mollitudinem. n

artificii, ratio curandae vocis petatur. De ea parte firmitudinis, quae conſervatur ratione declamationis, et de mollitudine vocis, quae maxime neceſſaria eſt oratori, quoniam ea quoque moderatione declamationis comparatur, dicendum videtur. firmam igitur maxime poterimus in dicendo vocem conſervare, ſi quam maxime ſedata et depreſſa voce principia dicemus. nam laeduntur arteriae, ſi, antequam leni voce permulſae ſunt, acri clamore compleantur. etiam intervallis longioribus uti conveniet. recreatur enim vox ſpiritu, et arteriae reticendo acquieſcunt. et continuum clamorem remittere, et ad ſermonem tranſire oportet: (commutationes enim faciunt, ut nullo genere vocis effuſo, in omni voce integri ſimus,) et acutas vocis exclamationes vitare. ictus enim fit, et vulnerantur arteriae acuta atque attenuata nimis acclamatione, et ſi quis ſplendor eſt vocis, conſumitur uno clamore univerſus. et uno ſpiritu continenter multa dicere in extrema convenit oratione. fauces enim caleſiunt, et arteriae complentur, et vox, quae varie tractata eſt, reducitur in quendam ſonum aequabilem atque conſtantem. ſaepe rerum naturae gratia quaedam jure debetur, velut accidit in hac re. nam quae diximus ad vocem ſervandam prodeſſe, eadem attinent ad ſuavitatem pronuntiationis: ut, quod noſtrae voci proſit, idem voluptate auditoris probetur. utile eſt ad firmitudinem vo-

...clamoris re
dem varietas maxim
animum ejus retinet
acuta exclamatio vo
eadem laedit auditore
illiberale, et ad mulie
nem, quam ad virilem
accommodatum. in e
nens vox remedio est v
nonne animum vehem
ditoris, in totius conci
am igitur res eaedem vo
nuntiationis suavitudini
re simul erit in praesenti
dine quae visa sunt, de
juncta fuerunt: caeteris
...

partes quatuor, dignitatem, demonstrationem, narrationem, jocationem. dignitas est oratio cum aliqua gravitate, et vocis remissione. demonstratio est, quae docet remissa voce, quomodo quid fieri potuerit, aut non potuerit. narratio est rerum gestarum, aut perinde ut gestarum, expositio. jocatio est oratio, quae ex aliqua re risum pudentem, et liberalem potest comparare. contentio dividitur in continuationem, et distributionem. continuatio est orationis enuntiandae acceleratio clamosa. distributio est in contentione oratio frequens, cum raris et brevibus intervallis, acri vociferatione. amplificatio dividitur in cohortationem, et conquestionem. cohortatio est, quae aliquod peccatum amplificans, auditorem ad iracundiam adducit. conquestio est oratio, quae incommodorum amplificatione animum auditoris ad misericordiam perducit. quoniam igitur mollitudo vocis in tres partes divisa est, et hae partes ipsae in octo partes alias distributae, harum octo partium quae cujusque idonea pronuntiatio
14 sit, demonstrandum videtur. Sermo cum est in dignitate, plenis faucibus quam sedatissima et depressissima voce uti conveniet: ita tamen, ut ne ab oratoria consuetudine ad tragicam transeamus. cum autem est in demonstratione, voce paululum attenuata, crebris intervallis, et divisionibus uti oportebit: ut ipsa pronuntiatione eas res, quas demonstrabimus, inserere, atque inculcare videamur in a-

...mus. deinde ...
ter, moeſte, hilarit...
tabimus, ut verba, i...
inciderint in narrat...
ſa, ſi quae admiratio...
bimus, diligenter a...
um perſonarum ſe...
exprimamus. ſin eri...
niter tremebunda vo...
tione riſus, ſine ulla ſi...
nationis leniter oport...
quere ad liberalem joc...
contendere oportebit,
continuationem, aut ...
ciendum eſt, in continu...
ocriter ſono vocis. ver...

aequali, commutationibus crebris, maxima celeritate. in conqueſtione utemur voce depreſſa, inclinato ſono, crebris intervallis, longis ſpatiis, magnis commutationibus. De figura vocis ſatis dictum eſt: nunc de corporis motu dicendum videtur. motus eſt corporis geſtus, et vultus moderatio quaedam, quae pronuntianti convenit, et probabiliora reddit ea, quae pronuntiantur. convenit igitur in vultu pudorem et acrimoniam eſſe: in geſtu nec venuſtatem conſpicuam, nec turpitudinem eſſe, ne aut hiſtriones, aut operarii videamur eſſe. ad eaſdem igitur partes, in quas vox eſt diſtributa, motus quoque corporis ratio videtur eſſe accommodanda. nam ſi erit ſermo cum dignitate; ſtantes in veſtigio, levi dexterae motu loqui oportebit, hilaritate, triſtitia, mediocritate vultus ad ſermonis ſententias accommodata. ſin erit in demonſtratione ſermo; paululum corpus a cervicibus demittemus. nam hoc eſt a natura datum, ut quam proxime tum vultum admoveamus ad auditores, ſi quam rem docere eos, et vehementer inſtigare velimus. ſin erit in narratione ſermo; idem motus poterit idoneus eſſe, qui paulo ante demonſtrabatur in dignitate. ſin in jocatione; vultu quandam debebimus hilaritatem ſignificare, ſine commutatione geſtus. ſi contendemus per continuationem; brachio celeri, mobili vultu, acri aſpectu utemur. ſin contentio fiet per diſtributionem; celeri porrectione

entione per contin
plificatione per conc
gore, et capitis ict
conſtanti geſtu, moc
ti oportebit. non ſur
perim negotii, qui n
verbis, imitari ſcrip
verum nec hoc confit
his rebus ſatis commo
id fieri non poſſet, ho
putabam, propterea
luimus, quod oportere
ercitationi. hoc ſcire ta
tiationem bonam id per
agi videatur. nunc ad th
atque omnium parti

ea, quae noſtris animis inſita eſt, et ſimul cum cogitatione nata. artificioſa eſt ea quam confirmat inductio quaedam, et ratio praeceptionis. ſed quia in caeteris rebus ingenii bonitas imitatur ſaepe doctrinam, ars porro naturae commoda confirmat et auget: ita ſit in hac re, ut nonnunquam naturalis memoria, ſi cui data eſt egregia, ſimilis ſit huic artificioſae. porro haec artificioſa, naturae commoda retinet, et amplificat ratione doctrinae. quapropter et naturalis memoria praeceptione confirmanda eſt, ut ſit egregia: et haec, quae doctrina datur, indiget ingenii. nec hoc magis, aut minus in hac re, quam in caeteris artibus ſit, ut ingenio, doctrina, praeceptione, natura niteſcat. quare et illis, qui natura memores ſunt, utilis haec erit inſtitutio: quod tute paulo poſt poteris intelligere. quod ſi illi freti ingenio noſtra praeceptione non indigerent, tamen juſta cauſa daretur, quare iis, qui minus ingenii habent, adjumento velimus eſſe. nunc de artificioſa memoria loquemur. conſtat igitur artificioſa memoria ex locis et imaginibus. locos appellamus eos, qui breviter, perfecte, inſignite, aut naturà, aut manu ſunt abſoluti, ut eos facile naturali memoria comprehendere et amplecti queamus, ut aedes, intercolumnium, angulum, fornicem, et alia, quae his ſimilia ſunt. imagines ſunt formae quaedam, et notae, et ſimulacra ejus rei, quam meminiſſe volumus: quod genus, equi, leo-

... igitur qui l
quod dictatum eſt, ſc
ſcripſerunt : ita qui
ſunt, quae audierunt,
his memoriter pronu
aut chartae ſimillimi
diſpoſitio et collocatio
pronuntiatio, lectioni.
mus multa meminiſſe, m
parare, ut in multis loci
locare poſſimus. item pu
dine hos locos habere, n
ne ordinis impediamur,
que loco libebit, vel a ſu
riore, vel a media parte in
quae mandata locis erunt
poſſim...

gregie commeditari oportebit, ut perpetuo nobis haerere possint. nam imagines, sicut literae, delentur, ubi nihil illis utimur: loci, tanquam cera, remanere debent. et, ne forte in numero locorum falli possimus, quintum quemque locum placet notari: quod genus, si in quinto loco manum auream collocemus, et si in decimo aliquem notum, cui praenomen sit Decimo; deinde facile erit similes notas
9 quinto quoque loco collocare. Item commodius est in derelicta, quam in celebri regione locos comparare: propterea quod frequentia, et obambulatio hominum conturbat, et infirmat imaginum notas; solitudo conservat integras simulacrorum figuras. praeterea dissimiles forma atque natura loci comparandi sunt, ut distincte interlucere possint. nam si quis multa intercolumnia sumpserit, conturbabitur similitudine locorum, ut ignoret, quid quoque in loco collocarit. et magnitudine modica, et mediocres locos habere oportet. nam et praeter modum ampli, vagas imagines reddunt; et nimis angusti, saepe non videntur posse capere imaginum collocationem. tum nec nimis illustres, nec vehementer obscuros locos haberi oportet, ne aut obcaecentur tenebris imagines, aut splendore praefulgeant. intervalla locorum mediocria esse placet, fere paulo plus, aut minus pedum tricenum. nam ut aspectus, ita cogitatio minus valet, sive nimis procul removeris, sive vehementer prope admoveris id,

plecti, et in ea siti
arbitrium fabricari
cebit, si hac promp
mus, nosmetipsos n
gionem constituere,
commodissimam disti
locis satis dictum est
tionem transeamus.
simile imagines esse c
verbis notas nobis sim
mus, duplices similitu
rerum, alterae verboru
exprimuntur, cum sun
tiorum imagines comp
militudines constituun

cubantem faciemus ipſum illum de quo agetur, ſi formam ejus detinebimus. ſi eum non agnoverimus, aliquem aegrotum non de minimo loco ſumemus, ut cito in mentem venire poſſit, et reum ad lectum ejus adſtituemus, dextra poculum, ſiniſtra tabulas, medico teſticulos arietinos tenentem. hoc modo et teſtium, et hereditatis, et veneno necati memomoriam habere poterimus. item deinceps caetera crimina ex ordine in locis ponemus: et, quotieſcumque rem meminiſſe volemus, ſi formarum diſpoſitione, et imaginum diligenti notatione utemur, facile ea, quae volemus, memoria conſequemur.

21 Cum verborum ſimilitudines imaginibus exprimere volemus, plus negotii ſuſcipiemus, et magis ingenium noſtrum exercebimus. id nos hoc modo facere oportebit. 'jam domuitionem reges Atri'dae parant.' in loco conſtituere oportet manus ad coelum tollentem Domitium, cum a Regibus Marciis loris caedatur. hoc erit, 'jam domuitionem reges.' in altero loco Æſopum et Cimbrium ſubornare Iphigeniam, Agamemnonem et Menelaum. hoc erit, 'A'tridae parant.' hoc modo omnia verba erunt expreſſa. ſed haec imaginum conformatio tum valet, ſi naturalem memoriam exſuſcitaverimus hac notatione, ut, verſu poſito, ipſi nobiſcum primum tranſeamus bis, aut ter eum verſum ; deinde cum imaginibus verba exprimamus. hoc modo naturae ſuppeditabit

nis. nunc, quoniam
partim firmae et a
partim imbecilles e
iam possint excitare
fiat, considerandum
vitemus, et quas sequ
simus. Docet igitur
teat fieri. nam si quas
usitatas, quotidianas,
mus propterea quod
mirabili re commovet
demus, aut audimus e
tum, inusitatum, magn
lum, id diu meminisse
quas res ante ora vide
visimus

citari: novitate vero et insigni quodam negotio commoveri. imitetur igitur ars naturam, et quod ea desiderat, inveniat: quod ostendit, sequatur. nihil est enim, quod aut natura extremum invenerit, aut doctrina primum: sed rerum principia ab ingenio profecta sunt, et exitus disciplina comparantur. imagines igitur nos in eo genere constituere oportebit, quod genus manere in memoria diutissime potest. id accidet, si quam maxime notas similitudines constituemus: si non mutas, nec vagas, sed aliquid notum agentes imagines ponemus: si egregiam pulchritudinem, aut unicam turpitudinem eis attribuemus: si aliqua re exornabimus, ut si coronis, aut veste purpurea, quo nobis notatior sit similitudo: aut si qua re deformabimus, ut si cruentam, aut coeno oblitam, aut rubrica delibutam inducemus, quo magis insignita sit forma: aut si ridiculas res aliquas imaginibus attribuemus. nam ea res quoque faciet, ut facilius meminisse possimus. nam, quas res veras facile meminimus, easdem fictas et diligenter notatas meminisse non est difficile. sed illud facere oportebit, ut identidem primos quosque locos imaginum renovandarum causa celeriter animo percurramus.

23 Scio, plerosque Graecos, qui de memoria scripserunt, fecisse, ut multorum verborum imagines conscriberent, uti, qui eas ediscere vellent, paratas haberent, ne quid in quaerendo operae consumerent. quo-

... modo
ſe oportebit ? dein...
quemquam remove...
cum illi omnia par...
praeterea ſimilitudi...
movetur. nam ut ſ...
milem cuipiam dixer...
bemus aſſenſores, qu...
ſit in imaginibus, u...
notae ſint, eae parum...
quare ſibi quemque ſ...
imagines comparare. ...
eſt docere, quemadmod...
veniat, et unum aliquod
nia, quae ejus generis
ſubjicere, quo res poſſit ...
de ...

ciliores sine labore et molestia facile meminisse, in rebus difficilioribus esse ante exercitatos. nec nos hanc verborum memoriam inducimus, ut versus meminisse possimus, sed ut hac exercitatione, illa rerum memoria, quae pertinet ad utilitatem, confirmetur; ut ab hac difficili consuetudine sine labore ad illam facilitatem transire possimus. sed cum in omni disciplina infirma est artis praeceptio sine summa assiduitate exercitationis, tum vero in μνημονικοῖς minimum valet doctrina, nisi industria, studio, labore, diligentia comprobetur. quam plurimos locos ut habeas, et quam maxime ad praecepta accommodatos, curare debebis. in imaginibus collocandis exerceri quotidie conveniet. non enim sicut a caeteris studiis abducimur nonnunquam occupatione, ita ab hac re nos potest causa deducere aliqua. nunquam est enim, quin aliquid memoriae tradere velimus, et tum maxime, cum aliquo maiore negotio detinemur. quare cum sit utile, facile meminisse, non te fallit, quod tantopere utile sit, quanto labore sit appetendum: quod poteris existimare, utilitate cognita. pluribus verbis ad eam te hortari non est sententia, ne aut tu nostro, aut nos tuo studio diffisi; aut minus, quam res postulat, dixisse videamur. de quinta parte rhetoricae deinceps dicemus: tu primas quasque partes in animo frequenta, et, quod maxime necesse est, exercitatione confirma.

C. H.

I

QUoniam
elocuti
rebus opus fuit
usi sumus; et
dinem Graecor
necessario facien
nostri consilii den
tudine facere, non
in superioribus li
neque praeter

cere dicunt, propterea quod videatur eſſe oſ-
tentatio quaedam, non ſatis habere praecipe-
re de artificio, ſed ipſos etiam videri velle ar-
tificioſe gignere exempla: hoc eſt, inquiunt,
oſtentare ſe, non oſtendere artem. quare pu-
dor in primis eſt ad eam rem impedimento, ne
nos ſolos probare, nos amare, alios contem-
nere et deridere videamur. etenim cum poſſi-
mus ab Ennio ſumptum, aut a Graccho po-
nere exemplum, videtur eſſe arrogantia, illa
relinquere, et ad ſua devenire. praeterea ex-
empla teſtimoniorum locum obtinent. id e-
nim, quod admonuerit, et leviter fecerit prae-
ceptio, exemplo, ſicut teſtimonio, comproba-
tur. non igitur ridiculus ſit, ſi quis in lite, aut
in judicio, domeſticis teſtimoniis pugnet, et ſui
ipſius abutatur exemplo? ut enim teſtimoni-
um, ſic exemplum, rei confirmandae cauſa ſu-
mitur. non ergo oportet hoc, niſi a proba-
tiſſimo ſumi, ne, quod aliud confirmare debeat,
egeat ipſum confirmationis. etenim neceſſe
eſt aut ſe omnibus anteponant, et ſua maxi-
me probent; aut negent optima eſſe exempla,
quae a probatiſſimis oratoribus, aut poetis
ſumpta ſunt. ſi ſe omnibus anteponant, into-
lerabili arrogantia ſunt. ſi quos ſibi praepo-
nant, et eorum exempla ſuis exemplis non
putent praeſtare, non poſſunt dicere quare ſibi
2 illos anteponant. Quid igitur ipſa auctori-
tas antiquorum? nam cum res probabiliores,
tum hominum ſtudia, ad imitandum alacriora

reddit: immo erigit omnium cupiditates, et acuit industriam, cum spes injecta est, posse imitando, Gracchi, aut Crassi consequi facultatem. postremo hoc ipsum est summum artificium, res varias et dispares in tot poematibus et orationibus sparsas, et vage disjectas, ita diligenter eligere, ut unumquodque genus exemplorum sub singulos artis locos subjicere possis. hoc si industria solum fieri posset, tamen essemus laudandi, cum talem laborem non fugissemus: nunc vero sine summo artificio non potest fieri. quis est enim, qui non, cum summe teneat artem, possit ea, quae jubeat ars, de tanta, et tam diffusa scriptura notare, et separare? caeteri, cum legunt orationes bonas aut poemata, probant oratores, et poetas, neque intelligunt, qua re commoti probent: quod scire non possunt, ubi sit, nec quid sit, nec quo modo factum sit id, quod eos maxime delectet. at is, qui et haec omnia intelligit, et idonea maxime eligit, et omnia in arte maxime scribenda, redigit in singulas rationes praeceptionis, necesse est ejus rei summus artifex sit. hoc igitur ipsum maximum artificium est, in arte sua posse et alienis exemplis uti. haec illi cum dicunt, magis nos auctoritate sua commovent, quam veritate disputationis. illud enim veremur, ne cui satis sit ad contrariam rationem probandam, quod ab ea parte steterint ii, qui et inventores hujus artificii fuerunt, et vetustate jam satis omnibus probati sunt

quod ſi, illorum auctoritate remota, res omnes volent cum re comparare, intelligent, non
3 omnia eſſe concedenda antiquitati. Primum igitur, quod ab eis de modeſtia dicitur, videamus, ne nimium pueriliter proferatur. nam ſi tacere, et nihil ſcribere modeſtia eſt, cur quicquam ſcribunt, aut loquuntur? ſin aliquid ſuum ſcribunt; cur, quo ſecius omnia ſcribant, impediuntur modeſtia? quaſi ſi quis ad Olympiacum venerit curſum, et ſteterit, ut mittatur, impudenteſque illos dicat eſſe, qui currere coeperint, ipſe intra carceres ſtet, et narret aliis, quomodo Ladas aut Bojus cum Sicyoniis curſitarint. ſic iſti, cum in artis curriculum deſcenderunt, illos, qui in eo, quod eſt artificii, elaborent; aiunt facere immodeſte; ipſi aliquem antiquum oratorem, aut poetam laudant, aut ſcripturam, ſic ut in ſtadium artis rhetoricae prodire non audeant. non auſim dicere, ſed tamen vereor, ne qua in re laudem modeſtiae venentur, in ea ipſa re ſint impudentes. quid enim tibi vis? aliquis inquiet. artem tuam ſcribis: gignis nobis novas praeceptiones: eas ipſe confirmare non potes: ab aliis exempla ſumis. vide ne facias impudenter, qui tuo nomini velis ex aliorum laboribus libare laudem. nam ſi eorum volumina prehenderint antiqui oratores, et poetae, et ſuum quiſque de libris ſuſtulerit; nihil illis, quod ſuum velint, relinquetur. at exempla, quoniam teſtimoniorum ſimilia ſunt, item con-

non teſtimonium convenire
hoc igitur intereſt inter exem
nium : exemplo demonſtratu
cujuſmodi ſit : teſtimonio, eſ
dicimus, confirmatur. praet
timonium cum re convenire,
non poteſt confirmare. at id,
cum re non convenit. quid
centur artem ſe ſcribere, et ex
ab iis plerumque, qui artem
quis eſt, qui poſſit id, quod
comprobare, niſi aliquid ſcrib
traque faciunt, quam pollice
cum ſcribere artem inſtituun
re ſe excogitaſſe, quod alio
vero ſcribunt, oſtendunt nobi

gregium dicitis; videte, ne inſueti rerum majorum videamini, ſi vos parva res, ſicuti magna, delectat. nam iſto modo eligere rudis quidem nemo poteſt, ſed ſine ſummo artificio multi. quiſquis enim audierit de arte paulo plus, in elocutione praeſertim, omnia videre poterit, quae ex arte dicuntur; facere nemo poterit, niſi eruditus. ita ut, ſi de tragoediis Ennii velis ſententias eligere, aut de Pacuvianis periodos, quia plane rudis id facere nemo poterit, cum feceris, te literatiſſimum putes, ineptus ſis; propterea quod id facile faciat quivis mediocriter literatus: item ſi, cum ex orationibus, aut poematis elegeris exempla, quae certis ſignis artificii notata ſunt, quia rudis id nemo facere poſſit, artificioſiſſime te feciſſe putes, erres; propterea quod iſto ſigno videmus te nonnihil ejus ſcire: aliis ſignis, multa ſcire intelligimus. quod ſi artificioſum eſt intelligere quae ſunt ex arte ſcripta, multo eſt artificioſius, ipſum ſcribere ex arte. qui enim ſcribit artificioſe, ab aliis commode ſcripta facile intelligere poterit: qui eliget facile, non continuo ipſe commode ſcribit. et, ſi eſt maxime artificioſum; alio tempore utantur ea facultate, non tum, cum parere ipſi, et gignere, et proferre debent. poſtremo, in eo vim artificii conſumant, ut ipſi ab aliis potius eligendi, quam aliorum boni electores exiſtimentur. contra ea, quae *ab iis dicuntur*, qui dicunt alienis ſe exemplis *uti oportere*, ſatis eſt dictum. nunc, quae ſe-

tra hoc nulla itaret eorum
eligerent, et probarent q
omnes res ſuppeditaret ex
vel oratorem, cujus auctori
inde intereſt magni ejus,
trum unum omnia, an o
aliud alium putet conſeq
tabit poſſe omnia penes u
quoque ad omnium nitetu
deſperabit, in paucis ſe e
contentus erit. nec miru
ceptor artis omnia penes
potuerit. allatis igitur e
Gracchis, a Laelio, a Scipi
na, Craſſo, Antonio, caete
tis aliis a poetis, et hiſto

ipſos artis ſcriptores non putaſſe unum potuiſſe in omnibus elocutionis partibus enitere, quoniam neque ſua protulerunt, neque unius alicujus, aut denique duorum, ſed ab omnibus oratoribus, et poetis exempla ſumpſerunt. deinde, ſi quis velit artem demonſtrare, nihil prodeſſe ad diſcendum, non male utatur hoc adjumento, quod unus omnes artis partes conſequi nemo potuerit. quod igitur juvat eorum rationem, qui omnino improbent artem, id non ridiculum eſt, ipſum ſcriptorem artis ſuo judicio comprobare? ergo ab uno ſumenda fuiſſe docuimus exempla, ſi ſemper aliunde

6 ſumerentur. Nunc omnino aliunde ſic intelligemus ſumenda non fuiſſe. primum omnium, quod ab artis ſcriptore affertur exemplum, de ejus artificio debet eſſe, non ut ſi quis purpuram, aut aliud quippiam vendens, dicat, Sume a me, ſed hujus exemplum aliunde rogabo, tibique oſtendam. ſi merces ipſi qui venditant, aliunde exemplum quaeritent aliud mercis; ut ſi acervos ſe dicant tritici habere, et eorum exemplum pugno non habeant, quod oſtendant: ſi Triptolemus, cum hominibus ſemen largiretur, ipſe ab aliis id hominibus mutuaretur: aut ſi Prometheus, cum mortalibus ignem dividere vellet, ipſe a vicinis cum teſta ambulans, carbunculos corrogaret, non ridiculus videretur? iſti magiſtri, omnium dicendi praeceptores, non videntur ſibi ridicule facere, cum id, quod aliis pollicentur, ab aliis quae-

areſcant ipſi ſiccitate. C
as facere non iſto mod
caput oſtenderet Myron
pectus Polycleti : ſed
trum facientem videbat,
ſua ſponte conſiderare p
eos, qui haec velint diſc
poſſe commodius. prae
dem ea, quae ſumuntur
eſſe accommodata ad
propterea quod in dicen
locus plerumque tangit
praecipiendo expreſſe co
tet exempla, ut in arti
poſſint : et poſt in dicen
nere et ab omnibus vid

fiet rei, non nostra, difficultate. reliquum scripturae consumetur in exemplis. haec aliena si posuissemus, factum esset, ut, quod commodius esset in hoc libro, id nostrum non esset; quod asperius, et inusitatum, id proprie nobis attribueretur. ergo hanc quoque incommoditatem fugimus. his de causis, cum artis inventionem Graecorum probassemus, exemplorum rationem secuti non sumus. nunc tempus postulat, ut ad elocutionis praecepta transeamus. bipertita erit igitur nobis elocutionis praeceptio. primum dicemus, quibus in generibus semper omnis oratoria elocutio debeat esse. deinde ostendemus quas res semper ha-
8 bere debeat. Sunt igitur tria genera, quae nos figuras appellamus, in quibus omnis oratio non vitiosa consumitur; unam gravem, alteram mediocrem, tertiam extenuatam vocamus. gravis est, quae constat ex verborum gravium laevi et ornata constructione. mediocris est, quae constat ex humiliore, neque tamen ex infima et pervulgatissima verborum dignitate. attenuata est, quae demissa est usque ad usitatissimam puri sermonis consuetudinem. in gravi figura consumetur oratio, si quae cujusque rei poterunt ornatissima verba reperiri, sive propria, sive translata, sive extranea, ad unamquamque rem accommodabuntur: et, si graves sententiae, quae in amplificatione, et commiseratione tractantur, eligentur: et, si exornationes sententiarum, a

" ... iam cogita
" fcelere compar
" num fupplicium
" violaffent inge
" ftupraffent, pul
" necaffent, maxi
" confumpferunt:
" fario facinori fi
" querunt. atque i
" aut ad paucos ex
" venit; hujus fcel
" confilio univerfis
" mitates machinan
crudeles cogitation
" ab humanitate qu
" gitare potuerunt?

'rei: ſed negligentius id fero, quia vos mei non
'indigetis. veſter enim vos animus amantiſſi-
'mus reipublicae facile edocet, ut eum, qui
'fortunas omnium voluerit prodere, praeci-
'pitem perturbetis ex ea civitate, quam ipſe
'ſpurciſſimorum hoſtium dominatu nefario
9 'voluerit obruere.' In mediocri figura ver-
ſabitur oratio, ſi haec, ut ante dixi, aliquantu-
lum demiſerimus, neque tamen ad infimum
deſcenderimus, ſic: 'quibuſcum bellum geri-
'mus, Judices, videtis; cum ſociis, qui pro
'nobis pugnare, et imperium noſtrum nobiſ-
'cum ſimul virtute et induſtria conſervare ſo-
'liti ſunt. hi cum ſe, et opes ſuas, et copiam
'neceſſariorum norunt; tum vero nihilominus
'propter propinquitatem, et omnium rerum
'ſocietatem, quid in omnibus rebus populus
'Romanus poſſet, ſcire et aeſtimare poterant.
'hi, cum deliberaſſent nobiſcum bellum gere-
're, quaeſo, quae res erat, qua freti bellum
'ſuſcipere conarentur, cum multo maximam
'ſociorum partem in officio manere intellige-
'rent? cum ſibi non multitudinem militum,
'non idoneos imperatores, non pecuniam pub-
'licam praeſto eſſe viderent? non denique ul-
'lam rem, quae pertineat ad bellum admini-
'ſtrandum? ſi cum finitimis de finibus bellum
'gererent; ſi totum certamen in uno praelio
'poſitum putarent: tamen omnibus rebus in-
'*ſtructiores*, ac paratiores venirent; nedum
'*illud* imperium orbis terrae, cui imperio o-

' modum descissent, videban
' periti, qui uniuscujusque
' gestis exempla petere non
' prudentiam facillime deduc
' at ii, qui sciunt, quid aliis
' aliorum eventu, suis ratio
' videre. nulla igitur re indi
' arma sustulerunt? quis h
' amentiam quemquam ten
' populi Romani tentare au
' is fretus? ergo aliquid fuis
' aliud, nisi id, quod dico,
attenuato figurae genere, q
quotidianum sermonem den
exemplum. 'nam, ut forte

'ista,quae vel facile cuivis rubores elicere pos-
'set: Ita petulans es, atque acer, ut ne ad
'solarium quidem idoneus, ut mihi videtur,
'sed pone scenam, et in ejusmodi locis exer-
'citatus sis. conturbatus est adolescens; nec
'mirum, cui etiam nunc paedagogi lites ad
'auriculas versarentur, imperito ejusmodi con-
'viciorum: ubi enim iste vidisset scurram ex-
'hausto rubore, qui se putaret nihil habere,
'quod de existimatione perderet, ut omnia sine
'famae detrimento facere posset?' igitur genera figurarum ex ipsis exemplis intelligi poterunt. erit enim et attenuata verborum constructio quaedam, et item alia in gravitate, alia posita in mediocritate. est autem cavendum, ne, dum haec genera consectamur, in finitima et propinqua vitia veniamus. nam gravi figurae, quae laudanda est, propinqua est ea, quae fugienda est, quae recte videbitur appellari, si sufflata nominabitur. nam ut corporis bonam habitudinem tumor imitatur saepe; ita gravis oratio saepe imperitis videtur ea, quae turget, et inflata est, cum aut novis, aut priscis verbis, aut duriter aliunde translatis, aut gravioribus, quam res postulat, aliquid dicitur, hoc modo: 'nam qui perduellionibus
'venditat patriam, non satis supplicii dederit,
'si praeceps in Neptunias depulsus erit lacu-
'nas. poenitet igitur istum, qui montes belli
'fabricatus est, campos sustulit pacis.' in hoc genus plerique cum declinassent, et ab eo, quo

..., quod a
tum ; eo quod
huc et illuc, ne
liter ſeſe expe
noſtri cum bel
• fecto ratiocin
• quid poſſent fa
• cerent, et non
• tos, et malos h
enim diu cogita
volunt agere. I
tenere attentum
tus, neque quicqu
tis verbis amplecti
facetiſſima verbor
verſari, veniunt ad

attenuatum, dignitate afficiunt exornationes, de quibus post loquemur: quae si rarae disponentur, distinctam, sicuti coloribus; si crebrae collocabuntur, oblitam reddunt orationem. sed figuram in dicendo commutari oportet, ut gravem mediocris, mediocrem excipiat attenuata. deinde identidem commutentur, ut
12 facile satietas varietate vitetur. Quoniam, quibus in generibus elocutio versari debeat, dictum est, videamus nunc, quas res debeat habere elocutio commoda et perfecta. quae maxime admodum oratori accommodata est, tres res in se debet habere, elegantiam, compositionem, dignitatem. elegantia est, quae facit, ut unumquidque pure, et aperte dici videatur. haec distribuitur in latinitatem, et explanationem. latinitas est, quae sermonem purum conservat, ab omni vitio remotum. vitia in sermone, quo minus is latinus sit, duo possunt esse; soloecismus, et barbarismus. soloecismus est, cum verbis pluribus consequens verbum superiori non accommodatur. barbarismus est, cum verbum aliquod vitiose efferatur. haec qua ratione vitare possimus, in arte grammatica dilucide discemus. explanatio est, quae reddit apertam et dilucidam orationem. ea comparatur duabus rebus, usitatis verbis, et propriis. usitata sunt ea, quae versantur in sermone, et consuetudine quotidiana. propria, quae ejus rei verba sunt, aut esse possunt, qua de loquemur. compositio est verborum con

jectionem vitabimus, nisi quae erit conc
qua de re posterius loquemur, quo in vit
Lucilius assiduus, ut hoc est in priore l
'has res ad te scriptas, Luci, misimus,
item fugere oportet longam verborum c
nuationem, quae et auditoris aures, et c
ris spiritum laedit. his vitiis in composi
vitatis, reliquum operis consumendum
dignitate. Dignitas est, quae reddit orn
orationem varietate distinguens. haec in
borum et sententiarum exornationem d
tur. verborum exornatio est, quae ipsi
monis insignita continetur perpolition

tentiarum exornatio eſt, quae non in verbis, ſed in ipſis rebus quandam habet dignitatem. repetitio eſt, cum continenter ab uno atque eodem verbo in rebus ſimilibus et diverſis principia ſumuntur, hoc modo: 'vobis iſtud 'attribuendum eſt, vobis gratia habenda, vobis 'res iſta erit honori.' item, 'Scipio Numan-'tiam ſuſtulit, Scipio Carthaginem delevit, 'Scipio pacem peperit, Scipio civitatem ſerva-'vit.' item, 'tu in forum prodire, tu lucem 'conſpicere, tu in horum conſpectum venire 'conaris? audes verbum facere? audes quic-'quam ab iſtis petere? audes ſupplicium de-'precari? quid eſt, quod poſſis defendere? 'quid eſt, quod audeas poſtulare? quid eſt, 'quod tibi putes concedi oportere? non juſ-'jurandum reliquiſti? non amicos prodidiſti? 'non parenti manus intuliſti? non denique in 'in omni dedecore volutatus es?' haec exor-natio, cum multum venuſtatis habet, tum gravitatis et acrimoniae plurimum. quare videtur eſſe adhibenda et ad ornandam, et ad augendam orationem. converſio eſt, per quam non, ut ante, primum repetimus verbum, ſed ad poſtremum continenter revertimur, hoc modo; 'Poenos populus Romanus juſtitia vi-'cit, armis vicit, liberalitate vicit.' item. 'ex 'quo tempore concordia de civitate ſublata 'eſt, libertas ſublata eſt, fides ſublata eſt, a-'micitia ſublata eſt, reſpublica ſublata eſt.' item, 'C. Laelius homo navus erat, ingenio

' lae, quam
' ut, cujus n
' ejus nunc
' neant.' ite
' cinio vitam
' tantamne e
' calumniis af
matione ſi loc
magnitudo poſ
mus indignatio
mus. interroga
que concinna, ſe
ſunt ea, quae c
confirmat ſuperio
' cum igitur haec
' miniſtra

'maleficiorum convictam putabant, quo pac-'
'to? quoniam, quam impudicam judicarant,'
'eam veneficii quoque damnatam existima-'
'bant. quid ita? quia necesse est, eam, quae'
'suum corpus addixerit turpissimae cupiditati,'
'timere permultos. quos istos? virum, pa-'
'rentes, caeteros, ad quos videt sui dedecoris'
'infamiam pertinere. quid postea, quos tan-'
'topere timeat, eos necesse est, ut, quoquo mo-'
'do possit, veneficio petat. cur? quia nulla'
'potest honesta ratio retinere eam, quam mag-'
'nitudo peccati facit timidam, intemperantia'
'audacem, natura muliebris inconsideratam.'
'quid veneficii damnatam? quid? putabant'
'impudicam quoque necessario. quare? quia'
'nulla facilius ad id maleficium causa, quam'
'turpis amor, et intemperans libido commo-'
'vere potuit: cum, cujus animus mulieris es-'
'set corruptus, ejus corpus castum esse non'
'putaverunt. quid in viris? idemne hoc ob-'
'servabant? minime. quid ita? quia viros ad'
'unumquodque maleficium singulae cupidita-'
'tes impellunt: mulieres ad omnia maleficia'
'cupiditas una ducit.' item, 'bene majores'
'nostri hoc comparaverunt, ut neminem re-'
'gem, quem armis cepissent, vita privarent.'
'quid ita? quia, quam nobis facultatem for-'
'tuna dedisset, iniquum erat in eorum suppli-'
'cio consumere, quos eadem fortuna paulo'
'ante in amplissimo statu collocarat. quid quod'
'exercitum contra duxit? desino meminisse.'

'quid ita? quia viri fortis eſt, qui
'contendant, eos hoſtes putare; qu
'eos homines judicare, ut poſſit b
'tudo minuere, pacem humanitas
'ille, ſi viciſſet, num idem feciſſet
'fecto tam ſapiens fuiſſet. quid ig
'cis? quia talem ſtultitiam conte
'imitari conſuevi.' haec exornati
nem vehementer accommodata eſt
auditoris retinet attentum, tum
ſermonis, tum rationum expectat
tentia eſt oratio ſumpta de vita, q
ſit, aut quid eſſe oporteat in vita,
tendit, hoc modo: 'difficile eſt pri
'tes revereri, qui ſemper ſecunda
'uſus.' item, 'liber is eſt exiſtin
'nulli turpitudini ſervit.' item,

'simul ac fortuna dilapsa est, devolant omnes. 'cum enim recessit ea res, quae fuit consue-'tudinis causa, nihil superest, quare possint 'in amicitia retineri.' sunt item sententiae, quae dupliciter efferuntur sine ratione, et cum ratione. hoc modo sine ratione: 'errant, qui 'in prosperis rebus omnes impetus fortunae 'se putant fugisse. sapienter cogitant, qui 'temporibus secundis casus adversos reformi-'dant.' cum ratione, hoc pacto: 'qui adoles-'centium peccatis ignosci putant oportere, 'falluntur, propterea quod aetas illa non est 'impedimento bonis studiis. at hi sapienter 'faciunt, qui adolescentes maxime castigant, 'ut, quibus virtutibus omnem vitam tueri pos-'sint, eas in aetate maturissima velint compa-'rare.' sententias interponi raro convenit, ut rei actores, non vivendi praeceptores esse videamur. cum ita interponentur, multum afferent ornamenti. nam necesse est animo eam comprobet tacitus auditor, cum ad causam videat accommodari rem certam, ex vita et mo-
18 ribus sumptam. Contrarium idem fere est, quod contentio. contrarium est, quod ex rebus diversis duabus, alteram breviter et facile confirmat, hoc pacto: 'nam, qui suis rationi-'bus inimicus fuerit semper, eum quomodo 'alienis rebus amicum fore speres?' et item, 'nam, quem in amicitia perfidiosum cogno-'veris, eum quare putes inimicitias cum fide 'habere posse?' et, 'qui privatus intolerabi-

nu
nat
casu
sse pos
uod si in
tas ratio
non sunt
magnam
m, in his
n vim adeo
n facultas
a contra-
fferat

'campo metuimus
'erant, paucis nobis
'hi poſtquam pauci
'ſint ſuperiores?'
brevibus et continua
debet, et cum commo
brevem et abſolutam
ro vehementer, id,
comprobat contraria
non eſt, expedit illud,
dilui non poſſit, aut
Membrum orationis
abſoluta ſine totius ſent
quae denuo alio memb
hoc modo: 'et inimico

hoc modo: 'acrimonia, voce, vultu adverſarios perterruiſti.' item, 'inimicos invidia, injuriis, potentia, perfidia ſuſtuliſti.' inter hujus generis, et illius ſuperioris vehementiam hoc intereſt, quod illud tardius et rarius venit, hoc crebrius et celerius pervenit. itaque in illo genere, ex remotione brachii, et contortione dexterae gladius ad corpus afferri; in hoc autem crebro et celeri vulnere corpus conſauciari videtur. continuatio eſt denſa et continens frequentatio verborum cum abſolutione ſententiarum. ea utemur commodiſſime tripertito; in ſententia, in contrario, in concluſione. in ſententia, hoc pacto: 'ei non multum poteſt obeſſe fortuna, qui ſibi firmius in virtute, quam in caſu, praeſidium collocavit.' in contrario, hoc modo: 'nam ſi quis ſpei non multum collocarit in caſu, quid eſt, quod ei magnopere caſus obeſſe poſſit?' in concluſione, hoc pacto: 'quod ſi in eos plurimum fortuna poteſt, qui ſuas rationes omnes in caſum contulerunt; non ſunt omnia committenda fortunae, ne magnam nimis in nos habeat dominationem.' in his tribus generibus ad continuationis vim adeo frequentatio eſt neceſſaria, ut infirma facultas oratoris videatur, niſi ſententiam, et contrarium, et concluſionem frequentibus efferat verbis. ſed et alias quoque nonnunquam non alienum eſt, tametſi neceſſe non eſt, eloqui res aliquas per hujuſcemodi continuationes.

'ones vitasset, vitae se tradidisset,' transferendis literis, sic: 'videte, Judices, utrum homini navo, an vano, credere malitis.' item, 'nolo esse laudator, ne videar adulator.' commutandis, hoc modo: 'deligere oportet, quem velis diligere.' hae sunt annominationes, quae in literatura, brevi commutatione, aut productione, aut translatione, aut aliquo hujusmodi genere versantur. Sunt autem aliae, 22
quae non habent tam propinquam in verbis similitudinem, et tamen dissimiles non sunt: quibus de generibus unum est hujusmodi: 'quid veniam, qui sim, quare veniam, quem

'erunt, item plurimum dilexerunt. Alexan-'dro ſi vita longior data eſſet, Oceanum ma-'nus Macedonum tranſvolaſſet.' varie hic unum nomen in commutatione caſuum volutatum eſt. plura nomina caſibus commutatis, hoc modo faciunt annominationem: 'Ti. 'Gracchum rempublicam adminiſtrantem in-'digna prohibuit nex diutius in ea commora-'ri. C. Graccho ſimiliter occiſio oblata eſt, 'quae virum reipublicae amantiſſimum ſubito 'de ſinu civitatis eripuit. Saturninum fide cap-'tum malorum, perfidiae ſcelus vita privavit. 'tuus, o Druſe, ſanguis domeſticos parietes, 'et vultum parentis aſperſit. Sulpicium, cui 'paulo ante omnia concedebant, eum brevi 'ſpatio non modo vivere, ſed etiam ſepeliri 'prohibuerunt.' haec tria genera proxima exornationum, quorum unum in ſimiliter cadentibus, alterum in ſimiliter deſinentibus verbis, tertium in annominationibus poſitum eſt, perraro ſumenda ſunt, cum in veritate dicemus: propterea quod non haec videntur reperiri poſſe ſine elaboratione et conſumptione operae.

23 Ejuſmodi autem ſtudia ad delectationem, quam ad veritatem videntur accommodatiora. quare fides, et gravitas, et ſeveritas oratoria minuitur his exornationibus frequenter collocatis: et non modo tollitur auctoritas dicendi, ſed offenditur quoque in ejuſmodi oratione auditor; propterea quod eſt in his lepos et feſtivitas, non dignitas, ne

que pulchritudo. quare quae ſunt ampla et pulcra, diu placere poſſunt: quae lepida et concinna, cito ſatietate afficiunt aurium ſenſum faſtidioſiſſimum. quo modo igitur, ſi crebro his generibus utemur, puerili videbimur elocutione delectari: ita ſi raro has interſeremus exornationes, et in cauſa tota varie diſpergemus, commode luminibus diſtinctis illuſtrabimus orationem. ſubjectio eſt, cum interrogamus adverſarios, aut quaerimus ipſi, quid ab illis, aut quid contra nos dici poſſit: deinde ſubjicimus id, quod dici oportet, aut quod non oportet, aut nobis adjumento futurum

'antiquam vitam, alicubi honeſte tractatam? 'at hic quidem ante oculos veſtros quomodo 'vixerit, ſcitis omnes. an cognatos ſuos enu'merabit, quibus vos conveniat commoveri? 'at hi quidem nulli ſunt. amicos proferet? 'at nemo eſt, qui ſibi non putet turpe, iſtius 'amicum nominari.' item, 'credo, inimicum, 'quem nocentem putabas, in judicium addux'iſti: non. nam indemnatum necaſti. leges, 'quae id facere prohibent, veritus es? at ne 'ſcriptas quidem judicaſti. cum ipſe te vete'ris amicitiae commonefaceret, commotus es? 'at nihilo minus, ſed etiam ſtudioſius occidiſ'ti. quid? cum tibi pueri ad pedes volutaren'tur, miſericordia motus es? at eorum patrem 'crudeliſſime ſepultura quoque prohibuiſti.' multum ineſt acrimoniae et gravitatis in hac exornatione, propterea quod, cum quaeſitum eſt, quid oporteat, ſubjicitur id non eſſe factum. quare facillime fit, ut augeatur indignitas negotii. ex eodem genere, ut ad noſtram quoque perſonam referamus ſubjectionem, ſic: 'nam quid me facere conveniret, cum a tanta 'Gallorum multitudine circumſederer? an 'dimicarem? at cum parva manu tum pro'diremus, locum quoque inimiciſſimum ha'bebamus. ſederem in caſtris? at neque ſub'ſidium, quod expectarem, habebamus, neque 'erat, quo vitam produceremus. caſtra re'linquerem? at obſidebamur. vitam militum 'negligerem? at ea videbar eos accepiſſe con-

'ſtatim facere ...
'non perfeci; neque perfeci, et non
item, 'Africano induſtria virtutem
'gloriam, gloria aemulos comparav
'imperium Graeciae fuit apud Atl
'Athenienſium potiti ſunt Spartiata
'tas ſuperavere Thebani, Theban
'dones vicerunt, qui ad imperium
'brevi tempore adjunxerunt Aſiam
'actam.' habet in ſe quendam lepoı
rioris cujuſque crebra repetitio ve
propria eſt hujus exornationis. defi
quae rei alicujus proprias amplectitu
tes breviter et abſolute, hoc modo: '
'reipublicae eſt, in qua continetur d
'amplitudo civitatis.' item, injuria

'aut pulſatione corpus, aut convicio aures, aut 'aliqua turpitudine, vitam cujuſpiam violant.' item, 'non eſt iſta diligentia, ſed avaritia; ideo 'quod diligentia eſt accurata conſervatio ſu'orum: avaritia, injurioſa appetitio alieno'rum.' item, 'non eſt iſta fortitudo, ſed te'meritas; propterea quod fortitudo eſt con'temptio laboris et periculi cum ratione utili'tatis, et compenſatione commodorum: te'meritas eſt cum inconſiderata laborum per'peſſione gladiatoria periculorum ſuſceptio.' haec ideo commoda putatur exornatio, quod omnem rei cujuſpiam vim et poteſtatem ita dilucide proponit, et breviter explicat, ut neque pluribus verbis oportuiſſe dici videatur,
26 neque lucidius potuiſſe dici putetur. Tranſitio vocatur, quae cum oſtendit breviter, quid dictum ſit, proponit item brevi quid ſequatur, hoc modo: 'in patriam cujuſmodi fuerit, ha'betis: nunc in parentes qualis extiterit, con'ſiderate.' item, 'mea in iſtum beneficia cog'noſcitis: nunc, quomodo iſte mihi gratiam 'retulerit, accipite.' proficit haec aliquantum exornatio ad duas res. nam et quid dixerit commonet, et ad reliquum comparat auditorem. correctio eſt, quae tollit id, quod dictum eſt, et pro eo id, quod magis idoneum videtur, reponit, hoc pacto: 'quod ſi iſte ſuos hoſpi'tes rogaſſet, immo innuiſſet modo; hoc fa'cile perfici poſſet.' item, 'nam poſtquam illi 'vicerunt, atque adeo victi ſunt, eam quomo-

tur: ast ea po
magis idonea fi
satius esset, dicet
cum scribas, ad
verbum devenire
commutatio verbi
modi rem esse, ut,
appellaris, levius d
lectius verbum acce
quod si continuo ven
nec verbi gratia ani
patio est, cum dicim
non scire, aut nolle di
ime dicimus, hoc mo
quidem tua, quam tu
addixisti

'tuas omnes omitto.' haec utilis eſt exornatio, ſi aut rem, quam non pertineat aliis oſtendere, occulte admonuiſſe prodeſt, aut ſi longum eſt, aut ignobile, aut planum, aut non poteſt fieri, aut facile poteſt reprehendi; ut utilius ſit occulte feciſſe ſuſpicionem, quam hujuſmodi intendiſſe orationem, quae redarguatur. disjunctio eſt, cum eorum de quibus dicimus, aut utrumque, aut unumquodque certo concluditur verbo, ſic: 'populus Romanus Numantiam delevit, Carthaginem ſuſtulit, Corinthum disjecit, Fregellas evertit. 'nihil Numantinis vires corporis auxiliatae 'ſunt; nihil Carthaginenſibus ſcientia rei militaris adjumento fuit; nihil Corinthiis erudita calliditas praeſidii tulit; nihil Fregellanis morum et ſermonis ſocietas opitulata eſt.' item, 'formae dignitas aut morbo deflorefcit, 'aut vetuſtate extinguitur.' hic utrumque, et in ſuperiore exemplo unamquamque rem certo verbo concludi videmus. conjunctio eſt, cum interpoſitione verbi et ſuperiores orationis partes comprehenduntur, et inferiores, hoc modo: 'formae dignitas aut morbo defloreſcit, aut vetuſtate.' adjunctio eſt, cum verbum, quo res comprehenditur, non interponimus, ſed aut primum, aut poſtremum collocamus. primum, hoc pacto: 'defloreſcit 'formae dignitas aut morbo, aut vetuſtate.' poſtremum ſic: 'aut morbo, aut vetuſtate 'formae dignitas defloreſcit.' ad feſtivitate

...commisera
rium verborum
'tus C. Gracch
'tinos comparat
'cum tibi mater
'commotus?' i
'horum conspectu
'proditor, inquam
'horum conspectum
commovet ejusdem
nus majus efficit in
liquod telum saepius
tem corporis. interp
rans idem redintegrat
tat, quod positum est,
valeat, hoc modo: '
'eversio...

'non facio, quia cujusmodi volo non possum ; 'cujusmodi possum nolo.' item, 'quae de illo 'dicuntur, dici non possunt ; quae dici pos-'sunt, non dicuntur.' item, 'si poema loquens 'pictura est ; pictura tacitum poema debet es-'se.' item, 'quia stultus es, ea re taces ; non 'tamen, quia taces, ea re stultus es.' non potest dici, quin commode fiat, cum contrariae sententiae translatione, verba quoque convertantur. plura subjecimus exempla, ut, quoniam difficile est hoc genus exornationis inventu, dilucidum esset, ut, cum bene esset intellectum,
29 facilius in dicendo inveniretur. Permissio est, cum ostendimus in dicendo nos aliquam rem totam tradere et concedere alicujus voluntati, sic : 'quoniam omnibus rebus erep-'tis, superest animus et corpus, haec ipsa, quae 'mihi de multis sola relicta sunt, vobis et ves-'trae condono potestati. vos me, quo pacto vo-'bis videbitur, utamini, atque abutamini licebit 'impune : in me, quicquid libet, statuite : dici-'te, atque obtemperabo.' hoc genus tametsi alias quoque nonnunquam tractandum est, tamen ad misericordiam commovendam vehementissime est accommodatum. dubitatio est, cum quaerere videtur orator, utrum de duobus potius, aut quid de pluribus potissimum dicat, hoc modo : 'obfuit eo tempore pluri-'mum reipublicae consulum sive stultitiam, 'sive malitiam dicere oportet, sive utrumque.' item, 'tu istud ausus es dicere, homo omni-

'um mortalium . . . quaero quonam te digno
'moribus tuis appellem nomine.' expeditio
est, cum rationibus compluribus enumeratis,
quibus aliqua res aut fieri aut non fieri potuerit, caeterae tolluntur, una relinquitur, quam nos intendimus, hoc modo: 'necesse est, cum
'constet istum nostrum fundum fuisse, ostendas, te aut vacuum possedisse, aut usu tuum
'fecisse, aut emisse, aut hereditate tibi venisse.
'vacuum, cum ego adessem, possidere non
'potuisti. tuum usu fecisse etiamnum non potes. emptio nulla profertur. hereditate tibi,
'me vivo, mea pecunia venire non potuit. re-

'ideo quod populus Romanus me . . . nolo dicere, ne cui forte arrogans videar: te autem 'saepe ignominia dignum putavit.' item, 'tu 'ista nunc audes dicere, qui nuper alienae do'mui . . . non ausum dicere, ne, cum te digna 'dixero, me indignum quidpiam dixisse vide'ar.' hic atrocior tacita suspicio, quam diserta explanatio facta est. conclusio est, quae brevi argumentatione ex iis, quae ante dicta sunt, aut facta, conficit id, quod necessario consequatur, hoc modo: 'quod si Danais datum e'rat oraculum, non posse capi Trojam sine 'Philoctetae sagittis, hae autem nihil aliud fe'cerunt, nisi Alexandrum perculerunt: hunc 'extinguere, id nimirum capi fuit Trojam.'

31 Restant etiam decem exornationes verborum, quas idcirco non vage dispersimus, sed a superioribus separavimus, quod omnes in uno genere positae sunt. nam earum omnium hoc proprium est, ut ab usitata verborum potestate recedatur, atque in aliam rationem cum quadam venustate oratio conferatur. de quibus exornationibus nominatio est prima, quae nos admonet, ut, cui rei nomen aut non sit, aut satis idoneum non sit, eam nosmet idoneo verbo nominemus, aut imitationis, aut significationis causa. imitationis, hoc modo, ut majores 'rudere,' et 'vagire,' et 'mugire,' et 'murmurare,' et 'sibi'lare' appellaverunt. significandae rei causa, sic: 'postquam iste in rempublicam fecit impetum, 'fragor civitatis imprimis est auditus.' hoc

genere raro utendum eſt, ne novi verbi a-
duitas odium pariat: ſed ſi commode quis
utatur, et raro, non modo non offendet no-
vitate, ſed exornabit etiam orationem. Pro-
nominatio eſt, quae ſicuti cognomine quodam
extraneo demonſtrat id, quod ſuo nomine ap-
pellari non poteſt: ut, ſi quis, cum loquatur
de Gracchis, 'at non Africani nepotes,' in-
quiet, 'iſtiuſmodi fuerunt.' item, ſi quis de
adverſario dicat: 'videte nunc,' inquiet, 'ju-
'dices, quemadmodum me Plagioſippus iſte
'tractarit.' hoc pacto non inornate poterimus
et in laudando, et in laedendo, aut in corpore,
aut in animo, aut in extraneis rebus dicere,
ſicuti cognomen, quod pro certo nomine col-
locamus. Denominatio eſt, quae a pro- 32
pinquis et finitimis rebus trahit orationem,
qua poſſit intelligi res, quae non ſuo vocabu-
lo ſit appellata. id aut ab inventore conficit-
tur, ut ſi quis de Tarpeio loquens, eum 'Ca-
'pitolinum' nominet: aut ab invento, ut ſi
quis pro Libero 'vinum,' pro Cerere 'fru-
'gem' appellet: aut ab inſtrumento domi-
num, ut ſi quis Macedonas appellarit, hoc mo-
do; 'non tam cito ſariſſae Graecia potitae
'ſunt;' aut idem Gallos ſignificans dicat,
'nec tam facile ex Italia materis Tranſalpi-
'na depulſa eſt:' aut id, quod fit, ab eo, qui
facit, ut, ſi quis cum bello velit oſtendere ali-
quid quempiam feciſſe, dicat; 'Mars iſtud te
'*facere* neceſſario coegit;' aut ſi, quod facit,

ab eo, quod ſit, ut cum 'deſidioſam' artem dicemus, quia deſidioſos facit: et frigus 'pigrum,' quia pigros facit. ab eo, quod continet, id, quod continetur, hoc modo denominabitur: 'armis Italia non poteſt vinci, nec 'Graecia diſciplinis.' nam hic pro Graecis et Italis, quae continent, notata ſunt. ab eo, quod continetur, id, quod continet, ut, ſi quis aurum, vel argentum, aut ebur nominet, cum divitias velit nominare. harum omnium denominationum magis in praecipiendo diviſio, quam in quaerendo difficilis inventio eſt, ideo quod plena conſuetudo eſt non modo poetarum et oratorum, ſed etiam quotidiani ſermonis, hujuſmodi denominationum. circuitio eſt oratio, rem ſimplicem aſſumptam circumſcribens elocutione, hoc pacto: 'Scipionis 'providentia Carthaginis opes fregit.' nam hic, niſi ornandi ratio quaedam eſſet habita, Scipio potuit et Carthago ſimpliciter appellari. tranſgreſſio eſt, quae verborum perturbat ordinem perverſione, aut transjectione. perverſione ſic: 'hoc vobis deos immortales ar'bitror dediſſe pietate pro veſtra.' transjectione hoc modo: 'inſtabilis in iſtum plurimum 'fortuna valuit.' item, 'omnes invidioſe eri'puit tibi bene vivendi caſus facultates.' hujuſmodi transjectio, quae rem non reddit obſcuram, multum proderit ad continuationes, de quibus ante dictum eſt: in quibus oportet verba, ſicut a poetis, in quendam extruere

numerum, ut perfecte et perpolitissime possint esse absolutae. Superlatio est oratio superans veritatem, alicujus augendi, minuendive causa. haec sumitur separatim, aut cum comparatione. separatim sic: 'quod si concordiam retinebimus, imperii magnitudinem solis ortu atque occasu metiemur.' cum comparatione, aut a similitudine, aut a praestantia superlatio sumitur. a similitudine sic: 'corpore niveum candorem, aspectu igneum ardorem assequebatur.' a praestantia hoc modo: 'cujus ore sermo melle dulcior profluebat.' eodem genere hoc est: 'tantus erat in armis splendor, ut solis fulgor obscurior videretur.' intellectio est, cum res tota parva de parte cognoscitur, aut de toto pars. de parte totum

[redacted]

[redacted]

et unus pulmo intelligitur: et erit illic diminutus numerus festivitatis, hic adauctus gravitatis gratia. abusio est, quae verbo simili et propinquo, pro certo et proprio abutitur, hoc modo: 'vires hominis breves sunt;' aut 'parva statura,' aut 'longum in homine consilium;' aut 'oratio magna,' aut 'uti pauco sermone.' nam hic facile est intellectu, finitima verba rerum dissimilium, ratione abu-
34 sionis esse traducta. Translatio est, cum verbum in quandam rem transfertur ex alia re, quod propter similitudinem recte videtur posse transferri. ea utimur rei ante oculos ponendae causa, sic: 'hic Italiam tumultus expergefecit terrore subito.' brevitatis causa, sic: 'recens adventus exercitus subito civitatem extinxit.' obscoenitatis vitandae causa, sic: 'cujus mater quotidianis nuptiis delectatur.' augendi causa, sic: 'nullius moeror et calamitas istius explere inimicitias, et nefariam saturare crudelitatem potuit.' minuendi causa, sic: 'magno se praedicat auxilio fuisse, quia paululum in rebus difficillimis aspiravit.' ornandi causa, sic: 'aliquando reipublicae rationes, quae malitia nocentum exaruerant, virtute optimatium reviruere.' translationem dicunt pudentem esse oportere, ut cum ratione in consimilem rem transeat, ne sine delectu temere et cupide videatur in dissimilem transcurrisse. permutatio est oratio, aliud verbis, aliud sententia demonstrans. ea

dividitur in tres partes, ſimilitudinem, argu-
mentum, contrarium, per ſimilitudinem ſu-
mitur, cum tranſlationes, una aut plures fre-
quenter ponuntur a ſimplici ratione ductae,
ſic: ‘nam cum canes funguntur officiis lu-
‘porum, cui praeſidio pecua credemus?’ per
argumentum tractatur, cum a perſona, aut a
loco, aut a re aliqua, ſimilitudo, augendi aut
minuendi cauſa, ducitur: ut ſi quis Druſum,
Gracchum, ‘nitorem obſoletum’ dicat. ex
contrario ducitur ſic,; ut ſi quis hominem
prodigum et luxurioſum illudens, ‘parcum
‘et diligentem’ appellet. et in hoc poſtremo,
quod ex contrario ſumitur; et in illo primo,
quod a ſimilitudine ducitur, per tranſlationem
argumento poterimus uti. per ſimilitudinem,
ſic: ‘quid ait hic rex, atque Agamemnon
‘noſter, ſive, ut crudelitas eſt, potius Atreus?’
ex contrario, ſi quem impium, qui patrem
verberaverit, ‘Æneam’ vocemus: intempe-
rantem et adulterum, ‘Hippolytum’ nomi-
nemus. haec ſunt fere, quae dicenda vide-
bantur de verborum exornationibus. nunc res
ipſa monet, ut deinceps ad ſententiarum ex-
ornationes tranſeamus. Diſtributio eſt, cum 35
in plures res, aut perſonas certas negotia quae-
dam diſpertiuntur, hoc modo: ‘qui veſtrum,
‘Judices, nomen ſenatus diligit, hunc oderit
‘neceſſe eſt. petulantiſſime enim ſemper iſte
‘oppugnavit ſenatum. qui equeſtrem locum,
‘ſplendidiſſimum cupit eſſe in civitate, is opor-

' tet istum maximas poenas dedisse velit, ne
' iste sua turpitudine ordini honestissimo ma-
' culae atque dedecori sit. qui parentes habe-
' tis, ostendite istius supplicio, vobis homines
' impios non placere. quibus liberi sunt, sta-
' tuite exemplum, quantae poenae in civitate
' sint hominibus hujusmodi comparatae.' i-
tem, 'senatus officium est, consilio civitatem
' juvare. magistratus officium est, opera et di-
' ligentia consequi voluntatem senatus. popu-
' li officium est, res optimas, et homines ido-
' neos maxime suis sententiis eligere et proba-
' re. accusatoris officium est, inferre crimina.
' defensoris, diluere et propulsare. testis est,
' dicere, quae scierit, aut audierit. quaesitoris
' est, unumquemque horum in officio suo con-
' tinere. quare, L. Cassi, si testem, praeter-
' quam quod sciat, aut audierit, argumentari,
' et conjectura prosequi patieris; jus accusa-
' toris cum jure testimonii commiscebis, tes-
' tis improbi cupiditatem confirmabis, reo du-
' plicem defensionem parabis.' est haec exorna-
tio copiosa. comprehendit enim brevi multa,
et suum cuique tribuens officium, separatim res
36 dividit plures. Licentia est, cum apud eos,
quos aut vereri, aut metuere debemus, tamen
aliquid pro jure nostro dicimus, quod eos mi-
nime offendat, aut quos ii diligunt, cum in a-
liquo errato vere reprehendi posse videantur,
hoc modo: ' miramini, Quirites, quod ab om-
' nibus vestrae rationes deserantur? quod cau-

‘ fam vestram nemo suscipiet? quod si nemo
‘ vestri defensorem profitetur? id [illegible]
‘ vestrae culpae; atque definite [illegible]
‘ enim est, quare non omnes istam rem fugere
‘ ac vitare debeant? recordamini, quos habu-
‘ eritis defensores; studia eorum vobis ante
‘ oculos ponite; deinde [illegible]
‘ siderate. tum vobis veniat in mentem, utrum
‘ ne dicam, negligentia vestra, sive ignavia po-
‘ tius illos omnes ante oculos vestros trucida-
‘ tos esse, inimicos eorum vestris suffragiis in
‘ amplissimum locum pervenisse’. item, ‘cum
‘ quid fuit, Judices, quare in sententiis feren-
‘ dis dubitaveritis, aut istum hominem nefari-
‘ um ampliaveritis? non apertissimae res e-
‘ rant crimini datae? non omnes hae testibus
‘ comprobatae? non contra tenuiter et nuga-
‘ torie responsum? hic vos veriti estis, si pri-
‘ mo coetu condemnassetis, ne crudeles existi-
‘ maremini? dum eam vitastis vituperationem,
‘ quae longe a vobis erat abfutura, eam inve-
‘ nistis, ut timidi atque ignavi putaremini.
‘ maximas, et privatas, et publicas calamita-
‘ tes accepistis: cum etiam majores impende-
‘ re videantur, sedetis, et oscitamini. luce
‘ noctem, nocte lucem expectatis. aliquid quo-
‘ tidie acerbi atque incommodi nuntiatur, et
‘ eum, cujus opera vobis haec accidunt, remo-
‘ ramini diutius, et alitis; ac reipublicae per-
‘ niciem retinetis, quoad potestis, in civitate.’
Ejusmodi licentia si nimium videbitur acri

moniae habere, multis mitigationibus lenietur. nam continuo aliquid hujusmodi licebit inferre: 'hic ego virtutem vestram quaero, 'sapientiam desidero, veterem consuetudinem 'requiro;' ut quod erit commotum licentia, id laude mitigetur, ut altera res ab iracundia et molestia removeat, altera ab errato deterreat. haec res, sicut in amicitia, ita in dicendo, si loco fit, maxime facit, ut et illi, qui audiunt, a culpa absint, et nos, qui dicimus, amici eorum et veritatis esse videamur. est autem quoddam genus licentiae in dicendo, quod astutiore ratione comparatur: cum aut ita objurgamus eos, qui audiunt, quomodo ipsi se cupiunt objurgari: aut id, quod scimus facile omnes audituros, dicimus nos timere, quomodo accipiant; sed tamen veritate commoveri, ut nihilo secius dicamus. horum amborum generum exempla subjiciemus. prioris, hujusmodi: 'nimium, Quirites, animis estis sim'plicibus et mansuetis, nimium creditis uni'cuique. existimatis unumquemque eniti, ut 'perficiat, quae vobis pollicitus sit: erratis, et 'frustra falsa spe jam diu detinemini: stulti'tia vestra est, qui, quod erat in vestra pote'state, ab aliis petere, quam ipsi sumere malu'istis.' posterioris licentiae hoc erit exemplum. 'mihi cum isto, Judices, fuit amicitia, sed ista 'tamen amicitia, tametsi vereor quomodo ac'cepturi sitis, vos me privastis. quid ita? quia 'ut vobis essem probatus, eum, qui vos op-

centiam, et sua sponte a
accommodat. Demi
esse in nobis, aut in iis,
natura, aut fortuna, au
gregium: quod, ne qu
ostentatio, deminuitur, e
hoc modo: 'nam hoc p
'dico, me labore et ind
'plinam militarem no
'rem.' hic si quis dixis
'rem,' tametsi vere dixi
visus esset. nunc et ad i
ad laudem comparandam
tem, 'utrum igitur ava
'tatis accessit ad malefi
'largissimus fuit in amic

vita, et odium in oratione, si inconsiderate tractes. quare, quemadmodum ratione vivendi fugitur invidia, sic in dicendo, consilio vitatur odium.

39 Descriptio nominatur, quae rerum consequentium continet perspicuam et dilucidam cum gravitate expositionem, hoc modo: 'quod si istum, Judices, vestris sententiis liberaveritis, statim sicut e cavea leo 'missus, aut aliqua taeterrima bellua soluta 'ex catenis, volitabit, et vagabitur in foro, a'cuens dentes multos in cujusque fortunas, in 'omnes amicos atque inimicos, notos atque 'ignotos incursans; aliorum famam depecu'lans, aliorum caput oppugnans, aliorum do'mum atque omnem familiam perfringens, 'rempublicam funditus labefactans. quare, Ju'dices, ejicite eum de civitate, liberate omnes 'formidine; vobis denique ipsis consulite. 'nam si istum impunitum dimiseritis, in vos'metipsos, mihi credite, feram et truculentam 'bestiam, Judices, immiseritis.' item, 'nam 'si de hoc, Judices, gravem sententiam tule'ritis, uno judicio simul multos jugulaveritis. 'grandis natu parens, cujus spes senectutis 'omnis in hujus adolescentia posita est, quare 'velit in vita manere, non habebit: filii par'vi, privati patris auxilio, ludibrio et despec'tui paternis inimicis erunt oppositi: tota do'mus hujus indigna concidet calamitate: at 'inimici statim sanguinolenta palma, crude'lissima victoria potiti, insultabunt in horum

... per aetat
‘rapiuntur in serv
‘vita privantur :
‘tempore domus h
‘quos natura, aut
‘benevolentia conju
‘partim e gremiis pa
‘tim in sinu jugula
‘constuprantur. nem
‘sit satis rem consequ
‘ratione magnitudine
nere exornationis, vel
cordia potest commove
tes comprehensae univ
ter exprimuntur oratio
rem semovens a re, utra

'inopem atque egentem nunc videmus. qui 'potes igitur oſtendere cauſam maleficii non 'fuiſſe?' inter hanc diviſionem, et illam, quae de partibus orationis tertia eſt, de qua in libro primo diximus ſecundum narrationem, hoc intereſt: illa dividit per enumerationem, aut per expoſitionem, quibus de rebus in tota oratione diſputatio futura ſit: haec ſe ſtatim explicat, et brevi duabus, aut pluribus partibus ſubjiciens rationes, exornat orationem. frequentatio eſt, cum res in tota cauſa diſperſae coguntur in unum, quo gravior, aut acrior, aut criminoſior oratio ſit, hoc pacto: 'a quo 'tandem abeſt iſte vitio? quid eſt, Judices, cur 'velitis eum liberare? ſuae pudicitiae proditor 'eſt, inſidiator alienae; cupidus, intemperans, 'petulans, ſuperbus; impius in parentes, in'gratus in amicos, infeſtus in cognatos, in ſu'periores contumax, in aequos et pares faſti'dioſus, in inferiores crudelis, denique in om-
41 'nes intolerabilis.' Ejuſdem generis eſt illa frequentatio, quae plurimum conjecturalibus cauſis opitulatur, cum ſuſpiciones, quae ſeparatim dictae, minutae et infirmae erant, unum in locum coactae rem videntur perſpicuam facere, non ſuſpicioſam, hoc pacto: 'nolite i'gitur, nolite, Judices, ea, quae dixi, ſeparatim 'ſpectare: ſed omnia colligite, et conferte 'in unum. ſi et commodum ad iſtum ex illius 'morte veniebat, et vita hominis eſt turpiſſi'ma, animus avariſſimus, fortuna familiaris

' quaeſitus, tum occaſio aggredie
' tempus adeundi opportuniſſim
' conficiendi longiſſimum ſumpt
' ne maxima occultandi et perfic
' ſpe : et praeterea ante quam
' is eſt, iſte viſus eſt in eo loco,
' ciſio facta, ſolus : paulo poſt
' ficio, vox illius, qui occidebat
' deinde poſt occiſionem, iſtum
' domum rediiſſe conſtat ; poſter
' ter et inconſtanter de occiſion
' tum : haec partim teſtimoniis,
' tionibus, et argumentis omni
' tur, et rumore populi, quem e
' natum, neceſſe eſt eſſe verum :

42 omni oratione adhibenda nonnunquam. Expolitio est, cum in eodem loco manemus, et aliud atque aliud dicere videmur. ea dupliciter fit, si aut eandem plane rem dicemus, aut de eadem re. eandem rem dicemus, non eodem modo (nam id quidem obtundere auditorem est, non rem expolire) sed commutate. commutabimus tripliciter, verbis pronuntiando, tractando. verbis commutabimus, cum, re semel dicta, iterum, aut saepius aliis verbis, quae idem valeant, eadem res proferetur, hoc modo: 'nullum tantum est periculum, quod sapiens pro salute patriae vitandum arbitretur. 'cum agetur incolumitas perpetua civitatis; 'qui bonis erit rationibus praeditus, profecto 'nullum vitae discrimen sibi pro fortunis reipublicae fugiendum putabit: et erit in ea sententia semper, ut pro patria studiose quamvis in magnam descendat vitae dimicationem.' pronuntiando commutabimus, si tum in sermone, tum in acrimonia, tum in alio atque alio genere vocis, atque gestus, eadem verbis commutando, pronuntiatione quoque vehementius immutabimus. hoc neque commodissime scribi potest, neque parum est apertum: quare non eget exempli. tertium genus est commutationis, quod tractando conficitur, si sententiam trajiciemus, aut ad sermocinatio-
43 nem, aut ad exsuscitationem. Sermocinatio est, (de qua planius paulo post suo loco dicemus; nunc breviter ad hanc rem, quod

tis sit, attingemus) in qua constituetur alicuj
personae oratio accommodata ad dignitater
hoc modo, ut, quo facilius res cognosci poss
ne ab eadem sententia recedamus: 'sapien
'qui omnia reipublicae causa suscipienda per
'cula putabit, saepe ipse secum loquitur: No
'mihi soli, sed etiam, atque adeo multo pot
'us, natus sum patriae: vita, quae fato deb
'tur, saluti patriae potissimum solvatur. alu
'haec me: tute, atque honeste produxit u
'que ad hanc aetatem: muniit meas ration
'bonis legibus, optimis moribus, honestissim
'disciplinis. quid est, quod a me satis ei pe
'solvi possit, unde haec accepta sunt? qu
'haec loquitur secum sapiens, saepe ego in pe
'riculis reipublicae nullum ipse periculum fu
'gi.' item mutatur res tractando, si traducitu
ad exsuscitationem, cum et nos commoti dice
re videamur, et auditoris animum commove
mus, sic: 'quis est tam tenui cogitatione prae
'ditus, cujus animus tantis angustiis invidia
'continetur, qui non hunc hominem studiossi
'sime laudet, et sapientissimum judicet, qui pr
'salute patriae, pro incolumitate civitatis, pr
'reipublicae fortunis, quamvis magnum at
'que atrox periculum studiose suscipiat, et li
'benter subeat? equidem hunc hominem ma
'gis cupio satis laudare, quam possum: idem
'que hoc certo scio vobis omnibus usu veni'
eadem res igitur his tribus in dicendo com
tabitur rebus, verbis, pronuntiando, tra

tiare ſententiam : deinde afferre contrarium ;
de quibus omnibus diximus in verborum ex-
ornationibus : deinde ſimile, et exemplum,
44 de quo ſuo loco plura dicemus. Deinde
concluſionem, de qua in ſecundo libro, quae
opus fuerunt, diximus, demonſtrantes, argu-
mentationem quemadmodum concludere o-
porteat. in hoc libro docuimus, cujuſmodi eſ-
ſet exornatio verbi, cui concluſioni nomen eſt.
ergo hujuſmodi vehementer ornata poterit eſſe
expolitio, quae conſtabit ex frequentibus ver-
borum exornationibus et ſententiarum. hoc
modo igitur ſeptem partibus tractabitur. ſed
ab ejuſdem ſententiae non recedamus exem-
plo, ut ſcire poſſis, quam facile praeceptione
rhetorica res ſimplex multiplici ratione tracte-

vitatem reperiuntur. at, qui patriae pericula ſuo periculo expetunt, hi ſapientes putandi ſunt, cum et eum, quem debent, honorem reipublicae reddunt, et pro multis perire malunt, quam cum multis. etenim vehementer eſt iniquum, vitam, quam a natura acceptam propter patriam conſervaveris, naturae, cum cogat, reddere; patriae, cum roget, non dare: et cum poſſis cum ſumma virtute et honore pro patria interire, malle per dedecus et ignaviam vivere: et, cum pro amicis et parentibus et caeteris neceſſariis adire periculum velis, pro republica, in qua et hoc, et illud ſanctiſſimum nomen patriae continetur, nolle in diſcrimen venire. itaque uti contemnendus eſt, qui in navigando ſe, quam navim, mavult incolumem: ita vituperandus, qui in reipublicae diſcrimine, ſuae plus, quam communi ſaluti, conſulit. nave enim fracta, multi incolumes evaſerunt: ex naufragio patriae ſalvus nemo poteſt enatare. quod mihi bene videtur Decius intellexiſſe, qui ſe devoviſſe dicitur, et pro legionibus in hoſtes immiſiſſe medios. amiſit vitam; at non perdidit. re enim viliſſima et perparva maximam redemit. dedit vitam, accepit patriam: amiſit animam, potitus eſt gloria, quae cum ſumma laude prodita vetuſtate quotidie magis eniteſcit. quod ſi pro republica deber accedere ad periculum et ratione demonſtum eſt, et exemplo comprobatum, ii ſa

'tes sunt existimandi, qui nullum pro salute
'patriae periculum vitant.' in his igitur ge-
neribus expolitio versatur, de qua producti su-
mus, ut plura diceremus quod non modo, cum
causam dicimus, adjuvat et exornat oratio-
nem, sed multo maxime per eam exercemur
ad elocutionis facultatem. quare conveniet
extra causam in exercendo rationes adhibere
expolitionis, in dicendo uti, cum exornabimus
argumentationem, de qua diximus in libro se-
45 cundo. Commoratio est, cum in loco fir-
missimo, quo tota causa continetur, manetur
diutius, et eodem saepius reditur. hac uti
maxime convenit, et id est oratoris boni max-
ime proprium. non enim datur auditori po-
testas animum de re firmissima dimovendi.
huic exemplum satis idoneum subjici non po-
tuit, propterea quod hic locus non est a tota
causa separatus, sicuti membrum aliquod; sed
tanquam sanguis, perfusus est per totum cor-
pus orationis. contentio est, per quam con-
traria referuntur. ea est in verborum exorna-
tionibus, ut ante docuimus, ejusmodi: 'ini-
'micis te placabilem, amicis inexorabilem
'praebes.' in sententiarum hujusmodi: 'vos
'hujus incommodis lugetis, iste reipublicae ca-
'lamitate laetatur. vos vestris fortunis diffidi-
'tis, iste solus suis eo magis confidit.' inter
haec duo contentionum genera hoc interest:
illud ex verbis celeriter relatis constat; hic
sententiae contrariae ex comparatione refe-

rantur oportet. similitudo est oratio traducens ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile. ea sumitur aut ornandi causa, aut probandi, aut apertius dicendi, aut ante oculos ponendi. quomodo igitur quatuor de causis sumitur, ita quatuor modis dicitur; per contrarium, per negationem, per brevitatem, per collationem. ad unamquamque sumendae causam similitudinis accommodabimus singulos
modos pronuntiandi. Ornandi causa sumi- 46
tur per contrarium, sic: "non enim, quemadmodum in palaestra, qui taedas candentes "accipit, celerior est in cursu continuo, quam

'homo indoctus, quamvis sit ingeniosus, ad 'virtutem potest pervenire.' hoc probabilius factum est, quod magis est verisimile, non posse virtutem sine doctrina comparari, quoniam ne equus quidem indomitus idoneus possit esse.
47 ergo sumptum est probandi causa. Dictum est autem per negationem. id enim perspicuum est de primo similitudinis verbo. sumetur et apertius dicendi causa similitudo per brevitatem, hoc modo: 'in amicitia gerenda, sicut 'in certamine currendi, non ita convenit ex'erceri, ut quoad necesse sit, pervenire possis: 'sed ut productus studio, et viribus, ultra fa'cile procurras.' nam hoc simile est, ut apertius intelligatur, mala ratione facere, qui reprehendant eos, qui, verbi causa, post mortem amici liberos ejus custodiant, propterea quod in cursore tantum velocitatis esse oporteat, ut efferatur usque ad finem: in amico, tantum benevolentiae, ut ultra, quam amicus sentire possit, procurrat amicitiae studio. dictum autem simile est per brevitatem: non enim ita, ut in caeteris rebus, res ab re separata est, sed utraque res conjuncte et confuse comparata. ante oculos ponendi negotii causa, sumetur similitudo per collationem, sic: 'uti citharoe'dus, cum prodierit optime vestitus, palla in'aurata indutus, cum chlamyde purpurea, co'loribus variis intexta, et cum corona aurea 'magnis fulgentibus gemmis illuminata, ci'tharam tenens exornatissimam auro et ebo-

'tus, fortunae muneribus, et r
'modis omnibus abundabit; si v
'tium, quae virtutis magistrae
'quo magis caeteris rebus erit
'industrius, et expectatus, eo veh
'risus et contemptus, ex omni
'norum ejicietur.' hoc simile ex
triusque rei, et alterius inertiae art
stultitiae simili ratione collata,
omnium rem subjecit. Dictu
per collationem, propterea quod
militudine, paria sunt omnia relat
bus observare oportebit diligent
rem afferamus similem, cujus rei
tudinem attulerimus, verba quoq
tudinem habeamus accommodata
jusmodi: 'ut hirundines aest
'praesto sunt, frigore pulsae reced
dem similitudine nunc per transla

ventio similium facilis erit, si quis sibi omnes res animatas et inanimatas, mutas et loquentes, feras et mansuetas, terrestres et coelestes et maritimas, artificio, casu, natura comparatas, usitatas atque inusitatas, frequenter ante oculos poterit ponere, et ex his aliquam venari similitudinem, quae aut ornare, aut docere, aut apertiorem rem facere, aut ponere ante oculos possit. non enim res tota toti rei necesse est similis sit, sed ad ipsum, ad quod con-
49 feretur, similitudinem habeat oportet. Exemplum est alicujus facti, aut dicti praeteriti cum certi auctoris nomine propositio. id sumitur iisdem de causis, quibus similitudo. rem ornatiorem facit, cum nullius rei, nisi dignitatis, causa sumitur: apertiorem, cum id, quod sit obscurius, magis dilucidum reddit: probabiliorem, cum magis verisimilem facit: ante oculos ponit, cum exprimit omnia perspicue, ut res dicta prope manu tentari possit. uniuscujusque generis singula subjecissemus exempla, nisi exemplum, quod genus esset, in expolitione demonstrassemus, et causas sumendi in similitudine aperuissemus. quare noluimus, neque pauca, quo minus intelligeretur, neque, re intellecta, plura conscribere. imago, est formae, cum forma cum quadam similitudine collatio. haec sumitur aut laudis, aut vituperationis causa. laudis causa, sic: 'ibat 'in praelium, corpore tauri validissimi, impe'tu leonis acerrimi similis.' vituperationis

... ore attingi
' lingua aſpergere poſſit.
cat, hoc modo: ' iſte, ...
' tat, ſicut Gallus e Phry
' piam, depreſſus et oner
' dejerat.' ut in contum
' iſte, qui tanquam cochl
' tat ſeſe tacitus, quo ſit
' domo ſua, et aufertur.'
primitur et effingitur ve
piam forma, quod ſatis
hoc modo: ' hunc dico,
vem, incurvum, canum
' um, cui ſane magna eſt
' quomodo poteſt vobis in
habet haec exornatio cum

' molesti non essetis: cum vero spiritus men-
' tum sublevat, existimat se gemmae nitore,
' et auri splendore aspectus omnium prae-
' stringere. cum puerum respicit hunc unum,
' quem ego novi, (vos non arbitror novisse,)
' alio nomine appellat, deinde alio atque alio:
' Heus tu, inquit, veni, Sannio, ne quid isti
' Barbari perturbent: ut ignoti, qui audiunt,
' unum putent eligi de multis: ei dicit in au-
' rem, aut ut domi lectuli sternantur, aut ab
' avunculo rogetur Æthiops, qui ad balneas
' veniat, asturconi locus ante ostium suum de-
' tur, aut aliquod fragile falsae choragium
' gloriae comparetur. deinde exclamat, ut om-
' nes audiant, videto, ut diligenter numeretur,
' si potest ante noctem. puer, qui jam bene ho-
' minis naturam novit, tu illo plures mittas
' oportet, inquit, si hodie vis transnumerari. a-
' ge, inquit, duc tecum Libanum, et Sosiam.
' sane. deinde casu veniunt hospites homini,
' qui istum splendide, dum peregrinaretur, re-
' ceperant. ex ea re homo hercle sane con-
' turbatur: sed tamen a vitio naturae non re-
' cedit. bene, inquit, facitis, cum venitis: sed
' rectius fecissetis, si ad me domum recta abi-
' issetis. id fecissemus, inquiunt illi, si domum
' novissemus. at istud quidem facile fuit un-
' delibet invenire. verum ite mecum. sequun-
' tur illi. sermo interea hujus consumitur om-
' nis in ostentatione. quaerit, in agris cujus-
' modi frumenta sint: negat, se, quia villae

' titia domini aedium ingreditur
' bus. hic, inquit, habito. perſpi
' quod erat expoſitum, viſit triclin
' probat. accedit ſervulus : dicit
' dominum jam venturum, ſi vel
' ne inquit ? eamus hoſpites ; fr
' Salerno : ego illi obviam perg
' decuma venitote. hoſpites di
' ſe raptim domum ſuam conjic
' ma, quo juſſerat, veniunt. qu
' reperiunt, domus cuja ſit : in
' deriſi conferunt ſeſe. vident ho
' ra die : narrant, expoſtulant,
' iſte, eos ſimilitudine loci decep
' to toto deeraſſe : contra valet

'heo, tamen utatur licet, nos Samiis delecta-
'bimur. quid ego, quae deinde efficiat, nar-
'rem? ejusmodi est hominis natura, ut, quae
'singulis diebus efficiat gloria atque ostenta-
'tione, ea vix annuo sermone enarrare pos-
'sim.' hujusmodi notationes, quae describunt,
quid consentaneum sit uniuscujusque naturae,
vehementer habent magnam delectationem.
totam enim naturam cujuspiam ponunt ante
oculos, aut gloriosi, ut nos, exempli causa,
coeperamus; aut invidi, aut timidi, aut ava-
ri, ambitiosi, amatoris, luxuriosi, furis, qua-
druplatoris: denique cujusvis studium protra-
52 hi potest in medium tali notatione. Sermo-
cinatio est, cum alicui personae sermo attri-
buitur, et is exponitur cum ratione dignitatis,
hoc pacto: 'cum militibus urbs redundaret,
'et omnes timore oppressi domi contineren-
'tur, venit iste cum sago, gladio succinctus,
'tenens jaculum: quinque adolescentes ho-
'minem simili ornatu subsequuntur. irrum-
'pit in aedes subito, deinde magna voce, Ubi
'est iste beatus, inquit, aedium dominus? quin
'mihi praesto fit? quid tacetis? hic alii om-
'nes stupidi timore obmutuerunt. uxor illius
'infelicissimi cum maximo fletu ad istius pe-
'des abjecit sese. parce, inquit, et per ea,
'quae tibi dulcissima sunt in vita, miserere
'nostri: noli extinguere extinctos. fer man-
'suete fortunam. nos quoque fuimus beati:
'nosce te esse hominem. at ille: quin illa

— . fac, u
icentiam perducas. vi
'ecce iſte praeſto, Sedes,
' vox mea tibi vitam ad
' tias meas,et iracundiam
' ille cum magno ſpiritu,
' ne plane victus eſſem.
' cio mecum contendere ne
' turpiſſimum, et ſuperare
' interficere me vis : occidam
' tus non peribo. at ille,
' tempore etiam ſententioſe
' ei, quem vides dominari, vis
' mulier, Immo quidem iſte
' cat : ſed tu, quaeſo, commov
' deos,inquit,hunc examplexare
' vicit hic te

tos, quod oportet in hoc genere observare. sunt item sermocinationes consequentes hoc genus: 'nam quid putamus illos dicturos, si 'hoc judicaveritis? nonne hac omnes uten-'tur oratione?' deinde subjicere sermonem.

53 Conformatio est, cum aliqua, quae non adest, persona confingitur, quasi adsit, aut cum res muta, aut informis, sit eloquens, et formata, et ei oratio attribuitur ad dignitatem accommodata, aut actio quaedam, hoc pacto: 'quod 'si nunc haec urbs invictissima vocem mittat, 'non hoc pacto loquatur? Ego illa plurimis 'tropaeis ornata, triumphis ditata certissimis, 'clarissimis locupletata victoriis, nunc vestris 'seditionibus, o cives, vexor: quam dolis ma-'litiosa Carthago, viribus probata Numantia, 'disciplinis erudita Corinthus labefactare non 'potuit, eam patiemini nunc ab homunculis 'deterrimis proteri, atque conculcari? item, 'quod si nunc L. ille Brutus reviviscat, et hic 'ante pedes vestros adsit, non hac utatur ora-'tione? Ego reges ejeci, vos tyrannos intro-'ducitis: ego libertatem, quae non erat, pe-'peri, vos partam servare non vultis: ego 'capitis mei periculo patriam liberavi, vos li-'beri sine periculo esse non curatis.' haec conformatio, licet in plures res mutas atque inanimas transferatur, proficit tamen plurimum in amplificationis partibus, et commiseratione. significatio est, quae plus in suspicione relinquit, quam positum est in oratione. ea fit per-

um verbum poteſt in
tias accipi, ſed accipitur
vult is, qui dixit: ut de
tas hereditates adierit, '
'rimum cernis.' Ambi
vitanda ſunt, quae obſcur
nem, ita haec conſequend
hujuſmodi ſignificationem.
cile, ſi noverimus et animad
rum ancipites aut multiplic
conſequentiam ſignificatio
ſequuntur aliquam rem, dic
tota res relinquitur in ſuſpi
mentarii filio dicas: 'quieſ
'cubito ſe emungere ſoleba
nem, ſi, cum

et dignitatis: sinit enim quiddam, tacito oratore, ipsum auditorem suspicari. brevitas est res ipsis tantummodo verbis necessariis expedita, hoc modo: 'Lemnum praeteriens cepit: inde 'Thasi praesidium reliquit: post 'urbem in Bithynia sustulit: inde pulsus in 'Hellespontum, statim potitur Abydo.' item, 'modo consul, quondam tribunus, deinde 'primus erat civitatis.' tum, 'proficiscitur 'in Asiam, deinde exul, et hostis est dictus, 'post imperator, postremo consul factus est.' habet paucis comprehensa brevitas multarum rerum expeditionem. quare adhibenda saepe est, cum aut res non egent longae orationis, aut tempus non sinit commorari.
55 Demonstratio est, cum ita res verbis exprimitur, ut geri negotium, et res ante oculos esse videatur. id fieri poterit, si, quae ante, et post, et in ipsa re facta erunt, comprehendemus, aut si a rebus consequentibus, aut a circumstantibus non recedemus, hoc modo: 'quod simul 'atque Gracchus prospexit, fluctuare populum, verentem, ne ipse auctoritate senatus commotus a sententia desisteret, jubet advocari concionem. iste interea scelere, et malis 'cogitationibus redundans, evolat ex templo 'Jovis, et sudans, oculis ardentibus, erecto 'capillo, contorta toga, cum pluribus aliis ire 'celerius coepit. illi praeco faciebat audien- 'tiam: hic subsellium quoddam calce pre- 'mens, dextra pedem defringit, et alios hoc

' ex intimo. pectore crupeu
' brachium ;. et dubitanti. Gr
' neque tamen locum,. in q
' linquenti, percutit tempu
' delabans insita. virtute co
' viri fortissimi, miserando. s
' quasi facinus praeclarissi
' cumspectans,. et hilaris se
' tibus manum porrigens
' contulit sese.' haec ex
prodest in amplificanda et
hujusmodi enarrationibus.
rem., et prope ponit ante
rationes honestandae eloc
legimus,. in quibus, Heren
ercueris. et gravitatem,. et

libenter exerceantur, non habent; aut ſi ſibi diffidunt; aut ſi neſciunt, quam viam ſequi debeant: quae a nobis abſunt omnes difficultates. nam et ſimul libenter exercemur propter amicitiam, cujus initium cognatio fecit, caetera philoſophiae ratio confirmavit: et nobis non diffidimus, propterea quod et aliquantulum proceſſimus; et alia meliora ſunt, quae multo intentius petimus in vita, ut, etiamſi non pervenerimus in dicendo, quo volumus, parva pars vitae perfectiſſimae deſideretur: et viam, quam ſequamur, habemus, propterea quod in his libris nihil praeteritum eſt rhetoricae praeceptionis. demonſtratum eſt enim, quomodo res in omnibus generibus cauſarum inveniri oporteat. dictum eſt, quo pacto eas diſponere conveniat. traditum eſt, qua ratione eſſet pronuntiandum. praeceptum eſt, qua via meminiſſe poſſemus. demonſtratum eſt, quibus modis perfecta elocutio compararetur. quae ſi exſequimur, acute et cito reperiemus: diſtincte et ordinate diſponemus: graviter et venuſte pronuntiabimus; firme et perpetuo meminerimus: ornate et ſuaviter eloquemur. ergo amplius in arte rhetorica nihil eſt. haec omnia adipiſcemur, ſi rationes praeceptionis diligentia conſequemur et exercitatione.

Q. CICERO

DE

PETITIONE CONSULATUS

AD M. FRATREM.

ETsi tibi omnia suppetunt, quae consequi ingenio, aut usu homines, aut diligentia possunt; tamen ab amore nostro non sum arbitratus alienum, ad te perscribere ea, quae mihi veniebant in mentem, dies ac noctes de petitione tua cogitanti: non ut aliquid ex iis novi adjicerem, sed ut ea, quae in re dispersa atque infinita viderentur esse, ratione et distributione sub uno aspectu ponerentur. quanquam plurimum natura valet; tamen videtur in paucorum mensium negotio posse simulatio naturam vincere. CIVITAS QUAE SIT, cogita; QUID PETAS; QUI SIS. prope quotidie ad forum tibi descendenti, meditatum hoc sit: NOVUS SUM; CONSULATUM PETO; ROMA EST. nominis novitatem dicendi gloria maxime sublevabis. semper ea res plurimum dignitatis habuit. non potest, qui dignus habetur patronus Consularium, indignus

Consulatu putari. quamobrem, quoniam
hac laude proficisceris, et quicquid es, ex
es; ita paratus ad dicendum venito, quas
singulis caussis judicium de omni ingenio fu
rum sit. ejus facultatis adjumenta, quae t
scio esse seposita, ut prompta ac parata si
cura; et saepe, quae de Demosthenis studio
exercitatione scripsit Demetrius, recorda
deinde et amicorum multitudo, et genera
pareant. habes enim ea, quae nulli habueru
omnes publicanos, totum fere equestrem
dinem; multa praeterea municipia, mul
abs te defensos homines cujusque ordinis,
quot collegia; praeterea studio dicendi co
ciliatos plurimos adolescentulos, quotidiam
amicorum assiduitatem et frequentiam. ha
cura ut teneas, et commendando, et rogan
et omni ratione efficiendo, ut intelligant,
debent tua causa, referendae gratiae; et
volunt, obligandi tui, tempus sibi aliud n
lum fore. etiam hoc multum videtur adjuv
re posse novum hominem: hominum nob
lium voluntas, et maxime Consularium. pr
dest, quorum in locum ac numerum perveni
velis, ab his ipsis illo loco ac numero dignu
putari. hi rogandi omnes sunt diligenter,
ad eos allegandum; persuadendumque est i
nos semper cum optimatibus de republica se
sisse; minime populares fuisse; si quid loc
populariter videmur, id nos eo consilio
cisse; ut nobis Cn. Pompeium adjungerem

tit eum, qui plurimum posset, aut amicum in nostra petitione haberemus, aut certe non adversarium. praeterea adolescentes nobiles elabora ut habeas, vel ut teneas studiosos tui, quos habes: multum dignitatis afferent. plurimos habes: perfice, ut sciant, quantum in his putes esse. si adduxeris, ut ii, qui non nolunt, cupiant; plurimum quidem proderunt.

2 Ac multum etiam novitatem tuam adjuvat, quod ejusmodi nobiles tecum petunt, ut nemo sit, qui audeat dicere, plus illis nobilitatem, quam tibi virtutem, prodesse oportere. jam P. Galbam, et L. Cassium, summo loco natos, quis est, qui petere consulatum putet? vides igitur, amplissimis ex familiis homines, quia sine nervis sunt, tibi pares non esse. at Antonius et Catilina molesti sunt. imo homini navo, industrio, innocenti, diserto, gratioso apud eos qui res judicant, optandi competitores. ambo a pueritia sicarii, ambo libidinosi, ambo egentes. eorum alterius bona proscripta vidimus; vocem denique audivimus jurantis, se Romae judicio aequo cum homine Graeco certare non posse; et ex senatu ejectum scimus. optima vero censorum existimatione in praetura competitorem habuimus, amico Sabidio, et Panthera; quod ad tabulam, quos poneret, non habebat. quo tamen in magistratu amicam, quam palam domi haberet, de machinis emit. in petitione autem consulatus, caupones omnes compilare per turp

in legationem maluit, quam adesse, et
pulo Romano supplicare. alter vero, dii
ni, quo splendore est! primum nobilitate
dem. num majore virtute? non, sed auda
quamobrem? quia Antonius umbram s
metuit: hic ne leges quidem, natus in pa
egestate, educatis in sororis stupris, corrob
tus in caede civium; cujus primus ad r
publicam aditus in equitibus Romanis o
dendis fuit. nam illis, quos meminimus,
lis, qui tum Titiniorum, ac Nanniorum
Tanusiorum capita demebant, Sylla u
Catilinam praefecerat; in quibus ille ho
nem optimum, Q. Caecilium, sororis
virum, equitem Romanum, nullarum pa
um, cum semper natura, tum etiam aetate
quietum, suis manibus occidit. Quid

nem relinqueret: qui ex curia Curios et Annios; ab atriis Sapalas et Carvilios; ex equestri ordine Pompilios et Vettios, sibi amicissimos comparavit; qui tantum habet audaciae, tantum nequitiae, tantum denique in libidine artis et efficacitatis, ut prope in parentum gremiis praetextatos liberos constuprarit? quid ego nunc tibi de Africa; quid de testium dictis scribam? nota sunt, et ea tu saepius legito. sed tamen hoc mihi non praetermittendum videtur, quod primum ex eo judicio tam egens discessit, quam quidam judices ejus ante illud judicium fuerunt: deinde tam invidiosus, ut aliud in eum judicium quotidie flagitetur. hic se sic habet, ut magis timeat; etiamsi quieverit; quam ut contemnat, si quid commoverit. quanto melior tibi fortuna petitionis data est, quam nuper homini novo, C. Caelio? ille cum duobus hominibus ita nobilissimis petebat, ut tamen in iis omnia pluris essent, quam ipsa nobilitas; summa ingenia, summus pudor, plurima beneficia, summa ratio ac diligentia petendi: tamen eorum alterum Caelius, etiam cum multo esset inferior genere, superior nulla re pene, superavit. quare, si facies ea, quae tibi natura et studia, quibus usus es semper, largiuntur; quae temporis tui ratio desiderat; quae potes; quae debes; non erit difficile certamen cum iis competitoribus, qui nequaquam sunt tam genere insignes, quam vitiis nobiles. quis enim

funt multi,
ex equeftri
que ita fun
centi, mult
nis, quam
qui funt eo
idem fis ad
eos vero,
cum majo
tibi, nifi qu
tiam novo
fi qui tuo b
honore fup
invidi fint,
annorum a
tibi in men
los tibi irat
eft. jam ill
Pompeii gl

5 diligentiam. Ac petitio magiſtratuum diviſa eſt in duarum rationum diligentiam: quarum altera in amicorum ſtudiis; altera in populari voluntate ponenda eſt. amicorum ſtudia beneficiis, et officiis, et vetuſtate, et facilitate ac jucunditate naturae, parta eſſe oportet. ſed hoc nomen amicorum in petitione latius patet, quam in caetera vita. quiſquis eſt enim, qui oſtendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet, is in amicorum numero eſt habendus. ſed tamen, qui ſunt amici ex cauſa honeſtiore cognationis, aut affinitatis, aut ſodalitatis, aut alicujus neceſſitudinis, his carum ac jucundum eſſe, maxime prodeſt. deinde, ut quiſque eſt intimus ac maxime domeſticus, ut is amet, atque feliciſſimum eſſe te cupiat, valde elaborandum puto; tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, poſtremo etiam ſervi tui: nam fere omnis ſermo ad forenſem famam a domeſticis emanat auctoribus. denique inſtituendi ſunt cujuſcunque generis amici: ad ſpeciem, homines illuſtres honore ac nomine; qui etiamſi ſuffragandi ſtudia non navant, tamen afferunt petitori aliquid dignitatis: ad juſtitiam obtinendam, magiſtratus; ex quibus maxime conſules, deinde tribuni plebis: ad conficiendas centurias, homines excellenti gratia. qui tribuent centuriam, quod abs te beneficium habeant, aut, ut habeant, ſperent, eos prorſus magnopere compara et confirma. nam per

hos annos homines amb
ni studio atque opere lab
tribulibus suis ea, quae
hos tu homines quibusc
teris, ut ex animo atque
tate tui studiosi sint, ela
grati homines essent, h
ta esse debebant, sicut
nam hoc biennio quat
um ad ambitionem grat
ligasti, M. Fundanii, Q
C. Orcinini. horum in
dis, quidnam eorum sc
et confirmarint, scio:
re hoc tibi faciendum
ab iis, quod debent, ex
nendo, rogando, confirm

nevolentiam, atque ad haec suffragandi studia ducuntur, beneficio, spe, adjunctione animi, vel voluntate; animadvertendum est, quemadmodum cuique horum generi sit inserviendum. minimis beneficiis homines adducuntur, ut satis causae putent esse ad studium suffragationis: nedum ii, quibus saluti fuisti, quos tu habes plurimos, non intelligant, si hoc tuo tempore tibi non satisfecerint, se probatos nemini unquam fore. quod cum ita sit, tamen rogandi sunt; atque etiam in hanc opinionem adducendi, ut, qui nobis adhuc obligati fuerint, iis vicissim nos adhuc obligari posse videamur. qui autem spe tenentur, quod genus hominum multo est diligentius atque officiosius; iis, fac, ut propositum ac paratum auxilium tuum esse videatur: denique, ut spectatorem te suorum officiorum esse intelligant diligentem; ut videre te plane atque animadvertere, quantum ab unoquoque proficiscatur, appareat. tertium illud genus est studiorum voluntarium, quod agendis gratiis, accommodandis sermonibus ad eas rationes, propter quas quisque studiosus esse tui videbitur, significanda erga illos pari voluntate, adducenda amicitia in spem familiaritatis et consuetudinis, confirmari oportebit. atque in iis omnibus generibus judicato et perpendito, quantum quisque possit: ut scias, et quemadmodum cuique inservias, et quid a quoque expectes ac postules. sunt enim quidam ho-

ac intervien
dere, quid a
accipias ; me
tem alii, qui
etiam tribulil
nimi, aut facu
hos ut intern
majore poſita,
Et quanquam p
tum ac munitu
ſa petitione ami
comparantur. n
hoc tamen petiti
quod in caetera
velis, adjungere a
alio tempore

nam et perpetuam amicitiam. nem
mihi crede, in quo modo aliquid virtu
qui hoc tempus sibi oblatum amicitiae c
constituendae praetermittat; praesertim
tibi hoc casus afferat, ut ii tecum petant, q
rum amicitia aut contemnenda, aut fugien
sit; et qui hoc, quod ego te hortor, non m
do non assequi, sed ne incipere quidem possin
nam quid incipiat Antonius homines adjun
gere, atque invitare ad amicitiam, quos per se
suo nomine âppellare non possit? mihi qui-
dem stultius nihil videtur, quam existimare
eum studiosum tui, quem non noris. eximiam
quandam gloriam et dignitatem, ac rerum
gestarum magnitudinem esse oportet in eo,
quem homines ignoti, nullis suffragantibus,
honore afficiant. itaque ut homo iners, sine
officio, sine ingenio, cum infamia, nullis ami-
cis, hominem plurimorum studio atque om-
nium bona existimatione munitum praecur-
rat, sine magna culpa negligentiae fieri non
potest. Quamobrem omnes centurias mul-
is et variis amicitiis cura ut confirmatas ha-
as. et primum, id quod ante oculos est, se-
tores equitesque Romanos, caeterorum or-
um navos homines et gratiosos complecte-
multi homines urbani industrii; multi li-
ni gratiosi in foro navique versantur;
per te, quos per communes amicos po-
summa cura, ut tui cupidi sint, elabora-
petito; allegato; summo beneficio te

affici, oſtendito. deinde habeto rationem urbis totius, collegiorum omnium, pagorum, vicinitatum. ex iis principes ad amicitiam tuam ſi adjunxeris; per eos reliquam multitudinem facile tenebis. poſtea totam Italiam fac ut in animo et in memoria tibi diſtributam comprehenſamque habeas: ne quod Municipium, Coloniam, Praefecturam, locum denique Italiae ne quem eſſe patia e, in quo non habeas firmamenti quod ſatis eſſe poſſit. perquiras etiam et inveſtiges homines ex omni regione: eoſque cognoſcas, appetas, confirmes, cures, ut in ſuis vicinitatibus tibi petant, et tua cauſa quaſi candidati ſint. volent te amicum, ſi ſuam a te amicitiam expeti videbunt. id ut intelligant, oratione quae ad eam

quam partem tribulium, propter municipii, aut civitatis, aut collegii rationem valent, cupidos tui constitueris, in optima spe esse debebis. jam equitum centuriae multo facilius mihi diligentia posse teneri videntur. primum cognoscendi sunt equites; pauci enim sunt: deinde adipiscendi. multo autem facilius illa adolescentulorum ad amicitiam aetas adjungitur: proinde habebis tecum ex juventute optimum quemque et studiosissimum humanitatis. tum autem, quod equester ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, ut non ordinis solum voluntate, sed etiam singulorum amicitiis eas centurias confirmatas habeas. jam studia adolescentulorum in suffragando, in obeundo, in nuntiando, in assectando, mirifice et magna
9 et honesta sunt. Et quoniam assectationis mentio facta est; id quoque curandum est, ut quotidiana cujusque generis, et ordinis, et aetatis utare frequentia. nam ex ea ipsa copia conjectura fieri poterit, quantum sis in ipso campo virium ac facultatis habiturus. hujus autem rei tres partes sunt: una SALUTATORUM, cum domum veniunt; altera DEDUCTORUM; tertia, ASSECTATORUM. in SALUTATORIBUS, qui magis vulgares sunt, et ad hanc consuetudinem, quae nunc est, plures veniunt; hoc efficiendum est, ut hoc ipsum minimum officium eorum tibi gratissimum esse videatur. qui domum tuam venient,

...um ex co...
mi ſuffragato...
ligenter, ſi e...
ut dicitur, fa...
diſſe, aut ſcire
gare volet, quo
affirmes, te de il...
taſſe, nec debere ...
putat ſatisfacere,a...
ſcire autem oporte...
quantum cuique co...
DEDUCTORUM offi...
ſalutatorum,hoc gra...
que oſtendito ; et quo...
temporibus deſcendito...
nem, magnam digni...
cendo ſ...

semper cum multitudine esse. praeterea magnam affert laudem et summam dignitatem, si ii tecum erunt, qui a te defensi, et qui per te servati ac judiciis liberati sunt. haec tu plane ab iis postulato; ut, quoniam nulla impensa per te alii honestatem, alii salutem ac fortunas omnes obtinuerunt; nec aliud ullum tempus futurum sit, ubi tibi referre gratiam possint; hoc te officio remunerent. Et quoniam in amicorum studiis haec omnis ratio versatur; qui locus in hoc genere cavendus sit, praetermittendum non videtur. fraudis, atque insidiarum, et perfidiae plena sunt omnia. non est hujus temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus benevolus et simulator dijudicari possit: tantum est hujus temporis, admonere. summa tua virtus eosdem homines, et simulare tibi se esse amicos, et invidere coegit. quamobrem Ἐπιχαρμεῖον illud teneto: 'nervos atque artus esse sapientiae, non temere credere.' et cum tuorum amicorum studia constitueris, tum etiam obtrectatorum atque adversariorum rationes et genera cognoscito. haec tria sunt: unum ex iis, quos laesisti; alterum, qui sine causa non amant; tertium, qui competitorum valde amici sunt. quos laesisti, cum contra eos pro amico diceres, his te purgato plane; necessitudines commemorato; in spem adducito; te in eorum rebus, si se in amicitiam contulerint, pari studio atque officio futurum, spondeto. qui sine causa ne

amavit, eos aut beneficio, aut spe, *aut significando* tua erga illos studia fut*ura, devincito*; dandaque operam, ut de illa animi pravitate *dedu*cas. quorum voluntas erit abs te p*ropter* competitorum amicitias alienior, his *quoque* eadem inservito ratione, qua superioribus: et si probare poteris, te in eos ipsos competitores tuos benevolo esse animo, ostendito. Quo- 11
niam de amicitiis constituendis satis dictum est; dicendum est de illa altera parte petitionis, quae in populari ratione versatur. ea desiderat NOMENCLATIONEM, BLANDITIAM, ASSIDUITATEM, BENIGNITATEM, RUMOREM, SPEM IN REPUBLICA. primum fac, id quod facis, ut homines noris; significa, ut appareat; et auge, ut quotidie melius fiat. nihil mihi tam populare, neque tam gratum

[redacted]

docet, quae res ſit. prodeſt quidem vehementer, nuſquam deeſſe: ſed tamen hic fructus eſt aſſiduitatis, non ſolum eſſe Romae, atque in foro; ſed aſſidue petere; ſaepe eoſdem appellare; non committere, ut quiſquam poſſit dicere, quid ejus ſit, quod conſequi poſſis, ſi abs te non ſit rogatum, et valde ac diligenter rogatum. BENIGNITAS autem late patet, et eſt in re familiari: quae quanquam ad multitudinem pervenire non poteſt; tamen ab amicis laudatur; multitudini grata eſt: eſt in conviviis, quae fac, et abs te et ab amicis tuis concelebrentur, et paſſim, et tributim: eſt etiam in opera, quam pervulga et communica. cura, ut aditus ad te diurni atque nocturni pateant: neque foribus ſolum aedium tuarum, ſed etiam vultu et fronte, quae eſt animi janua; quae ſi ſignificat, voluntatem abditam eſſe ac retruſam, parvi refert, patere oſtium. homines enim non modo promitti ſibi, praeſertim quae a Candidato petant, ſed etiam large atque honorifice promitti volunt. quare hoc quidem facile praeceptum eſt, ut quod acturus ſis, id ſignifices te ſtudioſe ac libenter eſſe facturum: illud difficilius, et magis ad tempus, quam ad naturam accommodatum tuam, quod facere non poſſis, ut id jucunde neges: quorum alterum eſt boni viri; alterum boni petitoris. nam, cum id petitur, quod honeſte, aut ſine detrimento noſtro, pro-

mittere non poſſumus; quo modo ſi quis roget, ut contra amicum aliquam cauſam recipiamus; belle negandum eﬅ; ut oﬅendas neceſſitudinem; demonﬅres, quam moleﬅe feras; aliis te id rebus exſarturum eſſe. perſuadeas. Audivi, hoc dicere quemdam de quibuſdam oratoribus, ad quos cauſam ſuam detuliſſet; gratiorem ſibi orationem fuiſſe ejus, qui negaſſet; quam illius, qui recepiſſet. ſic homines fronte et oratione magis, quam ipſo beneficio reque capiuntur. verum hoc probabile eﬅ. illud alterum ſubdurum tibi homini Platonico ſuadere; ſed tamen tempori tuo conſulam: quibus enim te propter aliquod officium neceſſitudinis aﬀuturum negaris, ta-

[redacted]

posse: casu fieri, ut agantur ea, quae non putaris; illa, quae credideris in manibus esse, ut aliqua de causa non agantur: deinde esse extremum, ut irascatur is, cui mendacium dixeris. id, si promittas, et incertum est, et in diem, et in paucioribus. sin autem id neges; et certe abalienes, et statim, et plures. plures enim multo sunt, qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quam qui utantur. quare satius est, ex iis aliquos aliquando tibi in foro irasci, quam omnes continuo domi; praesertim, cum multo magis irascantur ei, qui neget, quam ei, quem videant justa causa impeditum, ut facere, quod promisit, cupiat, si ullo modo possit. ac, ne videar aberrasse a distributione mea, qui haec in hac populari parte petitionis disputem; hoc sequor, haec omnia non tam ad amicorum studia, quam ad popularem famam pertinere. etsi enim inest aliquod dictum ex illo genere, benigne respondere, studiose inservire negotiis amicorum ac periculis; tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis? ut de nocte domus compleatur; ut multi spe tui praesidii teneantur; ut amiciores abs te discedant, quam accesserint; ut quamplurimorum aures optimo sermone

13 compleantur. Sequitur enim, ut de RUMORE dicendum sit; cui maxime serviendum est. sed quae dicta sunt omni superiori oratione, eadem ad celebrandum rumorem va-

uou in caetera vita non quea

lis, adjungere ad amicitiam :
io tempore agas, ut te utantu
re videare ; in petitione aut
cum multis, et diligenter,
ſe videare ; ego autem tibi ho
neminem, niſi aliqua neceſſi
torum alicui tuorum ſit adj
on facile, ſi contenderis, impe
o beneficio promereatur, ſe u
debeas : modo ut intelligat,
nare, ex animo agere, bene ſ
eo non brevem et ſuffrag

etiam in hac petitione maxime videndum est, ut SPES REIPUBLICÆ Romanae bona de te sit, et honesta opinio. nec tamen in petendo respublica capessenda est, neque in senatu, neque in concione: sed haec sunt tibi retinenda; ut senatus te existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorem auctoritatis suae fore; equites Romani, viri boni et locupletes, ex vita acta te studiosum otii ac rerum tranquillarum; multitudo, ex eo duntaxat, quod oratione in concionibus ac judicio popularis fuisti, te a suis commodis alienum non futurum.

15 Haec mihi veniebant in mentem de duabus illis commentationibus matutinis, quas tibi quotidie ad forum descendenti meditandum esse diximus: NOVUS SUM; CONSULATUM PETO. tertium restat: ROMA EST, civitas ex nationum conventu constituta; in qua multae insidiae, multae fallaciae, multa in omni genere vitia versantur: multorum arrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum superbia, multorum odium ac molestia perferenda est. video, esse magni consilii atque artis, in tot hominum cujusquemodi vitiis tantisque versantem, vitare offensionem, vitare fabulam, vitare insidias; esse unum hominem accommodatum ad tantam morum, ac sermonum, et voluntatum varietatem. quare etiam atque etiam perge tenere istam viam, quam institisti; excelle

dicendo: hoc et tenentur Romae homines, et alliciuntur, et ab impediendo ac laedendo repelluntur. et quoniam in hoc vel maxime vitiosa est civitas, quod, largitione interposita, virtutis ac dignitatis oblivisci solet; in hoc fac, ut te bene noris, id est ut intelligas, eum esse te, qui judicii ac periculi metum maximum competitoribus afferre possis. fac, ut se abs te custodiri atque observari sciant: cum diligentiam tuam, tum auctoritatem vimque dicendi, tum profecto equestris ordinis erga te studium pertimescent. atque haec ita te volo illis proponere, ut non videare jam accusationem medi-

quae tametsi ita scripta sunt, ut non ad omnes, qui honores petant, sed ad te proprie, et ad hanc tuam petitionem valeant: tamen tu si, quid mutandum esse videbitur, aut omnino tollendum, aut si quid erit praeteritum, velim hoc mihi dicas. volo enim, hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

EXCUDEBANT GLASGUAE
ROB. ET AND. FOULIS FRATRES,
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
M. DCC. XLIX.

